



**DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK İÇERİSİNDE
BEDEN VE İKTİDAR: MİCHEL FOUCAULT
VE BYUNG-CHUL HAN ÖRNEĞİ**

Nisa Nur AYKUT BİLGE

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Mustafa MACİT
2022
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

Nisa Nur AYKUT BİLGE

**DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK İÇERİSİNDE BEDEN VE İKTİDAR:
MİCHEL FOUCAULT VE BYUNG-CHUL HAN ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mustafa MACİT**

ERZURUM – 2022



TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “Değişim ve Süreklilik İçerisinde Beden ve İktidar: Michel Foucault ve Byung-Chul Han Örneği” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[20.06.2022]

[Nisa Nur AYKUT BİLGE]

Aslı Islak İmzalıdır.

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mustafa MACİT danışmanlığında, Nisa Nur AYKUT BİLGE tarafından hazırlanan bu çalışma 20/06/2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : *Prof. Dr. M. Zeki İSÇAN* İmza: Aslı Islak İmzalıdır.
Jüri Üyesi : *Prof. Dr. Mustafa MAWE* İmza: Aslı Islak İmzalıdır.
Jüri Üyesi : *Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT* İmza: Aslı Islak İmzalıdır.

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü
Aslı Islak İmzalıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	4
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA ÇAĞ'DAN MODERNİTE'YE BEDEN VE İKTİDAR

1.1.ORTA ÇAĞ'DAN MODERNİTE'YE BEDEN.....	7
1.2. MODERN DÖNEMDE FOUCAULT'DA BEDEN VE İKTİDAR.....	15
1.2.1. İktidar ve Hakikat.....	15
1.2.2. İktidar ve Özne	18
1.2.3. İktidar ve Beden	20
1.2.4. Anatomo-Politika ve Denetlenen Beden	21
1.2.5. Bentham'ın Panoptikon'u.....	29
1.2.6. Panoptikon ve Foucault	33
1.2.7. Biyo-Politika	40
1.2.8. Norm ve Normalleştirme.....	46
1.2.9. Biyo-Politika ve Irkçılık.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DÖNEM'DEN POSTMODERN DÖNEM'E BEDEN VE İKTİDAR

2.1. POSTMODERN DÖNEM'DE BEDEN	52
2.2. POSTMODERN DÖNEM'DE CHUL HAN'DA BEDEN VE İKTİDAR	62
2.2.1. İktidar ve Hakikat.....	62
2.2.2. İktidar ve Özne	65

2.2.3. İktidar ve Beden	66
2.2.4. Psikopolitika.....	67
2.2.5. Post-Panoptikon ya da Ban-optikon	73
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	84
ÖZGEÇMİŞ	89



ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK İÇERİSİNDE BEDEN VE İKTİDAR:
MİCHEL FOUCAULT VE BYUNG-CHUL HAN ÖRNEĞİ

Nisa Nur AYKUT BİLGE

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa MACİT

2022, 89 Sayfa

Juri: Prof. Dr. Mustafa MACİT

Prof. Dr. Zeki İŞCAN

Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT

Bu çalışmanın amacı; moderniteden postmoderniteye kadar Batı'da var olan beden ve iktidar ilişkisinde değişimin izini sürerek teorik perspektif sunmaktır. Uzun bir tarihsel dönemi kapsaması nedeniyle böyle bir incelemeyi; çalışmalarında beden ve beden politikalarına odaklanmış iki düşünür olan Michel Foucault ve Byung-Chul Han'ın düşünceleri üzerinden ele almak uygun görülmüştür.

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Araştırmanın amacına uygun olarak nitel araştırma modellerinden biri olan doküman analizi modeli kullanılmıştır. Araştırma için gerekli olan veriler, doküman taraması yöntemi ile öncelikli olarak Modern Dönem'de Michel Foucault, Postmodern Dönem'de ise Byung-Chul Han'ın eserlerinden faydalanılarak toplanmış ve beden, iktidar, özne, hakikat, gözetim kategorilerine ayrılmıştır. Ayrılan kategoriler, konuya ilişkin ele aldığımız düşünürlerin genel eğilimlerini belirleyebilmek ve değişimin izini sürebilmek için betimsel içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Sonuç olarak; Orta Çağ'dan günümüze kadar var olan iktidarların, farklı söylemler ve uygulamalarla gün yüzüne çıkabildiği ve iktidar biçimlerinin, yeri geldiği zaman birbirlerini destekleyerek, karşı çıkarak ya da birinin diğerinin önüne geçmesi şeklinde süreklilik ve değişim halinde buldukları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beden, İktidar, Modernite, Postmodernite, Michel Foucault, Byung-Chul Han

ABSTRACT

MASTER THESIS

**BODY AND POWER IN CHANGE AND CONTINUITY:
THE CASE OF MICHEL FOUCAULT AND BYUNG-CHUL HAN**

Nisa Nur AYKUT BİLGE

Advisor: Prof. Dr. Mustafa MACİT

2022, Pages: 89

Jury: Prof. Dr. Mustafa MACİT

Prof. Dr. Zeki İŞCAN

Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT

The goal of this research is to present the theoretical perspective on the transition of the body and power from modernity to postmodernity. Because of the length of time involved, the research approaches the subject through the lenses of the philosophers Michel Foucault's and Byung-Chul Han's, who are concerned with the politics of the body and power.

This thesis is a qualitative research study. In the thesis, according to the aim of the research document analysis method which is one of the qualitative research models is used. The needed, data for the research was collected with the document searching method, firstly Michel Foucault's works in the modern period and Byung-Chul Han's works in the postmodern period and was categorized as body, power, person, reality, and surveillance. These categories were analyzed with the comparative analysis method to understand the periods and to determine the dispositions of the philosophers.

As a result of this research, it is understood that the powers that existed during the middle ages to today come to light with different discourses and applications and the forms of the powers are being continuous and altered by supporting each other or by getting ahead, one power is in front of the others.

Keywords: Body, Power, Power Politics, Bio-Politics, Psycho-Politics

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e. :Adı Geçen Eser

C. :Cilt

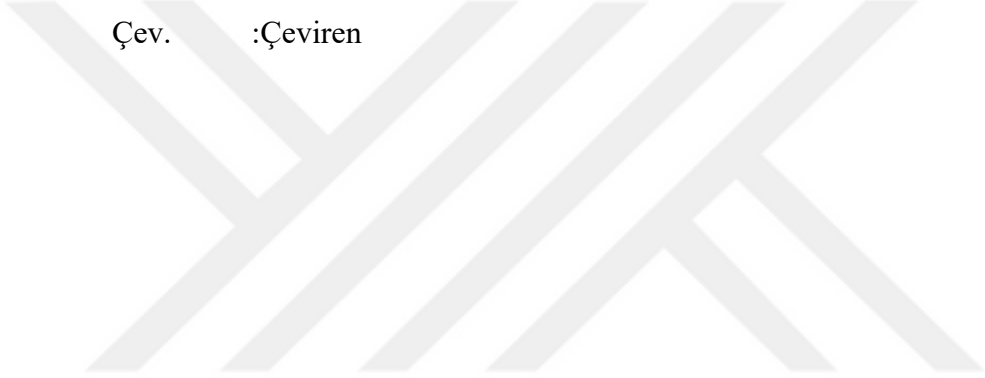
Edt. :Editör

s. :Sayfa

S. :Sayı

Yay. :Yayımları

Çev. :Çeviren



ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu kısaca; moderniteden postmoderniteye Batı'da var olan beden ve iktidar ilişkisidir. Tezimiz doküman analizi yöntemi ile moderniteden postmoderniteye kadar Batı'da var olan beden ve iktidar ilişkisinin nasıl değiştiğine teorik bir perspektif sunmayı amaçlayan nitel bir çalışmadır.

Yüksek lisans döneminde ardından tez yazım sürecinde kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa MACİT'e hoşgörüsü, nezaketi ve fedakarlığıyla önce şahsıma sonra tezime verdiği emek için teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca bilmediklerimi sormak için kapılarını her daim açık tutan kıymetli hocalarım Arş Gör. Ömer GÜLEN'e, Arş Gör. Semanur GÜRBÜZ TEPELER, Arş. Gör. Nurun Nisa BAYRAM'a ve Arş. Gör. Yakup UZUNPOLAT'a teşekkür ederim.

Erzurum-2022

Nisa Nur AYKUT BİLGE

GİRİŞ

Bu tezin araştırma fikri; COVID-19 pandemisi sürecinde özellikle kapatma, izalasyon, aşı çalışmaları ve gönüllü eylemlerin gözleminden mülhemdir. Bu süreçte aslında sağlıkla ilgili bir problem üzerinden beden, çeşitli iktidar uygulamaları ve düzenekleri çerçevesinde denetlendiğini, gözetlendiğini ve nüfusun düzenlendiği gözlenmiştir.

Bireylerin belirli saatlerde evlerine kapatılmaları, dijital gözetleme teknikleri ile gözetlenmesi, bölgelere göre hasta sayısı, yoğun bakımda bulunan hasta sayısı ve bunların nüfusa oranla yüzdelik dilimlerinin günlük paylaşımı, bireylerin özgür bırakıldıkları alanlarda kendi iradeleri ile kendilerini kısıtlamaları, bireylerin birbirleri üzerinde baskı oluşturması şeklinde COVID-19 sürecinde, beden üzerinde denetim, düzenleme ve bireylerin kendi iradeleriyle sürece dahil olduğu bütünleşik bir iktidar mekanizması kendini açık etmiştir.

Bu süreçte fark ettiğimiz bütünleşik iktidar mekanizmasının iyi anlaşılabilmesi; her bir iktidar mekanizmasının tarihi süreç içerisinde nasıl işlerlik kazandığını, hangi etkilerle gün yüzüne çıktığını ve her bir iktidar mekanizmasının beden ile ilişkisinin ne olduğu sorularının cevaplandırılmasıyla mümkün olacağı anlaşılmıştır. Çünkü toplumlar bir dönemden diğerine geçişte sanılanın aksine birden geçmemekte, geçtiği zamanda ise geçmişin izlerini taşımaktadır. Her ne kadar söylem, söylemde bulunma yetkisinde bulunan iktidar, iktidar kurumları ve uygulamaları değişiklik gösterse de beden denetimi her zaman devam etmiştir. Bu gözlemlerden mülhem olan tezimizin konusu; moderniteden postmoderniteye Batı'da varolan beden ve iktidar ilişkisidir.

Söz konusu beden ve iktidar ilişkisinin tarihsel sürecinin oldukça eskiye dayanmasından dolayı geçmişten günümüze kadar var olan iktidar ve beden ilişkilerinin derli toplu bir resmini sunmaya yönelik bir incelemenin, sürecin uzunluğunu dikkate aldığımızda, bir yüksek lisans tezinin sınırlılıklarını aşabilecek düzeyde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda konuyla ilişkili literatüre bakıldığında, modernitede var olan iktidar ve beden ilişkisine Michel Foucault'un ve postmodernitede var olan iktidar ve beden ilişkisine Byung-Chul Han'ın odaklandığı görülmüştür. Gerek tarihsel sürecin uzunluğu gerekse bu iki düşünürün öne çıkması çerçevesinde biz moderniteden

postmoderniteye beden ve iktidar ilişkisini diğer ilgili literatürü de dikkate almak kaydıyla Foucault ve Chul Han'ın değerlendirmeleri örneğinde ele almayı uygun bulduk.

İki bölümde inşa ettiğimiz bu tezin ilk bölümünde; Orta Çağ'da Kilise eksenin de beden ve iktidar algısının günahkarlık ve çile kültü ekseninde şekillendiği ve bu yüzden iktidarın bedeni denetlemek ve ıslah etmek için geliştirdiği tekniklerin temelinde azap çektirme bulunduğu ancak bilimsel keşifler ve hümanist kültürün yaygınlaşması ile birlikte bireylerin Rönesans Dönemin'de artık şiddetli işkencelere maruz kalmadığı ancak tamamen de Orta Çağ'dan kopulmadığına değinilmiştir. Yaşanan bilimsel ve coğrafi keşifler bireylerin bedenlerine ve evrene bakışını değiştirmeyi tetiklediği bu değişiklikler etrafında yeni bir iktidar ve yeni bir beden söylemi oluştuğu ve bu yeni beden söylemini çalışmalarının merkezine alan Foucault'a göre; tarihte iktidar mekanizmalarında iki önemli kırılma olan; tek tek bireyleri alan anatomo-politika, bireylerden ziyade nüfusa odaklanan biyopolitika kavramlarına değinilmiş ancak bu kavramların anlaşılabilmesi için öncelikle Foucault'un iktidar-hakikat-özne ve beden kavramlarına ilişkin analizleri incelenmiştir.

İkinci bölümünde ise postmodern dönemde değişen beden algısı, iktidar biçimlerini ve iktidar politikalarını anlamak için ilk olarak; postmodern kavramının tanımına, Postmodern Dönemin bilgi anlayışına, bu döneme hakim olan "şimdilik" durumuna, iktidarın bireyler için verdiği yeni görevlerden biri olan tüketim anlayışına, tüketim anlayışı ekseninde şekillen kimliklere ve bu kimliklerin sürekli değişken oluşuna, bedeni de bu tüketimin nesnesi konumuna getirilişine, zamanın ve mekanın bedenler gibi parçalanmışlığına ve bir proje olarak görülmeye başlanan beden imgesine değinilmiştir. Daha sonra, postmodern dönemin iktidar anlayışını ve beden denetimi politikalarını çalışmalarının merkezine alan Byung Chul Han'ın, iktidar anlayışına, bu iktidar anlayışını temellendirmek için eleştirdiği Foucault'un iktidar anlayışı arasındaki farklıları ve benzerlikleri analiz etmeye ve Chul Han'ın iktidar anlayışının hakikat üretme mekanizmalarını analiz etmeye çalışılmıştır. Chul Han'ın performans öznesi olarak isimlendirdiği özneye ilişkin düşünceleri ve yaklaşımları, iktidarın bu özneyi biçimlendirmek için geliştirdiği söylemlere ve iktidarın özgürlük söylemi altında bireyleri nasıl denetlediğine ve iktidarın artık niyetinin doğrudan bedenleri değil ruhları denetlemek olduğu ve bu ruhu denetim altına almak için ürettiği iktidar kurumlarına, bu iktidar kurumlarının bedeni nasıl kuşattığına değinilmiştir. Psikopolitika bölümüne

gelindiğinde ise Chul Han'a göre Foucault'un görmeye ömrünün yetmediği üçüncü büyük iktidar politikası olan psikopolitikanın neliği, psikopolitikayla Foucault'un iktidar politikalarının karşılaştırmalı analizi ve psikopolitik iktidarın bireyleri cezalandırmak için kullandığı ceza sistemi izah edilmeye çalışılmıştır ve son olarak psikopolitik iktidarın toplumu gözetleme mekanizması olan post-panoptikona, post-panoptikonun panoptikondan farklılaşığına, benzerlik gösterdiği özelliklere ve ban-optikon kavramının neliğine değinilmiştir.

I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bu çalışmanın ana problemi; moderniteden, postmoderniteye kadar Batı'da beden ve iktidar ilişkisi nasıl kurulmuştur ve bu ilişkide tarihsel süreç içerisinde nasıl bir değişim yaşanmıştır sorusudur. Bu problemin yeterince iyi anlaşılabilmesi için alt problemler şöyle sıralanmıştır;

- Orta Çağ'da hakim olan beden-iktidar ilişkisi nedir?
- Rönesans'tan moderniteye kadar değişen beden-iktidar ilişkisi nedir?
- Modern Dönem'de var olan beden-iktidar ilişkisi nedir?
- Michel Foucault'un iktidar, hakikat ve beden anlayışı nedir ve bu anlayıştan hareketle nasıl bir iktidar politikası inşa etmiştir?
- Postmodern Dönem ile birlikte değişen toplumsal durumlar nelerdir ve bu durumların iktidarın değişimine etkileri nelerdir?
- Postmodern Dönem'de var olan beden-iktidar ilişkisi nedir?
- Byung Chul Han'ın iktidar, hakikat ve beden anlayışı nedir ve bu anlayıştan hareketle nasıl bir iktidar politikası inşa etmiştir?
- Moderniteden postmoderniteye beden-iktidar ilişkisi hangi boyutlarda değişmiş(memiş)tir?

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Tarihsel süreç içerisinde insan ve toplum içinde var olmasının ön koşulu olan beden, pek çok araştırmanın nesnesi olmuştur. Sosyal bir varlık olan ve bu yönüyle sadece biyoloji ya da fizyoloji gibi bedeni maddesel olarak ele alan çalışmaların değil, sosyolojinin de araştırma nesnesi olan beden, toplum içerisinde var olabilmek için yine

toplumun ürettiği iktidar mekanizmaları ile şekillendirilmeye, denetlenmeye ve ıslah edilmeye çalışılmıştır.

Tarihsel dönemler sanıldığıının aksine birbirinden tamamen bağımsız değildir. Aslında her dönem kendinden önceki ve hatta daha önceki dönemlerin izlerini taşımaktadır. Bunun için bir dönem içerisinde ki bir olguyu yeterince iyi analiz etmenin yolu, tarihsel dönemler içerisinde nasıl ele alındığını incelemekten geçmektedir.

Her dönem, kendi şartlarına ve ihtiyaçlarına göre bir iktidar biçimi belirlemektedir. Nasıl dönemler birbirlerini etkileyip birbirleri üzerinde izler bırakıyorsa, iktidar biçimleri ve anlayışları da birbirini takip etmekte ve birbirleri üzerinde izler bırakmaktadır. Bu yüzden herhangi bir dönemin iktidarını ele alan bir çalışmanın sağlıklı olabilmesi için, o dönemden önceki dönemlerde varlık göstermiş iktidar biçimlerini dikkate alması gerekmektedir. Moderniteden postmoderniteye Batı'da var olan beden ve iktidar ilişkisini anlamak için Orta Çağ'dan itibaren beden ve iktidar ilişkisinin nasıl değişim geçirdiğini incelemek gerekmiştir.

Buradan hareketle çalışmanın amacı; moderniteden postmoderniteye Batı'da var olan beden-iktidar ilişkisinin nasıl kurulduğu ve bu ilişkinin nasıl bir süreklilik ve değişim geçirdiğine dair teorik bir perspektif sunmaktır.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Beden ve iktidar üzerine çeşitli alanlarda pek çok çalışma mevcuttur. Dönemsel ve toplumsal koşullardan etkilenerek değişim geçiren ancak bu değişim içerisinde bir süreklilik barındıran beden ve iktidar konuları güncelliğini korumaktadır. Modern Postmoderne İktidar Kavramındaki Değişim adlı tezinde Sabri Çiftçi (1997); siyasal iktidar kavramına odaklanmış ve bu kavramı anlamak için genel olarak modern düşünce yapısına ve postmodern düşünce yapısına odaklanmıştır. Meral Timurturkan İktidarın Nesnesi Olarak Beden (2009) adlı tezinde iktidar-beden ilişkisini cinsiyet bağlamı üzerinden ilişkilendirip, iktidarın cinsiyetini oluşturan psikanalitik kurama yer vererek iktidarın farklı biçimlerini incelemiştir. Beden ve iktidar ilişkisini Meltem Kaya Beden ve İktidar İlişkisinin Sinoptikon Üzerinden İncelenmesi: Black Mirror Dizisi Örneği (2017) tezinde iktidarın bedeni gözetleme eyleminden hareketle sinoptikon bağlamında ele almıştır. Günümüzde Değişen Beden Algısı ve Bedenin Yeniden İnşası tezinde Kübra

Nur Erdoğan (2021); Antik Çağ'da beden anlayışından, postmodern dönemde beden anlayışına kadar yaşanan değişimi ele almış ve postmodern dönemde var olan beden anlayışını postmodernizmin ayırıcı özellikleri ile açıklamayı amaç edinmiştir.

Foucault'un iktidar anlayışı ile ilgili pek çok çalışma mevcut olsa da Foucault'un iktidarı ve Byung-Chul Han'ın iktidarına bütüncül bir bakış sunan ilk tez Hümeysra Sönmez'in Biyopolitikadan Psikopolitikaya: Değişen İktidar Teknikleri Bağlamında Michel Foucault ve Byung-Chul Han'ın Sosyal Teorilerinin Karşılaştırılması adlı tezinde ele alınmıştır (2022). Sönmez tezini Michel Foucault ve Byung-Chul Han'ın iktidar tekniklerinin günümüzde nasıl bir dönüşüme uğradığını; gözetim tekniklerinde ki değişim, disiplin toplumundan performans toplumuna geçiş ve biyopolitika'dan psikopolitikaya geçiş gibi başlıklar üzerinden cevaplandırmaya çalışmıştır.

Michel Foucault ve Byung-Chul Han Örneğinde; Moderniteden Postmoderniteye Beden ve İktidar adlı bu tez ise; moderniteden postmoderniteye Batı'da var olan beden anlayışı ve iktidar biçimlerini Michel Foucault ve Byung-Chul Han örneğinde ele alarak tarihi süreç içerisinde yaşanan değişimi ve sürekliliğe bütüncül bir perspektif sunmaya çalışarak alanda var olan eksiliği tamamlaması ve COVID-19 sürecinde gün yüzüne çıkan beden ve iktidar ilişkilerini ele alan bir çalışmanın mevcut olmayışı açısından alan için önemlidir. Ayrı ayrı beden, iktidar ile ilgili pek çok çalışma mevcut ise de aslında tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişimi ve sürekliliği yeterince iyi anlamak için bütüncül bir yaklaşım önemlidir. Ayrıca COVID-19 pandemi süreci pek çok çalışmaya konu olsa da aslında bir iktidar düzeneği içerisinde ele almak hem topluma, hem bilime hem de alana önemli katkılar sunacaktır.

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Moderniteden postmoderniteye kadar var olan beden anlayışlarında ve iktidar biçimlerindeki değişimin nasıl olduğuna dair teorik perspektif sunmayı amaçlanan bu çalışmada nitel araştırma modellerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi modelinin seçilmesinin nedeni; tarihi süreç içerisinde beden ve iktidar anlayışlarında bir değişimin var olduğu ancak bu değişimin ne olduğuna ilişkin elimizde bütüncül bakabileceğimiz bir veri olmadığı içindir. Bu modelden hareketle veriler doküman taraması yöntemi ile birincil olarak

Michel Foucault ve Byung-Chul Han'ın eserlerinden toplanmıştır. Toplanan veriler öncelikle önce modernitede Foucault'un eserlerinden alınan verilerle daha sonra postmodernitede Chul Han'ın eserlerinden alınan verilerle beden ve iktidara ilişkin veriler kodlanmıştır. Daha sonra eksensel kodlama yöntemi ile açık kodlama da elde ettiğimiz kodlar yeniden incelenmiş beden ve iktidar kavramlarının anlaşılması için hakikat, özne, ve özgürlük kategorileri oluşturulmuştur. Son olarak elde edilen bütün veriler gözden geçirilerek konunun bütüne ilişkin seçici kodlama yöntemi ile çalışmanın bütüncül perspektif sunma amacının gerçekleşmesi için iktidar, özne, hakikat, beden, özgürlük, gözetim ve iktidar politikaları genel kategorilerine ulaşılmıştır. Oluşturulan kategoriler arasında var olan ilişki modernitede Foucault, postmodernitede Chul Han örneğinde incelenmiş ve bu kategorilerin karşılaştırılması üzerinden beden ve iktidar ilişkisinde ortaya çıkan değişime, açıklayıcı bir teorik perspektif üretmek denenmiştir.

Çalışmanın kapsamının genişliği bir yüksek lisans tezinin sınırlarını aştığı için çalışmalarında beden ve iktidar kavramlarına odaklanan iki düşünürün fikirlerine yer verilmiştir. Michel Foucault'un çalışma için seçilmesinin nedeni, Orta Çağ'ın sonundan başlayarak modern söylemin alt yapısını oluşturan akıl, bilim ve tarih gibi kavramları çalışmalarında sorgulaması, delilik, cinsellik ve hapisane gibi kategorilerin tarihini yazarak modern söylemin verilerini kendi perspektifinden yeniden oluşturması ve bu çalışmaları yaparken Foucault'un aslında iktidarın yeni formunun alt yapısını kurmuş olmasıdır. Yani Foucault çalışmalarının merkezine modern dönemin iktidarını ve iktidar politikalarını koymuştur. Byung Chul Han'ın seçilmesinin nedeni ise Foucault'un iktidar politikalarına sistematik bir şekilde eleştiri getiren düşünürlerden olmasıdır. Chul Han Neoliberal Tahakküm Teknikleri; Psikopolitika ve İktidar Nedir? isimli kitaplarında kendi tezini temellendirmek için Michel Foucault'u eleştirmiş ve yeni iktidar politikasının tamamen farklı olduğunu ifade etmiştir. Zygmunt Bauman gibi pek çok düşünür de çalışmalarında yeni iktidar pratiklerinden bahsetmiştir. Ancak erişilen kaynaklar içerisinde Byung Chul Han gibi yeni bir politika adlandırılmasında bulunulmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA ÇAĞ'DAN MODERNİTE'YE BEDEN VE İKTİDAR

1.1.ORTA ÇAĞ'DAN MODERNİTEYE BEDEN

Asketik bir anlayışın hakim olduğu Orta Çağ'da beden tanrı maskeli kilise tarafından dini söylem ile şekillenmiştir. Kilise, Tanrı'dan aldığı iddia ettiği güç ile bu dünyada, toplumu ve insanı şekillendiren temel unsur olduğunu ilan ederken aynı zamanda ahirette de tek ve temel temsilci olarak kendini addetmiştir. Baudrillard'a göre (2002, s. 4); “*Kilise iktidarının temelinde ölüm ve ölü bedenlere ilişkin denetleme ayrıcalığı bulunmaktadır.*” Kilise, ahirette kurtuluş vaad ederek ve ahireti bu dünyadan daha değerli bir hale getirerek beden üzerindeki otoritesini güvence altına almıştır.

Orta Çağ'ın hakim öğretisi olan ruh ve beden dualitesi, ahiret inancına dayanmaktadır. Ölümsüz olan ruh kutsallığın simgesi iken ölümlü olan beden günahkarlığın simgesi olmuş ve “*ruhun iğrenç giysisi*” olarak görülmüştür (Gélis, 2021). Orta Çağ'daki bu inanışa göre insanın günahlarının sebebi bedenidir. İnsanoğlu cennetten kovulduğundan beri günahkardır ve bu günahının nedeni de bedensel arzularıdır. Bu noktada söz konusu bedenden ziyade “ettir”, arzular etin bir dürtüsüdür ve etin bir eseridir.

Günahkarlığın yanında bedene aynı zamanda kutsal bir anlamda verilmiştir. *Imago dei/tanrının sureti* öğretisinden dolayı kutsal kabul edilerek ruhun Tanrı'ya yaklaşmasının bir kanalıdır. Ruhun Tanrı'ya yaklaşabilmesi için bedenin acılara, sıkıntılara ve hastalıklara sabretmesi gerekmektedir. Çünkü bedeni zayıflatan her şey ruhu yüceltmektedir. Ruhun ölümsüz ve kutsal olduğu inancı ile ahiret inancı birleşerek, bedenin dünyevi hazlarını ve ihtiyaçlarını mutlak kurtuluş hayaliyle ahirete ertelenmiştir. Bedenin hapishanesinde olan ruhun özgürleşebilmesi için Tanrı'nın bedeni ile bütünleşmesi gerekmektedir. Bu bütünleşme için gerekli olan şey de bedenin arzularını görmezden gelmektir. Beden bu şekilde kurban edildiğinde, ruh azizler katına yükselebilecektir¹ (Gélis, 2021).

¹ Terbiye edilmiş, günahlarından arınmış Azizlerin bedenlerinin parçalara ayrılıp saklanması (bu kalıntılar en çok cüzzam hastanelerinde ve manastırlarda mevcuttur(Gélis, 2021, s. 99).) ve halkın şifa

Bu nedenle Orta Çağ'da hastalıkta çekilen acılarda, kutsal kabul edilip Tanrı'dan gelen bir lütuf olarak görülmüştür; çünkü hastalıkta acı ve ıstırap gibi bedeni zayıflatarak ruhu yücelten bir durumdur. Bir hastalığa cerrahi müdahalenin gerekmesi Tanrı'nın hediyesi olarak düşünülmüş, tıbbın çaresiz kaldığı bir hastalık olan kötü ur bedeninde çıktığı kişinin seçilmiş olduğunun göstergesi olarak algılanmıştır. Ancak böyle ayrıcalıklı lütuflar verilen bireylere büyük sorumluluklar da yüklenmiştir. Eğer hastalık gizliyse büyük bir sır olarak kişinin kendinden başka hiç kimseye söylememesi gerekmiştir. Çünkü bu tür ıstıraplar herkese söylenemeyecek kadar büyük bir ayrıcalık simgesi olarak görülmüştür (Gélis, 2021, s. 82).

Eğer birey bu tür lütuflara layık görülmediyse bu tür hastalıkların zuhur ettiği kişileri okşayarak, yaralarını öperek, hatta iltihaplı yaralarına dudak değdirerek kendi nefisini köreltmesi övülmüştür. "Fransiskan öpücüğü" olarak adlandırılan bu durum Tanrı'ya yaklaşmanın en güvenli yollarından biri olarak düşünülmüştür (Gélis, 2021, s. 83).

Acıyla baş etmenin, hastalıklara sabretmenin bir fırsat olarak düşünüldüğü Orta Çağ'da bu durumun diğer çarpıcı örneği de kendi kendini hadım eden Origenes'tir². Origenes bu hadımla birlikte bedenin arzularının ve fizyolojik ihtiyaçlarının susturulabilmesi için bedenini terk etmiştir (Sennet, 2014, s. 115-118).

Bedene yüklenen bu çift yönlü anlama birlikte belirlediği uygulamalarla ruhu Tanrı'ya yaklaştırmak için bedeni ıslah etmeye çalışan Kilise kendi otoritesini ve egemenliğini sağlamak olmuştur. Orta Çağ'da günahkar bedenin acı çekmesi yada çektirilmesinin kutsal olduğu düşüncesiyle şekillenen otokontrol ve cezalandırma sistemi Kilise'nin ürettiği hakikatler çerçevesinde meşru olarak kabul edilmiştir. Beden doğuştan günahkar kabul edildiği için cezalandırılması ya da acı çektirilmesi için herhangi bir günah işlemiş olması gerekmemektedir. Beden doğuştan getirdiği günahı sebebiyle acıyı ve cezayı hak etmektedir. İnsanların sürekli ve her yerde gözetleyen Tanrı'nın temsili

bulmak için dokunduğu muskalar haline getirilmesi, çekilen çileler sonucunda kutsanmış bedene verilecek örneklerdendir (Foucault, İktidarın Gözü, 2012, s. 96-106)

² Origenes; patristik felsefenin önemli temsilcilerinden görülen Kilise Baba'sıdır. Caesarea 'lı Eusbeios tarafından yazılan "Kilise Tarihi" adlı eserde bahsinin geçmesi, Asli Günah ve Düşüş, Teslis ve Cisimleşme gibi konuları hem felsefi hem de teolojik açıdan sistemli bir şekilde anlaşılması gerektiğini ilk anlayanlardan biri olması (Karataş, 2019, s. 9) ve bir dini vecd nöbeti esnasında kendini hadım etmesi sebebiyle tanınmaktadır (Sennet, 2014, s. 115).

olduğu ölçüde Kilise'nin, gündelik yaşam ve beden üzerindeki denetimi ve iktidarı her yerdedir.

Bu dönemde suçlara karşı verilen cezaların temelini de bedene yönelik işkenceler, çileler, ıstıraplarla birlikte azap çektirme oluşturmaktadır. Bu durumun en iyi örneklerinden biri Foucault'nun "Hapishanenin Doğuşu" adlı eserine başlarken anlattığı Damians'in ölüm cezasıdır. Paris kilisesinin cümle kapısının önünde suçunu halka açık bir şekilde itiraf etmeye mahkum edilen Damians bu kapının önüne iki elinde meşale üstünde sadece bir gömlek ve iki tekerlekli bir yük arabasında getirilecektir. Bu seyirlik yolculuktan sonra Greve meydanına aynı şekilde götürülen Damians idam edilmeden önce vücudunun belli azaları kerpetenle kesilecek ve kesilen yerlerine kızgın yağ, kaynar reçine gibi ıstırap veren sıvılar dökülecektir. Bu ıstırapların sonucunda bedeni dört at tarafından çekilerek parçalanacak ve daha sonra yakılarak külleri savrulacaktır (Foucault, 2019, s. 33). Bu ölüm cezasını veren ve uygulatan iktidarın verdiği cezanın meşru olduğunu ispatlamak için ürettiği hakikat, suçluya öldürmeden önce uygulanan bu işkencelerle, suçlunun suçunun ve günahının bedenden uzaklaştığı için ruhun Tanrı'ya yaklaşması sağlanmaktadır.

Bu azap çektirme uygulamaları sadece ölüm cezasına mahkum edilen suçlular üzerinde uygulanmamaktadır. İktidar kendi adalet mekanizmasına göre suçlulara değişik cezalar verebilmektedir. Sürekli kürek çekme, sürgün, uyarma, kınama ya da para cezası gibi daha hafif suçları cezalandırmak için verilen cezalara örneklerdir. Ancak bu ölüm cezasından daha hafif cezalarda bile bir azap çektirmenin varlığı göz ardı edilmemelidir. Bu cezalarda da teşhir, damgalama ya da prangaya bağlama gibi ilave uygulamalarla topluma ifşa edilerek suçlunun bireysel varlığına azap çektirilmektedir (Foucault, 2019). Azap ile cezalandırma suç işleyen kişinin bedeninde toplum tarafından sürekli fark edilecek izler bırakarak, bireyin damgalanmış olarak kalmasını sağlamaktadır. Bu dönemin iktidarı ceza mekanizmasını halka açık seyirlik mekanlarda işkence, damgalama gibi uygulamalarla gerçekleştirerek sadece suçluya cezasını vermekle kalmamakta toplum içinde suça meyledebilecek ya da iktidarın otoritesine karşı çıkabilecek insanlara da başına geleceği durumu göstererek iktidarının gücünü pekiştirmektedir.

Bu seyirlik azap çektirme iktidarın otoritesini güçlendirmiş olsa da zamanla iktidarın otoritesine karşı bir başkaldırıyı da tetiklemiştir. Bazı infazlarda seyirci olan

halkın artık pasif bir konumda sadece izleyen değil, aktif bir konumda infazı durdurmaya çalıştığı durumlarda gerçekleşmiştir. Seyirci artık gösteriye itaat eden değil gösteriye başkaldıran konumundadır. Foucault, bu aşamadan sonra yeni bir söylemin oluştuğuna dikkat çekmektedir. Artık acımasızca işkencelerin uygulandığı beden sadece bir et parçası olarak görülmemiş ve onu insani şekilde cezalandırmanın daha doğru olacağı düşünülmeye başlanmıştır. Azap çektirmenin yavaş yavaş etkisini yitirdiği yeni bir dünya ve yeni bir beden anlayışının geliştiği bir döneme geçiş başlamıştır (Foucault, 2019).

Uzun süre kabul gören görüşlerin aksine Rönesans, Orta Çağ'dan tamamen farklı bir dönem değildir. Ancak yeni bir dünya görüşünün ve pek çok yeniliğin oluşmasına katkı sağlayan ara bir dönem olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Russ, 2021, s. 124).

Konumuz açısından Orta Çağ'dan tamamen kopulmadığının göstergelerinden biri, Rönesans'ta devam eden cadı avlarıdır. Yüz bin kadın cadı oldukları düşünüldüğü için bu dönemde katledilmiştir. Orta Çağ'da yaşlı, sarkmış vücutlu, çirkin kadınların cadı olduğu yaygın bir inanıştır. Bu inanış Rönesans'ta da etkisini göstermiş ve dönemin güzel kadın anlayışı genç, güzel ve doğurgan olan bedenler etrafında şekillenmiştir. Orta Çağ'dan kopulmadığının bir diğer göstergesi de sanatsal çalışmalarda insan bedeninin tasvirleridir. Orta Çağ sanat çalışmalarında Hz. İsa ve Azizlerin bedenleri öncelikli konumdadır, bu durum Rönesans'ta da devam etmektedir ancak aralarında önemli bir fark mevcuttur. Orta Çağ'da Hz. İsa'nın ve Azizlerin ıstırap çeken yönleri baskın olarak kullanılırken Rönesans'la birlikte Hz. İsa'nın ve Azizlerin dünyevi yönleri baskın hale gelmiştir (Kılınç, 2016, s. 45).

Orta Çağ'dan tamamen kopmuş olmasa da pek çok farklılığın ve yeni dünya görüşünün oluşmasına zemin hazırlayan Rönesans Dönemi ilk olarak 15. yüzyılda, İtalya'da ortaya çıkmıştır (Şenel, 2013, s. 315). Rönesans sanat, siyaset, dinsel algı, evren ve insan anlayışı gibi pek çok farklı alanda pek çok farklı görüşün ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu görüşlerin her biri birbirlerinden etkilenmiş ve birbirlerini tetiklemişlerdir. Evren anlayışında yaşanan kriz beden anlayışını, beden anlayışında yaşanan kriz ise siyasal anlamda yaşanan krizi tetiklemiştir. Bu krizler etrafında yeni bir söylem şekillenmiş, bu söylem etrafında da yeni iktidar ilişkileri belirlemiştir.

15 ve 16. yüzyıllarda gerek coğrafi keşifler gerekse matbaanın keşfi Avrupa'da yaşanan gelişimin ve değişimin en temel göstergeleridir. Matbaanın icadı ile birlikte basılı

kitapların yaygınlaşması entelektüel yaşamı canlandırmış ve halk arasında da düşüncenin gelişmesi, Avrupa sınırları içinde derin bir toplumsal dönüşümün gelişmesine neden olmuştur. Coğrafi keşiflerle birlikte, Kilise'nin kabul ettiği “*yer merkezli evren görüşünün*” yerine Copernicus'un “*gün merkezli evren görüşünün*” gelişmesi evrenle ilgili bilginin yeniden ele alınması gerektiğiyle ilgili entelektüel merakı harekete geçirmiştir. Aynı dönemde teleskobun kullanılmasının teknik açıdan geliştirilmesiyle birlikte evren düşüncemizi bütünüyle etkileyen bilimsel çalışmalar yayımlanmaya başlamıştır. Bu durum da aklın, yeni bir bilimsel yöntem içinde kullanılmasıyla ilgili yeni yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır (Capra, 1992, s. 57) (Russ, 2021, s. 127).

İnsanların düşünce ve akıl alanında yaşadığı bu değişimlere rağmen Kilise kendi eski dünya görüşünü anlatmaya devam etmiştir. Bu durum Kilise'nin ve kutsalın doğruluğu ve geçerliliğinin sorgulanmaya başlamasına neden olmuştur. Yaşanan fikri dönüşümler en temelde insan algısında ki değişime yol açmıştır. Kilise'nin ileri sürdüğü günahkar beden anlayışı yumuşamaya ve bedene yeni bir anlam yüklenmeye başlamıştır. Bu durum insanlarda, bedenlerini ayrıntılı bir şekilde öğrenme merakını artırırken benzer şekilde insanın hayatının anlamına dair felsefi metinlerin yazılmasına yol açmıştır. Beden dinsel bir anlamı olan bir nesne konumundan, Rönesans'la birlikte bilimsel çalışmaların bir nesnesine dönüşmeye başlamıştır (Kara, 2017, s. 9).

16. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Protestan hareket sadece kilisenin otoritesine değil tek tek bireylere seslenen yeni bir dindarlık biçimi geliştirmiştir: “*İman insanın varlığını meşrulaştırır ve Tanrının insanda var olduğunu gösterir; yalnızca iman Tanrının lütfuna erişebilir ve kalbin derin bağlılığı sayesinde kurtuluşu getirebilir.*” Bu anlayışla birlikte Reform bireysel imanı ön plana çıkararak birey düşüncesinin oluşumuna katkı sağlamıştır (Russ, 2021, s. 134-136).

Calvin bu bireyselleşme sürecinin vardığı noktayı temsil etmektedir. Çünkü Kalvinist Reform'la ortaya çıkan bağımsız, kendi başına hareket edebilen ve kendi iradesine bağlı olan birey, Kilise'nin bir adım ilerisine geçmiştir. Tanrısal irade bazı insanlara seçilmiş olma lütfunda bulunmuştur. Bu özel lütufla birlikte seçilmiş insanlara düşen yeryüzünde çalışarak Tanrı'yı yüceltmektir. Calvin'le birlikte Luther'de görülen bireyden çok daha güçlü ve bağımsız bir birey ortaya çıkmıştır. Artık eyleme geçen birey

kendini bu eylemlerle değerli kılmıştır. Karşımızda pasif bir birey değil aktif çalışan bir birey vardır (Russ, 2021, s. 137).

Avrupa’da yaşanan ve insan bilinciyle doğrudan ilişkili krizler, beden anlayışının değişimine doğrudan etki etmiştir. İnsan bedenine artan merak ve Kilise öğretilerinin sorgulanması, Helen dönemi İskenderiye’inde gerçekleştirilen fakat kilisenin koyduğu yasaklar yüzünden uygulanmayan teşrih çalışmaları, 14. yüzyılla birlikte tekrar çalışılmaya başlanmıştır. Hatta anatomi tiyatroları kurulmaya başlanmış ve bu tiyatrolarda profesörler tarafından halka açık bir şekilde insan bedenleri teşrih edilmiştir³ (Porter, 2021, s. 67) (Gélis, 2021). Teşrih edilen kavruların infaz edilen suçluların cesetlerinden seçilerek suçluya son kez sembolik bir ceza verilmesi, Orta Çağ döneminin azap çektirerek cezalandırmanın etkisinin devam ettiğini ve bağların tamamen koparılmadığının diğer bir göstergesidir (Porter, 2021, s. 67).

1550’li yıllar da Leonardo Da Vinci tarafından 750 civarında anatomik çizim yapılmıştır. Fakat bu çizimler döneminin en ünlü eserleri arasında sayılmalarına rağmen yayımlanmamıştır. Anatomi çalışmalarında esas kriz Vesalius’un 1553’de *De humani corporis fabrica*’yı (*İnsan vücudunun yapısı üzerine*) yayınlaması ile yaşanmıştır. Sadece Galenos’un metinlerini okumak yerine çalışmalarını teşrih üzerine yoğunlaştıran Vesalius, Galenos’un anlattıklarının her zaman doğru olmadığını keşfetmiştir. Vesalius, kendisinden önceki kişilerin yaptığı gibi eleştirisini söylemekle kalmamış kitabında gerçekçi anatomik çizimlerle de düşüncesini savunmuştur (Bynum, 2020, s. 49). Teşrih çalışmaları yaygınlaştıkça beden konusunda sorulan sorular da artmış ve Orta Çağ’ın aksine, bedenin sağlığının nasıl korunacağı hatta ölümü olabildiğince ertelemek için bedene nasıl bakılması gerektiği ile ilgili sorular sorulmuş ve bu sorulara yanıtlar aranmaya başlanmıştır.

Modernizm ile birlikte kutsal anlamından tamamen sıyrılan bedenin bir proje olarak görülmesi ve sağlıklı, güzel bedenlerin övülmesi yaşanan bilimsel ve teknolojik

³ Uzun zaman kullanılan geçici tiyatroların ardından eğitim ve gösterme amacıyla kurulan kalıcı anatomi tiyatrolarının ilki, 1584-1592 yıllarında Padova’da Hieronymus Fabricius ab Aquapendente (1537-1619) hamiliğinde inşaa edilmiştir. Bu tiyatro eş merkezli altı galeriye sahip, 300 kişi alabilen, bütün konumlar diseksiyon masasına yaklaşık 10 metreden daha uzak olmayan, ayaktakiler için de çok sıkışık sıralara sahip, penceresiz, öğrencilerin tuttuğu 8 ve 4 mumlu iki avize ile aydınlatılan bir yapıydı. Birinci sıra anatomi profesörleri, rektörler, belediye meclis üyeleri, tıp fakültesi üyeleri ve Venedik soylular temsilcilerine, ikinci ve üçüncü sıralar öğrenciler için, dördüncü, beşinci ve altıncı sıralar diğer izleyiciler için ayrılırdı. (BROCKBANK, 2012)

gelişmelerden bağımsız değildir. Keşfettiği doğa yasalarını formülleştirmek için matematiksel dilin kullanımıyla bilimsel deneyi ilk birleştiren ve bundan ötürü modern bilimin babası kabul edilen Galileo, icat ettiği teleskobunu uzaya yönelterek eski kozmolojiyi herhangi bir kuşkuyla yer bırakmaksızın gözden düşürmeyi başararak Copernicus'un güneş-merkezli evren anlayışını kabul ettirmeyi başarmıştır (Capra, 1992, s. 56).

Galileo'nun öncülük ettiği deneysel yaklaşım ve doğanın matematiksel dil ile açıklanması 17. yüzyılın bilimi ve günümüzdeki bilimsel teorilerin önemli bir ölçütü olarak kabul edilmiştir (Capra, 1992, s. 56). Bir yandan Galileo bilimin teorik modelini oluştururken diğer yandan Bacon deney düşüncesini ve yeni deneysel metodu öne çıkararak gerçeğe ulaşmanın teknik yöntemini belirlemiştir (Russ, 2021, s. 172).

Şüpheli ve deneysel felsefenin öncüsü olan Bacon bilginin zenginlik ve güç getireceğini düşünmüş ve bunu günümüzde de çok sık kullanılan "*bilgi güçtür*" mottosuyla ifade etmiştir. Bilginin güç sağlayacağı fikri, endüstri devrimini hazırlayan bir ideoloji olmanın yanı sıra doğaya ve insanlığa hükmetme ideolojisinin de hazırlayıcı bir unsuru olmuştur (Dağ, 2018, s. 95).

Bacon'nun "*bilgi güçtür*" ifadesi ile birlikte bilimsel araştırmanın amacı, eski çağlarda ki gibi doğal düzeni anlamak ve onunla uyumla yaşamak değil, doğaya hükmetme ve onu denetim altına alma anlayışına evrilmiştir. Bacon'un öncülük ettiği ve Descartes'in temellendirdiği mekanik dünya anlayışı ile birlikte dünya dinsel, mitsel, efsane ve sembolik anlamlarından tamamen sıyrılmıştır (Capra, 1992, s. 58).

Descartes'in temelini attığı Kartezyen felsefeye göre evren, doğa ve insan belirli hareket yasalarına göre işlemekte olan bir makinedir. Descartes'la birlikte Orta Çağ'da olduğu gibi beden bir kenara atılmıştır. Ancak bu kenara atmanın sebebi Orta Çağ'da kabul gören bedenin günahkar kabul edilişi değildir. Beden Descartes'la birlikte sadece zihnin ikamet ettiği bir yer olarak kabul edilmiş ve insanın özü "*cogito*" olduğu iddia edilmiştir. Bu iddia sonucunda beden "*cogito*"nun gelişiminin önünde yalnızca bir ayak bağı olarak görülmüş ve kenara atılmıştır (Breton, 2019, s. 14). Descartes'in zihni beden dışında, beden olmadan da var olabilecek bir töz olarak düşünmesi bedeni bir makine olarak ele almasının nedeni olmuştur. Ona göre beden, bir insanın elinden çıkamayacak

kadar mükemmel tasarlanmış, Tanrı'nın elinden çıkmış bir makinedir (Karal, 2020, s. 19-20).

İnsan bedenini makinaya indirgemek insanlık tarihinde yeni bir dünya görüşüyle; moderniteyle ortaya çıkmıştır. Aslında moderniteye göre beden makine benzetmesine tam anlamıyla layık da değildir. Çünkü beden yaşlanır, hastalanır ve geçicidir. Ancak makine geçici değildir, ölümden ve hastalıktan tamamen uzaktır. O yüzden beden eğer makine olmaya layık olmak istiyorsa pek çok iktidar mekanizmasına tabi olmalıdır (Breton, 2019, s. 16).

Descartes'in makine-beden anlayışının Batı tarafından benimsenmesiyle birlikte beden işlevsel bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Makine-bedenden istenen artık Tanrı'ya kul olması değil mekanik bir işleyişle üretim sürecinde aktif ve verimli bir şekilde katılmasıdır. Üretim sürecini sekteye uğratacak bir etken olan hastalık, gerek bireyin bedenini gerek kolektif bedeni hiç olmadığı kadar tehdit etmeye başlamıştır. Aydınlanma Çağ'ında bireyin bedeninin yanı sıra toplumun bedenini korumakta üretim sürecinin sağlığı için önemli hale gelmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısında "insan türünü mükemmelleştirme" fikri artık sadece hekimlerin değil hükümetlerin de bir amacı olmuştur.⁴ Devletler için iyi bir vatandaş; sadece yasalara uyan değil aynı zamanda sağlıklı ve zinde olan bireydir. Çünkü yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte sağlıklı bedenler iktidar için bir güç olarak algılanmaya başlanmıştır (Russ, 2021, s. 163).

Artık beden önceki dönemlerden daha çok iktidarın denetleme, ıslah etme mekanizmalarının nesnesi olmuştur. 18. yüzyıldan önceki iktidarların bedeni ıslah etme teknikleri ile 18. Yüzyıl ve sonrası dönemde ki iktidarların bedeni ıslah etme teknikleri pek çok açıdan farklılık göstermektedir. 18. yüzyılla birlikte beden; artık bir topluluk ve kitle olarak denetlenmek yerine tek başına ele alınarak ayrıntılı, titiz ve incelikli bir baskı mekanizmasıyla denetlenmeye başlanmıştır (Foucault, 2019).

⁴ Bu amacın ortaya çıkışının temelinde Darwin'inin evrim kuramını oluşturmasında katkısı olan Malthus'un "*hayatta kalmak için mücadele*" fikrinin etkisi büyüktür. Doğal kaynakların sınırlılığını ifade eden Malthus, bu kaynakların tüketicisi olan insanların doğal kaynakların artışından daha hızlı bir şekilde arttığına değinerek doğal kaynakların insanların ihtiyacını karşılayabilmesi için nüfus artış hızının kontrol edilmesi ve "*hayatta kalmak için mücadele*" fikrini öne sürmüştür. Hayatta kalmak için yapılan mücadelede güçlü olanlar hayatta kalabilecek güçsüz olanlar ise yok olacaktır. Bu fikir Darwin'in hem evrim kuramının hem de doğal seleksiyon kuramının oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Sosyal Darwinizm ile Malthus'un hayatta kalmak için mücadele fikri birleşerek güçlü olanların güçsüz olanları ezmesinin doğanın gerçek ve değişmez bir yasası olduğu düşüncesine bu durumda güçlü milletlerin güçsüz milletleri ezmesini meşru bir zemine taşımıştır (Yaylı, 2021)

İnsan bedeninin derinlerine nüfuz ederek onu yeniden oluşturmaya çalışan yeni bir iktidar mekanizması, aynı zamanda iktidar mekaniği doğmuştur. Bu iktidar mekaniği yalnızca bedenlerin istenilen eylemlerde bulunması için uygulanmamakta aynı zamanda hızlı ve istenilen tekniklere göre iş görmeleri için de devreye girmektedir. 18. yüzyıl sonrasında iktidar bireyleri sadece itaatkar kılmak için değil, bu itaatkarlığa ek olarak insan bedeninden, üretim sürecinde maksimum verim için çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir (Foucault, 2019).

Modern dönemle ortaya çıkan bu yeni disiplini çalışmalarının merkezine alan Foucault, üretim sürecinin sekteye uğramaması ve bedenın itaatkar olması için beden-makinesini ıslah edecek kurumlara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Çeşitli kurumlar tarafından yapılacak olan bu ıslahı yeni iktidar stratejileri içinde ele alarak bunu anatomo-politika olarak adlandırmıştır (Foucault, 2019, s. 211).

Bu yeni siyasal anatomının icadı ani bir keşif değildir. Pek çok küçük ama önemli ayrıntının birleşmesi sonucunda meydana gelmiştir. Çünkü beden artık titizlik ve incelikle her ayrıntıyı gözeterek kuşatılmalıdır. Bu durumu Foucault “iktidarın mikrofiziği” olarak tanımlamaktadır (Foucault, 2019, s. 212). Bedenlerin denetlenmesi ve kullanışlı hale getirilmesi için ayrıntılı bir şekilde gözlenmesi, küçük detayların her birinin hesaba katılarak kocaman bir teknikler bütünü oluşturulması modern dönem boyunca büyümeye devam etmiştir. “*Modern hümanizanın insanı, hiç kuşkusuz bu önemsiz şeylerden doğmuştur.*” (Foucault, 2019, s. 215).

1.2. MODERN DÖNEMDE FOUCAULT’DA BEDEN VE İKTİDAR

1.2.1. İktidar ve Hakikat

Modernite ile birlikte insanların dünyada kurtuluşa kavuşması esas mesela haline gelmiştir. Dünyadaki kurtuluşun gerçekleşmesi için insanların daha sağlıklı, daha zengin, daha iyi yaşam standartlarına erişmesi bir amaç haline getirilmiş, bu durum da iktidar yapılarının amacının ve iktidar mekanizmalarının değişmesine neden olmuştur. Orta Çağ iktidarının dinsel amacı modernite ile birlikte bütünüyle dünyevileşmiştir. Bu dünyevileşme, iktidarın görevlerinde artışı tetiklemiş bu görev artışı ise iktidarı sadece bir kurumun tekeline alarak çeşitlik kurumlara dağıtmıştır (Foucault, 2021, s. 66).

Modern düşüncede ortaya çıkan bu yeni iktidar ilişkilerini merkeze alan Foucault'a göre iktidarın ne olduğunu anlayabilmek için "İktidar nedir?" sorusundan ziyade iktidarın kendisini nasıl dışa vurduğu, nasıl işlediği, iktidar ilişkilerinin niteliğinin ne olduğu ya da iktidar ilişkilerini nasıl analiz etmek gerektiği gibi sorularının sorulması gerekmektedir. Ona göre iktidarın ne olduğunu sormak, karmaşık gerçeklikleri gözden kaçıracaktır. Foucault'ın "nedir?" sorusu yerine "nasıl?" sorusunu tercih etmesinin diğer bir nedeni de iktidarın tek değil birçok şekilde tezahür etmesi ve sürekli iktidar ilişkilerinde bulunmasıdır. (Foucault, 2021).

Modernitede iktidar hükümlerlik dönemlerinin aksine "verili" bir durum değil, tarihi süreç içerisinde değişen şartlarla ilişkili olarak değişip dönüşen bir olgudur. İktidar kendini insanın eylemleri üzerinden inşa etmektedir. Dolayısıyla iktidarı tek bir kurumda ya da tek bir kişi de aramak büyük bir yanılgıdır. Foucault iktidar söz konusu ise "*kralın kellesini uçurmak*" gerektiğini düşünmektedir. İktidarı kişilerden ve kurumlardan bağımsız olarak düşünmek iktidarı merkezsizleştirmektedir (Foucault, 2005, s. 71).

Modern dönem iktidar anlayışını hükümlerlik dönemlerindeki iktidar anlayışından ayıran bir diğer nitelik ise iktidarın açık bir şekilde sınırlandıran, cezalandıran ya da yasaklayan olmayıp; üreten ancak bu üretimi yaparken örtük bir şekilde şekillendiren, düzenleyen ve bu düzenlemeyi yaparken de belirli hakikat söylemleri oluşturarak bireylerin bu durumu içselleştirmesini sağlayan bir mekanizmaya sahip olmasıdır (Baştürk, 2012).

Foucault'a göre hakikat; "*keşfedilebilecek ve kabul edilebilecek hakikatler bütünü değil, doğru ile yanlışın birbirinden ayrıldığı ve doğruya bir takım spesifik iktidar etkilerinin yüklendiği kurallar bütünüdür*" (2005, s. 52). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere iktidarın etkilerinden bağımsız bir hakikat mümkün değildir. Diğer taraftan da hakikat üretiminden uzak bir iktidar mümkün değildir. Kısaca ne hakikat iktidardan bağımsız ne de iktidar hakikatten bağımsız konumdadır. Bilgi ve hakikatler olmadan iktidar ilişkileri ne süreklilik sağlayabilir ne de güçlenebilir (Foucault, 2021, s. 18).

Foucault'a göre iktidarın sürekliliği ancak amacına uygun şekilde üretilen bilginin sürekliliği ve geçerliliği ile mümkündür (Foucault, 2021). Orta Çağ'da da iktidar sürekliliğini, ürettiği hakikatlerle sağlamaktadır. Örneğin; matbaa keşfedilmeden önce halkın metinlere ulaşması çok mümkün değildi ve bilgi kanalı yalnızca kiliseydi. Kilise

kendi otoritesini güçlendirmek için kutsal metinleri kendi ağzından konuşurarak hakikat üretmekteydi. Ancak matbaanın keşfi ile birlikte halkın yazılı metinlere ulaşması kolaylaşmış ve bilgi üreten tek kanal Kilise olmaktan çıkmıştır. Elde edilen metinlerdeki bilgilerle Kilise'nin bilgilerinin çatışması sonucunda Kilise otoritesi zayıflamaya başlamıştır. Kısaca iktidarın hakikat üretme gücü zayıfladığı zaman ya da iktidarın ürettiği hakikatler bireyler tarafından sorgulanmaya başladığı zaman iktidar gücünü ve sürekliliğini kaybetmiştir. Aydınlanma döneminde ise bilim, düşünürler tarafından bireyleri özgürleştiren ve bağımsızlaştıran bir mekanizma olarak algılanmış ve bu düşünce ekseninde hakikatler üretilmiştir.. Bilim sayesinde bireyler monarşik iktidarın egemenliğinden kurtulmuş olsalar da daha gelişmiş bir iktidarın egemenliği altına girmişlerdir. Çünkü bilim de din gibi iktidarın temel uzantılarından biridir.

İktidar ürettiği hakikatlerle “*mümkün eylem alanını*” şekillendirmektedir. Gerçekleşen ve gerçekleşecek olan eylemlerin şekillerini belirlemektedir. İktidar doğrudan bireyin eylemlerine etki etmek zorunda değildir. Oluşturduğu hakikatler ve bu hakikate uygun kurumlar sayesinde istediği davranışı gerçekleşmesi için gerekli bütün şartları sağlamaktadır. Hakikat, iktidarın şiddet kullanmadan bedeni kuşatmasını mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda, Foucault'un *Özne ve İktidar* adlı eserinin sunuş bölümünde Ferda Keskin; “*insan, ruh, birey, insan bilimleri gibi modern kavramlar da aslında iktidarın insan bedenini kuşatmak için geliştirdiği söylemin, yani bilgi-iktidarın bir ürünü, bilgi ve iktidar ilişkilerinin eklemlendiği bir öge, iktidarın bilgiyi ortaya çıkardığı, bilginin de bu iktidarı genişletip güçlendirdiği bir çarktır.*” der (Foucault, 2021, s. 18). Nitekim iktidarın akıl hastanesi gibi kurumları ortaya çıkarması böyle bir sürecin sonundadır. Bu kurumların baskı ve kontrol için kurulduğu düşünülmez aksine bir gereklilikten kurulmuşlardır. İktidar önce delilik ile ilgili bir negatif söylem oluşturmuş ve bu kategorideki insanları anormal olarak nitelendirmiştir. Daha sonra gündelik yaşam içerisinde bulunmanın temel şartını normal olarak belirlemiş ve normal kategorisinde olmayan deliler için akıl hastanelerini inşa ederek delileri gündelik yaşamdan uzaklaştırmıştır. İktidar, eğer gündelik yaşam içerisinde bulunmanın temel şartı olarak normal kategorisi içerisinde bulunmak gerektiği hakikatini oluşturmasaydı ve bireylere çeşitli mekanizmalar sayesinde bu hakikati içselleştirmeseydi belki de akıl hastaneleri “tıbbi” bir geçerliliğe sahip olamayacak ve toplum için bir gereklilikten ziyade baskı ve kontrol aracı olarak düşünülecekti (Baştürk, 2012, s. 68).

Foucault'a göre hakikat; "*kendisini üreten ve destekleyen iktidar sistemleriyle ve kendisinin meydana getirdiği ve kendisini yayan iktidar etkileriyle döngüsel bir ilişki içindedir.*" (2005, s. 52). Ona göre "*hakikat oyunları*" bu iki durumun etkileşimi sonucunda meydana gelmektedir. Foucault'a göre "*hakikat oyunu*"; "*doğru şeylerin keşfi değil; bir öznenin bazı şeyler hakkında söyleyebileceği şeyin, doğru ya da yanlış sorunuyla bağlantılı olmasını belirleyen kurallardır.*" (Foucault, 2004, s. 350).

İktidar mekanizmasının temel dinamiklerinden biri, bireylerin eylemlerine dayanarak onları özneleştirirken diğer taraftan, bireyleri kendilerine dayatılan hakikatlerle eylemlerini şekillendirerek nesneleştirmesidir (Çelebi, 2013). Bu durum aslında bireylerinde iktidarın uzantılarından biri olduğunu göstermektedir. Bireyler iktidarın dışında ya da ona karşı değildir. İktidarın zamansızlığı ve mekansızlığını sağlayan temel unsur bireyler üzerinden işlemesidir (Foucault, 2021, s. 19).

İktidarın gündelik yaşama müdahale etmesinin yolu bireyleri kategorileştirerek, bireyselleştirerek onlara hem kendisinin hem de başkalarının kendisinde tanımak zorunda olduğu belirli hakikatler dayatmaktır. Bu durum aslında bireyleri özne yapan bir iktidar şeklidir (Foucault, 2021, s. 19). Foucault burada iktidar-hakikat-özne üçgeni kurmaktadır. Bu üçgen ve döngüsellik, özne sorununun hakikat-iktidar bağlantısallığından bağımsız şekilde anlaşılamayacağını göstermektedir.

1.2.2. İktidar ve Özne

Foucault için özne modern toplum insanıdır. Ona göre insan, inşa edilebilen bir varlıktır. Gerek baskı ve zorlamalarla gerek serbest bırakarak insanı inşa eden de iktidardır. Bu durumda özne kendini inşa eden iktidarın nesnesi konumundadır. Söylemlerin ve kurumların üzerine inşa edildiği, toplumdan ve iktidardan bağımsız düşünülmemeyen özneyi Foucault iki şekilde tanımlamaktadır: "*denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne.*" (Foucault, 2021, s. 63).

İktidarı; "*başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmak*" olarak tanımlayan Foucault bu tanım sonucunda iktidar uygulaması içine yeni ve önemli bir unsur olan "*özgürlük*"ü de dahil etmektedir. Ona göre iktidar ancak özgür özneler üzerinde ve özgürlükleri devam ettiği sürece uygulanması mümkün olur. İktidar uygulandığı noktada

özgürlüğün yok olacağı düşüncesi yanlıştır. Aslında özgürlük iktidarın işlemesinin ön koşuludur. İktidar öznenen köle olmayı arzulamasını değil boyun eğmeyerek onu kışkırtmasını talep etmektedir (Foucault, 2021, s. 75).

Revel'e göre; "*bireylerin özgürlüğü üzerinden oynamasa ve bireylerde özgürlük etkileri üretmeseydi, iktidarın adı iktidar değil, itaat olurdu.*" (2005, s. 128). Özgür öznelerin bulunduğu yerde iktidara karşı bir direnmede mevcut olacaktır. "*İktidar, onu yok etmeye çalışan -ve bunu giderek daha çok başaran şeyi beslemeye mahkumdur.*" (Revel, 2005, s. 128).

Özgürlüğe dayanan ve bireyi özneleştirilen bir iktidar süreci varken diğer taraftan, bireylerin kendilerine dayatılan hakikatler çerçevesinde eylemlerini şekillendirdiği ve nesneleştiği süreçler de vardır. Foucault için iktidarın temel dinamiklerinden biri bireyi nesneleştirirken özneleştirmektir (Baştürk, 2012, s. 69).

Bireyleri özneleştirmek için "*bilimsel sınıflandırma*", "*bölücü pratikler*" ve "*özneye dönüşürken nesneleşme*" olarak üç tür nesneleştirme durumu vardır. İlk durumda insana ve topluma dair hakikatleri sunma iddiasını taşıyan bilimler, insanı bilgi nesnesine dönüştürmüştür. Bilginin nesnesine dönüşen insan üreten, konuşan, akıl sahibi bir özneye dönüşmüştür. Bu yeni bilimler insanı hem araştırma nesnesi hem de iktidarın öznesi konumuna getirmiştir. İkinci durumda ise normal ve anormal kategorilere dayanan bölücü pratiklerle insan nesneleşmektedir. Bir yandan normal anormalden ayrılırken diğer taraftan anormalin toplum dışından tecrit edilmesi de normalleştirilmiştir. Birey akıllı-deli, sağlıklı-hasta olarak özneleşirken bir yandan da normal ve anormal kategorileri içinde nesneleşmektedir. Üçüncü durumda ise birey kendini özneye dönüştürmek için nesneleştirmektedir. Bu duruma Foucault bireyin kendini "*cinsellik öznesi*" olarak tanımlamasını örnek göstermektedir (Foucault, 2021, s. 57-58).

Foucault özne, hakikat, özgürlük, nesne gibi bütün kavramların merkezinde beden bulduğunu ve iktidarın sürekli bedeni aşındırdığı ve kendini beden üzerinde inşa ettiğini ifade etmektedir. Çünkü Foucault'a göre; iktidarın mikro ölçekte işleyişini sağlayan insan bedenidir. Bunun için iktidarı, iktidarın özne ile ilişkisini, iktidarın işleyişi gibi iktidarla ilintili olan şeyleri açıklayabilmenin yolu iktidarın beden üzerinde yürüttüğü eylemlerini, uygulamalarını, tekniklerini analiz etmekten geçmektedir. Foucault'a göre

iktidarın ne olduğunu anlamak istiyorsak onu “suç üstünde” yakalamak gerekmektedir (Foucault, 2012, s. 49).

1.2.3. İktidar ve Beden

Modern öncesi dönemde bedeni şekillendirme ve biçimlendirme yollarına baktığımızda monarşik iktidarın hakim olduğu dönemde hükümler güçlerini ve otoritelerini bedenlere baskı ve acı çektirerek tescillemektedir. Cezalandırmalarının temelinde bedene azap çektirme bulunmakta ve bu azap çektirmenin amacı da adaleti sağlamaktan çok kendi iktidarının sürekliliğini sağlamaktır. Cezalandırmayı seyirlik mekanlarda yapması bunun en önemli göstergelerinden biridir. Çünkü sadece suçlunun acı çekmesi, cezalandırılması yeterli olmamakta aynı zamanda bireylere bu seyirlik birlikte, küçük bir yasayı çiğnemesi yani otoriteyi çiğnemesi durumunda başına gelecek durumu gösterip korku yoluyla disiplin altında tutmayı sağlamaktadır (Foucault, 2019).

Modern döneme gelindiğinde beden, disiplinci iktidarın tahakkümü altında denetlenmeye, şekillendirilmeye çalışılmıştır. Beden; düzenleme, denetleme, baskı kurma gibi eylemlerle disiplin iktidarı tarafından, üretilen hakikat ve kurumlar tarafından şekillendirilmektedir (Foucault, 2002, s. 247). İktidarın ürettiği kurumlar aracılığıyla disiplin altına alınan bedenin; uysal ve boyun eğmesi beklenmiştir. Her ne kadar iktidar ve iktidarın uygulamaları değişse de iktidarın özünde bulunan amacı değişmemiştir; bireylerin ve bedenlerinin üzerinde söz sahibi olmak.

Beden kısıtlamaları modern dönemle birlikte politika, üretim ve toplumsal kaygılar etrafında şekillenmiştir. Çünkü kapitalizm, insan bedenini üretim gücüne dönüştürmüştür. Daha fazla üretim yapacak, üretim sürecini aksatmayacak şekilde disipline edilen bedenler doğrudan iktidarın merkezine yerleşmiştir.

Beden, tarih boyunca tahakküm, ıslah ve denetlemenin konusu olmuştur. Foucault’da bedeni iktidar ilişkilerinin merkezine yerleştirmektedir. İktidar sürekli ayrıştırmak ve aşındırmak için bedeni merkeze almaktadır. Foucault, iktidarın bedenler üzerinde işlediğini düşündüğünden bedene daha fazla yoğunlaşmıştır. Beden Foucault’a göre “*olayların kaydolma yeri*”dir. Ancak Foucault’un bedenden kastı yalnızca bireysel beden değildir; Ona göre iki tür bedenden söz edilmelidir; bireysel beden, toplumsal beden (Foucault, 2004, s. 238).

19. yüzyıl sonrasında bireyin bedeninden ziyade toplumun bedenini şekillendirmenin ve denetlemenin ana hedef olduğunu ileri süren Foucault; bu dönemde iktidarın inşa ettiği hapishane, hastane gibi disiplin kurumlar bireyin bedenini ıslah ederken aslında toplumu belirli normlar etrafında düzenleyerek toplumsal bedeni inşa etmeye çalıştığını ileri sürmektedir (Foucault, 2012, s. 38-39).

İktidar, gerek bireyin bedenini gerekse toplumun bedenini disipline etmek için çeşitli politikalara ihtiyaç duymaktadır. Bu politikalar Foucault'a göre iki önemli kırılma yaşamıştır. İlki aydınlanma dönemi sonrası 18. yüzyıl sonuna kadar devam eden disiplin politikasıdır. Bu politika; tek tek bireyleri ele alan, onları disiplin altında tutan anatomo-politika olarak da adlandırılan iktidar politikasıdır. İkincisi ise 19. yüzyıldan sonra ortaya çıkan bireylerden ziyade toplumun sağlığını ve gücünü geliştirmeyi amaçlayan düzenleyici iktidar politikasıdır. İlk politikayı anatomo-politika olarak adlandıran Foucault ikinci politikayı da biyo-politika olarak adlandırmaktadır (Foucault, 2021, s. 16-17). Her iki durumu da iktidar teknolojisi olarak ele alan Foucault arasındaki farkı şöyle izah etmiştir; "(...) her iki durumda da bir beden teknolojisi olan bir teknolojidir bu; ama birinde, bedenin yeteneklerine sahip bir organizma olarak bireyselleştirildiği bir teknoloji söz konusudur, öteki durumda ise bedenlerin, bütününe biyolojik süreçleri içerisine yeniden yerleştirildiği bir teknoloji." (Foucault, 2002, s. 255).

1.2.4. Anatomo-Politika ve Denetlenen Beden

Foucault modern dönemdeki iktidarın bedeni disipline etme şeklini incelemeye klasik dönemdeki disiplin tekniklerini incelemeyle başlamaktadır. Ancak burada Foucault eski iktidarın ve tekniklerinin yerine yeni iktidarı ve tekniklerini koyma niyetinde değildir. Onun amacı; "dönemlere ve yüzeyle bağlı olarak, birbirlerinden çok çok farklı yöntemler ve teknikler kullandıklarını ortaya çıkarmak"tır (Foucault, 2012, s. 176).

17. yüzyıla kadar egemen olan iktidar biçimi, hükümler-iktidar biçimidir. Hükümlerlikte kralın mutlak anlamda her alanda iktidar olması gerekmektedir. Bunun için 17. yüzyıla kadar söz konusu olan hep Kral'dır. Kral'ın iktidarını diğer iktidar şekillerinden ayırıcı faktörlerinden biri tebaasında ki bireylerin yaşam ve ölüm haklarını elinde tutmasıdır (Sat, 2019, s. 22).

Kralın tebaasındaki bir birey, iktidara ya da onun yasalarına karşı herhangi bir başkaldırı gerçekleştirdiğinde; iktidar doğrudan onun yaşamı hakkında söz sahibi olmakta ve bir cezalandırma yöntemi olarak bireyi azap çektirerek öldürmektedir. Ceza ve adalet amaçlı azap çektirme ceza verme yetkisi olan iktidarın dışavurumudur. Azap çektirmenin aşırılıklarının içinde basit bir öç alma ya da kin kusma değil; büyük bir iktidar ekonomisi mevcuttur (Foucault, 2019, s. 73-76).

Hükümran bu azap çektirme ile birlikte sadece adaleti sağlamamakta aynı zamanda kendi iktidarını da işler hale getirmektedir. İktidarının işler hale gelebilmesi için cezanın yalnızca bilinmesi yeterli olmamakta bunun içinde ceza içindeki azap çektirmeye herkes şahit olarak katılmaktadır. Suçluya azap çektirilirken katılmayan bireyler için suçlunun parçalanmış cesedi kent meydanında bir süre sergilenmektedir. Bu şahitlikte iktidar hem otoritesini güçlendirmekte hem de bireylerde dehşet duygusunu harekete geçirmektedir (Foucault, 2019, s. 105).

Fakat bu dehşet sahnelerine tanık olan halkın rolü değişkenlik göstermektedir. Azap çektirmeye şahit tutularak korkmaları istenen halktan belli bir oranda da bu azap çektirmeye dahil olmaları beklenmektedir. Bu duruma örnek olarak Foucault halkın dine küfreden kişilerin yüzüne çamur ve pislik atabileceği fermanını örnek göstermektedir. Bu durumu Foucault; *“halkın intikamının, hükümranın intikamının içine sızmaya davet edilmesi”* olarak ifade etmektedir. Bazen de halk bu cezalandırıcı iktidara karşı bir tavır takınarak adaletsiz olarak gördüğü infazı durdurmaya, engellemeye ve sabote etmeye çalışmaktadır. Halk tarafından adaletsiz görülen infazlarda iktidar sahipleri alaya alınıp suçlular birer kahramana dönüşebilmektedirler (Foucault, 2019, s. 107-109).

Hümanist kültürün gelişmesi ile birlikte bu ağır cezalara karşı görüşler gündeme getirilmeye başlanmıştır. Cezaların toplumsal statülere göre farklılık göstermesi, küçük cezaların bile ağır yaptırımlarının olması toplumda hoşnutsuzluklara sebep olmuştur. Monarşik iktidarın uyguladığı bu ceza sistemi insanlığa aykırı ve asıl amacından uzak olduğu düşünülerek, cezanın maksadının acı çektirmek ve intikam almaktan ziyade pişmanlık oluşturması gerektiği düşünülmüştür. Suç iktidara yönelik değil, toplum düzenini bozan bir durum olduğu için iktidarın gücünü ispat etmeye değil, toplum düzenini sağlamaya yarayacak cezalandırma yöntemleri ileri sürülmüştür. Cezalandırma sanatı artık kurallara bağlanmış, yumuşatılmış ve işlevi artırılmıştır. 18. yüzyılın ceza

sistemi yeni tekniklere dayanmaktadır. Bu yeni tekniklerle cezalandırmanın amacı hükümlünün intikamını almak değil toplumu savunmaktır. Fakat bu yeni cezalandırma teknikleri de çok güçlü mekanizmalardan oluşmaktadır. Suçlu korkunç bir cezalandırmadan kurtulmuş görülmüş, şimdi sınırlarının belli olmadığı bir cezalandırılmaya mahkum olmuştur. Foucault bu durumu “*üst-iktidarın geri dönüşü*” olarak ifade etmektedir (Foucault, 2019, s. 125-149).

Modernite ile birlikte cezalandırma mekanizması daha ayrıntılı ve toplumun bütün kesimlerini kapsayan bir sisteme dönüşmüştür. Cezanın sadece simgesel işlevi yeterli olmamış ve suçluların ıslahı, topluma kazandırılması gerekli görülmüştür.

Bu yeni iktidar modeli beden ve bedeninin eylemleri ile ilgilenmektedir. Gücünü aralıklı borç ve vergi sisteminden değil, sürekli bir gözetimden alan bu iktidarın hedefi; artık yaşam ve ölüm değil, yaşamı teşvik etmek ve teşvik ettiği yaşamı düzenlemektir. Yaşam üzerinde kurduğu bütün iktidar tekniklerini “disiplinler” başlığı altında toplayan Foucault anatomo-politikayı; “*Bu bedeninin terbiyesi, yeteneklerinin artırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkarlığının koşut gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır: insan bedeninin anatomo-politikası.*” olarak tanımlamaktadır (2007, s. 102).

Disipline yönelik çok farklı uygulamalar çok eski zamanlara dayanmasına rağmen 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren disiplinde tarihsel bir an yaşanmıştır. Disiplin artık yalnızca becerilerin geliştirilmesi ya da bağımlılığın artırılması için uygulanmamakta aynı zamanda aynı mekanizma içerisinde bireyleri daha verimli hale getirmek daha itaatkar kılmak için uygulanmaktadır. Bu andan sonra artık gelişmiş ya da kitlelere göre şekillenen bir disiplin değil direkt bireyleri ele alan ve onlar üzerinde incelikli hesaplamalar yaparak onları manipüle edebilen bir siyaset oluşmuştur. Aynı zamanda bir iktidar mekaniği de olan yeni bir anatomo-politika doğmaktadır. Bu yeni anatomo-politikanın ortaya çıkışı ani bir çıkış değildir. Çok küçük ayrıntılarda, birbirlerini destekleyen uygulamalarla çok yavaş bir süreç sonucunda meydana gelmiştir. Önce ilkokullarda daha sonra hastanelerde ve biraz zaman sonrada askeri örgütlerde devreye girmiştir (Foucault, 2019, s. 210-211).

Foucault'a göre disiplinci iktidarının temel ve ayırıcı özelliklerinden biri değişik zamanlarda ve süreçlerde bile uygulanabilir zorlayıcı, sınırlayıcı tekniklere sahip olmasıdır. Revel'e göre bu teknikler; "*homojen ve sistematik bir çerçevenin dayatılmasını ifade eder ve bu durumda bir birey, olası yer değiştirmesinde uzamsal ve zamansal olarak her zaman ele geçirilebilir hale gelir.*" (2005, s. 137). Birey bu tekniklerle her türlü zaman ve mekan içerisinde jestlerinden, hareketlerine kadar denetlenmekte ve gözetlenmektedir. Bu denetleme ve gözetleme iktidara bireylerin tutumlarının önceden belirlenmesi imkanı vermektedir.

Eylemlerin sonuçlarından daha çok süreçlerine odaklanarak bütün sürecin gözetlenmesini sağlayan disiplin iktidarının teknikleri sayesinde, 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra artık sadece suç işleyen kişi aranmamakta bununla birlikte suçluyu bu suça götüren süreçte incelenmektedir. Sadece verilecek en uygun ceza aranmamakta aynı zamanda suçlu en net şekilde nasıl ıslah edilebilir ya da bu ıslah için hangi teknikler uygulanmalıdır gibi sorular sorulmaya başlanmıştır. İnsanın disipline edilmesine dair sorulan soruların çeşitlilik göstermesi ile birlikte bu sorulara cevap verecek bilimler de çeşitlenmiştir. Bu bilimler çerçevesinde normal- anormal olarak kategorilere ayırmak için yasalardan farklı olarak "norm" mekanizması devreye girmiştir. Çünkü disiplin iktidarı monarşik iktidarın aksine insanlara yasa dayatmamaktadır. Disiplin iktidarı yasanın yerine doğal gibi gösterilen ancak doğal olmayan kurallar olarak tanımlanan "norm"ları dayatmaktadır. Bu normlar bireyleri ve bedenlerini iktidarın istediği şekilde biçimlendirmeye yaramaktadır. Ancak norm sisteminin devreye girmesi yasa sistemini tamamen devre dışı bırakmamaktadır. Yasalar, doğal olarak gösterilen normlara eklenmekte ve bireylerin bu durumu içselleştirmesi beklenmektedir. Bu içselleştirmenin gerçekleşmesi için iktidar şiddet ve baskıya başvurmamakta, bunun yerine bedeni tamamen kuşatan disiplin tekniklerine başvurmaktadır (Sat, 2019, s. 27). Disiplin iktidarında beden çok yönlü kuşatma altındadır. Foucault'un "*eylemler üzerinde uygulanan bir eylem*" (2021, s. 74) olarak tanımladığı iktidara uygun bir iktidar olabilmesi için bireyin ve bedenin bütün hücrelerinin yeniden yapılandırması gerekmektedir.

Bu yapılandırmanın mümkün olması için içine kurumları, mimari biçimleri, bilgi biçimlerini ve yeni hakikat inşalarını da alan bir dizi unsurun eş zamanlı veya eş güdümlü devreye girmesi gerekmektedir. Bu unsurların her biri yeri geldiğinde birbirlerini

tekrarlayarak, destekleyerek hatta engel olarak birbirlerini tamamlamakta ve bireyi tamamen kuşatarak onu daha mükemmel zoramaktadır. Bedenlerin ve bireylerin yeniden inşa edilmesine imkan veren bu normlar bütünü sayesinde bedenler ıslah edilmekte, geliştirilmekte ve istenilen yere doğru yönlendirilmektedir. Yani aslında birey iktidarın hakikatlerle belirlediği normal standartlarına erişerek normalleşmektedir. Bedenler dolayısıyla bireyler yeniden inşa edilmektedirler. Bir norm ortaya çıkmıştır ve bedenler bu norm çerçevesinde ıslah edilmekte, geliştirilmekte ve yönetilmekte yani normalleşmektedirler (Foucault, 2012).

İktidar bireyleri kategorilere ayırmak için norm kategorilerini kullanmaktadır. Önceden belirlenen normlara göre disiplin iktidarı bireyleri tektipleştirmeye çalışmaktadır. Bu tektipleştirmenin kusursuz şekilde yapılabilmesi için iktidar, tekrar normların kategorilerine başvurmaktadır. Bu kategorilerle bireyler arasında hiyerarşi oluşturabilmekte, ölçümler yapabilmekte, kimin normal kimin anormal olduğu ve bu anormalliğin hangi düzeyde olduğunu tespit edebilmektedir. Bu tespitler sayesinde kitle halinde değil kişisel düzeyde disiplin iktidarı etkin olabilmektedir (Foucault, 2013, s. 18).

Eğitimin, ordunun, tıbbın bu norm ekseninde toplanması ve endüstriyel faaliyetlerinde bu normlara göre işlemesi toplumun bütününe kuşatan bir denetim oluşmasına imkan vermektedir. İktidarın verimliliğinin artması ve sürekliliğinin devam etmesi için toplumsal normların bütünüyle olağanlaştırılması ve içselleştirilmesi gerekmektedir. İktidar bu olağanlaştırma ve içselleştirme sayesinde bedene, bireye ve topluma bütünüyle nüfuz etme imkanı bulabilmektedir. Disiplin iktidarının hayatın her alanına nüfuz etme isteğinin nedeni sadece itaatkar bireyler değil üretimi de maksimum seviyeye çıkarmaktır.

Kapitalist kültür çalışan bireylerden maksimum seviyede üretim yapmasını talep ederken; zenginliğin üretkenleri çalıştıran bireylerde olmasını istemektedir. Bu durumun mümkün olabilmesi içinde disiplin iktidarının katı tekniklerine ihtiyaç duymaktadır. Bu disiplin teknikleri, iktidarın bireylerin hücrelerine kadar işleyerek gündelik yaşamlarının her alanında da var olmasına imkan vermektedir. Foucault bu iktidar mekanizmasını şöyle tanımlamaktadır; *"iktidarın bireylerin tohumuna kadar ulaştığı, bedenlerine eriştiği, hal ve tavırlarına, söylemlerine, öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına sindiği kılcal varolma biçimidir."* (2012, s. 23).

18. yüzyıla kadar mevcut iktidar için bireylerin bedeni; cezaların uygulandığı ve eziyetlerin edildiği nesne olarak görülmüştür. 19. yüzyıldan itibaren değişen iktidar anlayışı ile birlikte bireyin bedeni de yeni bir anlam kazanmıştır. Beden artık eziyet edilmesi gereken bir nesne değil ıslah edilmesi, dönüştürülmesi, çeşitli yetenekler kazandırılması ve bunlar sayesinde çalışabilir niteliğini kazanması gereken bir nesne haline gelmiştir. İktidar bu amaç doğrultusunda ilk aşamada insanların kendilerine ait olan zamanını çalışma zamanına dönüştürerek insanlardan zamanını almıştır. İkinci aşamada da insanların bedenini verimli iş gücü haline gelecek şekilde ıslah etmiştir. Zamanı çalışma zamanına dönüştürmek de aslında bedenin iş gücüne dönüştürülmesine aracı olmaktadır. Üçüncü aşamada ise bizi yeni bir iktidar türü olan epistemolojik iktidar karşılamaktadır. Bu iktidar diğer tüm iktidarlara aşan ve onları da hareket ettirme gücüne sahip olan yeni bir iktidar türüdür. Son aşamaya gelindiğinde ise bu epistemolojik iktidar bireyleri yakından denetleyerek onlar hakkında bilgi edinmektedir (Foucault, 2020, s. 249). Bu aşamalar sayesinde iktidar bireylerin “*tohumlarına kadar*” nüfuz edebilmiş, gündelik yaşamlarına kadar denetleyebilmiştir.

Bu yeni iktidar sistemi içerisinde de öznelerin iktidara başkaldırılarına ya da normlar tarafından belirlenen kuralların ihlaline karşı elbette iktidarın cezalandırma yetkisi mevcuttur. Ancak bu cezalandırmalar da değişiklik göstererek artık eziyet çektirmek yoluyla değil bedeni özgürlükten mahrum ederek hapsedme ya da zorla çalıştırma yoluyla gerçekleştirilmektedir. Beden, bu yeni cezalandırma sistemi ile birlikte zorunluluklar ve yasaklar sistemi içine alınmıştır. Çünkü beden artık suç işlediği için ortadan kaldırılması gereken bir nesne değil, suç işlediği ya da işleyebileceği için gözetim altında tutulması gereken bir nesnedir. Bu yeni disiplin sistemi ile birlikte cellat görevini gözetmenlere, doktorlara, psikiyatlara ve eğitmenlere devretmiştir (Foucault, 2019, s. 43).

Ancak bedene yönelik cezaların 19. yüzyıla birlikte tamamen yumuşadığını ifade etmek mümkün değildir. Her ne kadar cezalar; doğrudan bedene yönelik bir azapla şekillenmese de zorunlu çalışma ve hapis gibi cezalandırmalar hiçbir zaman doğrudan bedeni hedef alan ek bir yaptırım olmadan uygulanmamıştır. Bu ek yaptırımlar açlık, cinsel yoksunluk ve dayak gibi fiziki cezalar içermektedir. 19. yüzyıl hapishanelerine ve nitekim günümüzde mevcut olan hapishanelere de suçluları yeteri kadar cezalandırmadığı, suç işlemeyen ancak fakir olan insanlardan daha az aç kaldığı, daha az

üşüdüğü gibi eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştiriler aslında zihinlerden hiçbir zaman yok edilemeyen bir düşünceyi işaret etmektedir; “*mahkûmun diğer insanlardan daha fazla acı çekmesi adildir.*” (Foucault, 2019, s. 51).

Disiplin iktidarı ve kapitalist kültürün yaygınlaşması ile birlikte cezalandırma sisteminin daha da ayrıntılı ve toplumun bütün kesimlerine uzanan, hiçbir olayı gözünden kaçırmayan ve verdiği cezalarla eşitlikçi, merkezi bir sisteme dönüştürülmesi gerekmiştir. Suçlarda meydana gelen bu değişim cezaların salt simgesel işlevinin yeterli olamayacağını göstermektedir. Bunun yerine suçluların ıslahı ve topluma geri kazandırılması, disipline edilmeleri gerekmektedir. Ancak disiplin mekanizmasının amacı sadece suçluları cezalandırmak ya da suç işlemeyi önlemekle sınırlı değildir. Disiplin mekanizmasının bir diğer amacı da bireyleri ayırmak, farklılaştırmak ve üretimi artırmaktır. Bu amaç için terbiye metodunu kullanan iktidar bunun için çeşitli kurumlarda inşa etmiştir. Terbiye metodunun devreye girdiği bu kurumlar sadece üretim yapılan kurumlar değildir. Hastane, ordu, okul, hapisane gibi kurumlara da yayılarak bireyleri her alanda kuşatmıştır. Her alanı kuşatan ve sürekli denetleyen bu disiplin kurumları sayesinde beden, hareketleri sürekli kısıtlanan ve gözetlenen bir nesneye dönüşmektedir.

Disiplinci iktidarın temel özelliği zamana ve mekana göre bedenin denetlenmesidir. Bireylerin tutumlarını önceden belirleyen iktidar daha sonra bedenleri olmaları gereken mekanlara kapatarak hizaya sokmaktadır. Beden, mekan içerisine parçalanarak terbiye edilmekte ve zamansal parçalanma ile örgütlenen zaman içinde bedenden maksimum verim almaya çalışılmaktadır. Disiplin iktidarı her şeye hakim olmak ve her şeyi kontrol etmek için bu teknikleri geliştirmiştir. (Foucault, 2019)

Disiplinler mekanlar içindeki hücreleri örgütlerken aslında karmaşık mekanlar oluşturmaktadırlar. Hem mimari, hem işlevsel hem de hiyerarşik olan bu mekanlar bireyleri hem sabitleştirmekte hem de iktidarın bireylerin dolaşımını denetlemesini elverişli kılmaktadır. Bu sayede bireylerin; hem üretken olması hem de itaatkar olması garanti altına alınmaktadır. Mekanların bu şekilde örgütlenmesi ilk büyük disiplin işlemlerinden biridir (Foucault, 2019, s. 224).

Üretim mekanını parçalara ayıran iktidar herkese belirli bir yer ve her yere bir kişi olacak şekilde mekanı ve bireyleri ayıştırmaktadır. Kişilerin mekana bu şekilde dağıtılması her an nerede olduklarını bilmeyi mümkün kılmakta ve bu sayede kontrol

edilebilirliklerini artırmaktadır. Bu yöntemle bireyler arasında oluşabilecek ilişkilerinde önüne geçen iktidar, sahibi olduğu zamanın boş geçmesini önlemektedir (Foucault, 2019, s. 217).

“Kapatma” uygulaması yeni iktidarın sık kullandığı stratejilerden biridir. Belirli bir mekanı içerisinde ne kadar beden bulunması gerekiyorsa o kadar parçaya ayırıp bedenleri tek tek kapatmaktadır. Mekanın bu şekilde parçalanması, bireylerin başıboş dolaşmalarının, denetimsiz alanların oluşmasının, sadece tehlikeli değil üretime yararsız olacak durumların oluşmasının önüne geçmek için gereklidir. Her mekan içerisinde bulunabilecek kişilerin nitelikleri belirlenerek bu mekanlar içinde aktif gözetimle her an müdahale edebilme becerisi, kapatma yoluyla disiplinin işlevselliğinin temel dinamiğidir. Her an görmek ve her an müdahil olabilmek iktidarın gücünün temel göstergesidir. Üretim verimliliğini artıracak ya da engel olacak durumlarda kapatma mekanizması devreye girmektedir. Bu kapatma mantığına göre düzenlenen kurumların başlıcaları; hastaneler, hapishaneler, fabrikalardır (Foucault, 2019, s. 215-224).

Hastanelerin iki türlü işlevi bulunmaktadır; verimliliği artırma ve üretime engel olan durumları ortadan kaldırma. Modern dönemle birlikte hastalıklar üzerinde ve insan ömrünü uzatmada kayda değer başarılar elde eden tıp bilimi artık sadece hastalıkları iyileştiren bir kurum olmaktan çıkmış ve belirli davranış kuralları belirleyen, giyimden yeme içmeye kadar zevklere yön veren, gündelik hayatı şekillendiren bir iktidar haline gelmiştir. Tıbbi bilgiyle beden; denetlenebilir, kontrol edilebilir yani disiplin altına alınabilir hale gelmiştir. Bu durumda önemli olan bedenin üretim yapabilecek asgari düzeyde sağlıklı kalıp, kendinden beklenen üretim potansiyelini yerine getirmesidir. Sağlıklı kalamayan ve üretim sürecine dahil olamayan bireyler hastanelerde, toplumdan tecrit edilmektedirler. Bu tecrit onları toplumdan tamamen diskalifiye etmemekte, onları üretim sürecine hazır olana kadar toplumdan uzaklaştırmakta ve “sağlıklı” olduklarında topluma yeniden kazandırmaktadır (Foucault, 2019, s. 218).

İkinci büyük disiplin işlemi ise zamanın denetlenmesidir. Sadece mekanı değil zamanı da parçalara ayıran disiplinin bir diğer amacı üretim süresi boyunca zamansal denetim yoluyla işçiden maksimum verim alınmasıdır. Disiplin sayesinde her bedensel hareket belirli aralıklarla yapılmaktadır. Bu sayede zaman kavramı bedene nüfuz etmekte ve tüm denetim alanlarına yayılmaktadır (Foucault, 2019, s. 226).

Fabrikalar hem mekânsal parçalanmanın hem de zamansal parçalanmanın bulunduğu disiplin mekanının örneklerinden biridir. Bu disiplin mekanında; işçiler belirli bir saatte kontrollü bir şekilde fabrikaya girmektedir. Çalışmalarının başladığını bildiren bir zil çaldıktan kısa bir süre sonra fabrikanın kapıları giriş ve çıkışa kapanmaktadır. Ancak mesai bitimi zili çaldığında işçiler fabrika dışına çıkabilmektedirler. Bu zamansal parçalanma ile çalışma saatlerinde ve üretim sürecinde ki aksamalar maksimum seviye de engellenmektedir.

İktidar eylemleri de zamanı ve mekanı ayırdığı gibi parçalara ayırmıştır. Her harekete belirli bir yön belirtmiş ve bir süre tayin etmiştir. Bu parçalanmışlık, iktidarın bütün hücreleri denetlemesine imkan vermektedir. Çünkü mekanın, zamanın ve eylemlerin parçalanabilecekleri kadar parçalanması ve iktidar tarafından örgütlemesi denetimi daha işlevsel kılmaktadır. Artık mekanların her hücresinde geçen zamanın her anına uygun şekilde çok sayıda ama düzene sokulmuş faaliyetler yapılmaktadır (Foucault, 2019, s. 232).

İktidar bu disiplin mekanizmalarının işlevselliğini artırmak ve sürekli kılmak için bir gözetleme sistemine ihtiyaç duymaktadır. Bu gözetlemeden iktidarın beklediği şey; bireylerin bilinçlerine nüfuz etmesi ve gözetleme olmadığında da bireyin disiplin kurumlarının belirlediği normlara göre hareket etmesidir. Bunun için iktidar, görüş alanının arttığı tekniklere ve gözetlediği bireyleri açıkça görülebilir kılan bir mekanizmaya ihtiyaç duymaktadır.

Bu mekanizmanın en mükemmel formu olan panoptikon, *“nesnesi ve amacı hükümranlık ilişkisi değil de, disiplin ilişkileri olan yeni bir "siyasal anatomi"nin genel ilkesidir.”* (Foucault, 2019, s. 294).

1.2.5. Bentham’ın Panoptikon’u

Orta Çağ’da da mevcut olan hapisaneler modern dönemde farklı amaçlar için kullanmıştır. Orta Çağ’da hapisaneye kapatmak asıl ceza değil, sadece mahkumun cezası belli olana kadar veya infaz edilene kadar tutulduğu bir mekan olarak görülmekte ve bunun içinde hapisanelerde çok fazla mahkum bulunmamaktaydı. 15. yüzyıldan 17. yüzyıla geçerken kapatmanın anlamı da değişmiştir. Bu değişimin temel nedenlerinden

biri; isyanları bastırmak için kullanılan tekniklerin yetersiz hale gelmesidir (Özmkas, 2016, s. 47) .

17. yüzyılda ilk büyük kapatılma gerçekleşmiştir. Foucault'a göre Genel Hastane'nin kurulmasından birkaç zaman sonra Paris nüfusunun büyük bir kısmı hasta olmasına bakılmadan evsiz, çalışmayan, yaşlı, sakat veya akıl hastası olduğu için hastaneye kapatılmıştır. Bireylerin böyle bir kapatılmaya maruz kalmamaları için düşük ücretli bile olsa üretim sürecine dahil olmaları gerekmiştir. 18. ve 19. yüzyıl başına kadar bu bireyler hiçbir ayrıma tabi tutulmadan, bir mekan içerisine kapatılmışlardır. Bu dönemde kapatmanın amacı toplumdan uzaklaştırmak olduğu için herkesi bir yere kapatmak sorun oluşturmamıştır. Ancak daha sonra buraya kapatılan bireylerin disiplin teknolojileri ile ıslah edilip ihtiyaç duyulduğunda topluma kazandırılması gündeme geldiğinde, ayrımlar yapılmaya başlanmıştır. Artık hasta hastaneye, suçlu hapisaneye, akıl hastası tımarhaneye, yaşlılar bakım evine kapatılarak hekimler, psikiyatristler, gardiyanlar tarafından değişik metotlarla ancak özünde aynı iktidar biçimiyle kapatılan bireyler ıslah edilmeye başlanmıştır (Foucault, 2020).

Kapatmanın bu kadar önemli olduğu disiplin teknolojilerinde, kapatmanın işlevselliğini ve verimliliğini artırmak için kapatılan kişileri gözetleyecek bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmuştur. Ancak bu mekanizma; bir kişinin bireyler arasında gezerek çalışmaya zorlandığı bir gözetlemeden farklılık göstermektedir. Bu gözetleme ile bireyler, gözetlenme hissini içselleştirmekte ve gözetleyen kişiyi görmedikleri halde onun kendilerini gördüğü düşüncesiyle, kesintisiz bir şekilde istenilen normlara göre hareket etmektedirler. Bu gözetimin amacı sadece üretim sürecinde olan aksaklıkları gidermek değil, aynı zamanda üretim sürecine girmeden bireyleri okullarda, eğer üretim yapamayacak durumdaysa hastanelerde, eğer suç işleme potansiyeli mevcutsa hapisanelerde gözetleyerek dolaylı olarak üretim sürecini korumaktır.

Bentham bu amaçlar doğrultusunda bir hapisane tasarlamış ve Pan (bütün) Opticon (gözetim) olarak isimlendirmiştir. Benthamı böyle bir hapisane modeli düşünmeye iten şey; üretimin büyümesi, yoksulluk ve zenginlik arasındaki farklılıklar, üretim sürecine dahil edilemeyen dar gelirli kişilerin öfkeleri gibi durumları kontrol ederek üretim sistemini korumaktır. Hem güvenliğin hem de ıslah edilmenin aynı mekan

içerisinde yapılacak bir hapishaneyle, ıslah edilmesi gereken kişileri bir mekan arasında tutarak toplumun güvende kalmasını sağlanmaktadır (Baştürk, 2016, s. 37).

Bentham bu mimariyi hapishane olarak tasarlamış olsa bile, bu mimari sadece hapishanelerde değil iktidarın bütün kurumlarında uygulanabilir mimari tasarımıdır. Bu mimariyi bu kadar işlevsel kılan şey; denetlenmeyecek kadar büyük mekanlarda bile gözetleme imkanı sunarak bütün kurumlara uygulanabilmesidir.

Bu mimari model uygulaması itibariyle birçok göreve sahiptir; *“suçluları cezalandırmaya, ama aynı zamanda hastaları tedavi etmeye, öğrencileri eğitmeye, delileri muhafaza etmeye, işçileri gözlemeye, dilencileri ve aylakları çalıştırmaya yaramaktadır. Bu bedenleri mekâna yerleştirme, bireyleri birbirlerine nazaran dağıtımına tabi tutma, hiyerarşik örgütlenme, iktidar merkezleri ve kanalları düzenleme, bir iktidarın araçlarını ve müdahale biçimlerini tanımlama tarzıdır ve bu tarz hastanelerde, atölyelerde, okullarda, hapishanelerde devreye sokulabilir. Bir ödevin veya bir hal ve gidişin dayatılmasının söz konusu olduğu bir birey çoğulluğunun bulunduğu her seferinde, Panoptikon şeması uygulanabilir. Bu şema -gerekli değişikliklerle birlikte- "fazla geniş olmayan bir mekânın sınırları içinde, belli sayıda insanın gözetim altında tutulmasının gerektiği bütün kurumlara" uygulanabilir.”* (Foucault, 2019, s. 303).

Panoptikonun oluşmasını sağlayan özellikleri Bentham şöyle sıralamaktadır; *“nezaret altında tutma, hapis, tecrit, zorla çalıştırma ve eğitim. Bunların tümü de göz önünde bulundurulması gereken amaçlardır.”* (Bentham, 2019, s. 13). Bentham’a göre bu unsurların hepsini tam manasıyla tatbik etmenin yolu *“görünmeden görme”* ilkesinin sağlanmasıdır.

Panoptikon, *“görünmeden görme”* ilkesini mimari yapıyla sağlamaktadır. Binanın şekli daireseldir. Hücre olarak adlandırılan bireylerin tutulduğu odalar binanın kenarlarında konumlanmıştır. Bu hücrelerin her biri birbirinden ayrılmış ve bireylerin birbirleriyle iletişimleri engellenmiştir (Bentham, 2019, s. 14). Bu sayede birey *“bilginin nesnesidir, ama asla iletişimin öznesi olamamaktadır.”* Bu parçalanmışlık ve iletişimsizlik düzenin güvencesini oluşturmaktadır. Hücrelerde kapalı tutulan birey mahkumlarsa isyan, toplu kaçış, yeni suçlar işleme gibi eylemler gerçekleşemeyecektir, eğer kapalı tutulanlar delilerse birbirlerine zarar verme tehlikesi bertaraf edilecek, eğer kapalı tutulanlar öğrencilerse kopya, gürültü gibi ıslaha engel olacak etkiler ortadan

kalkacak ve eğer kapalı tutulanlar işçilerse kavga, hırsızlık kısaca iş yapma verimini düşüren her etken ortadan kaldırılmış olacaktır (Foucault, 2019, s. 296).

Gözetmenin odası binanın merkezinde konumlanmaktadır. Bütün kurumlarda değil ama genelinde gözetmenin odası ile hücreler arasında dairesel bir boşluk bırakılmaktadır. Hücreleri aydınlatmak için kullanılan ışık sadece hücreleri aydınlatmak için değil aynı zamanda hücreden gözetmen odasına kadar olan bölümü de aydınlatmak için bir pencere tasarlanmıştır. Böylelikle hücrenin her parçası gözetmenin bakışından kaçamayacak şekilde aydınlatılmıştır (Bentham, 2019, s. 14).

Gözetmenin odasının pencerelerinde mahkumların görebileceği kadar yükseklikte farklı amaçlarla kullanılabilir stor perdeler mevcuttur. Ancak bu stor perdelerle rağmen hücredeki bireyler ışık sayesinde odada birinin var olup olmadığını anlayabilmekte ve bu durumda “görünmeden görme” ilkesine ters düşmektedir. Bunun önüne geçmek için binayı dairenin iki çapıyla tasarlanmış ve birbirlerini ortadan kesen bölmelerle dörde bölünmüştür. Bu bölmeler yine hücrelerdeki bireylerin diğerlerini göremeyeceği yükseklikte düşünülmüştür. Kapılardan gelen ışığı kesmek içinde her bölme, gerekli görülen büyüklükte tekrar ikiye bölünmüştür (Bentham, 2019, s. 15).

Daha önce ifade ettiğimiz gibi panoptikonun etkisinin bu denli büyük olmasının kaynağı “görünmeden görme” ilkesidir. Bu ilke sayesinde kapalı tutulan bireyde iktidarın gözetimini otomatikleştiren bir mekanizma yaratılmıştır. Bu mimari ile bireylerin bizzat kendilerinin de taşıyıcısı olduğu bir iktidar mekanizmasının içine alınmaları sağlanmıştır. Bu durumun mümkün olması için Bentham iki ilke belirlemiştir; görünürlük ve varlığının kanıtlanmaz olması. Görünürlükle birey sürekli gözetim kulesini görecek ama varlığın kanıtlanmaz olması ile orada bir gözetleyen var olup olmadığını asla bilemeyecektir. Kule de bir kişinin olması ya da bazen hiç olmaması gözetlenme sürecini etkilemeyecektir. Çünkü gözetlenen kişiler kulede kaç kişi olduğunu, hangi aralıklarla gözetlediğini onu her zaman görüp göremediğini bilememektedir. Bu durum gözetlenen kişiye, sürekli gözetleniyor hissi vermekte ve gözetim sürecini içselleştirmesini sağlamaktadır. (Foucault, 2019, s. 297).

Gözetim her ne kadar dışarda bir mekanda yapılırsa da gözetlenen kişinin hücrelerine kadar yayılarak içsel bir mekanizmaya dönüşmüştür. Bu da bireyin kendi kendini sürekli denetlemesini sağlamaktadır. Bu gözetleme mimarisinin verimliliği de bu kesintisizlikten

kaynaklanmaktadır. Panoptikonu diğer iktidar tekniklerinden ayıran temel farklardan biri; disiplini içselleştirmesi ve gizlemesidir. Gözetlenmenin içselleştirilmesi ile birey iktidarın uygulayıcısı olmaktadır. Bireylerin bizzat kendileri de artık iktidar durumu içerisinde.

Panoptikon sayesinde iktidar belirsizleşir ve otomatikleşir artık kimin iktidar olduğunun bir önemi yoktur. Önemli olan tek şey “görünmeden görme” ilkesinin sağlanmasıyla sürekli gözetimin sağlanmasıdır. Bu durum disiplinde fiziksel baskıyı ortadan kaldırmaktadır. Disipline uymak bu ilke sayesinde psikolojik olarak zorunlu hale gelmektedir. Bu durum Tanrı'nın insanları gözetlemesi ile benzerlik göstermektedir. Tanrı'nın sürekli gözetlediği hissi ile günah işlemekten kaçınan insan şimdi de dünyevi bir iktidarın gözetlediği hissi ile iktidarın normlarına aykırı davranmaktan kaçınmaktadır.

Gözetlenen insanların sürekli gözetleniyormuş hissi içinde olmaları panoptikonun en önemli unsurlarından biri olmasına rağmen tek değildir. Eğer tek unsur olsaydı farklı şekilde tasarlanmış binalarda da gerçekleşebilirdi. Bu mimarının en önemli diğer bir unsuru; mümkün olan en geniş zaman aralığında mekan içinde bulunan her bir kişinin gerçekten gözetim altında tutulmasıdır. Gözetmenin de bu tekniğin gerçekten etkili olduğunu görüp memnun olmasıdır (Bentham, 2019, s. 23).

Bentham'ın bu mimari modeli hiçbir zaman tam anlamıyla inşa edilmemiş olsa da Foucault bu mimari modele toplumsal ve politik bir mahiyet kazandırmıştır. Foucault'a göre Panoptikon; “*ideal biçime getirilmiş olan bir iktidar mekanizmasının diyagramıdır, her türlü engelden, dirençten ve sürtüşmeden arınmış olan işleyişi saf bir mimari ve optik sistem olarak sunulabilir: O fiili durumda, her tür özel kullanımdan kopartılabilen ve kopartılması gereken siyasal bir teknoloji biçimidir.*” (Foucault, 2019, s. 302-303).

1.2.6. Panoptikon ve Foucault

Foucault tarihte iki büyük kapatılmadan bahsetmektedir. Bunlardan ilki cüzzam salgını ile ortaya çıkan cüzzam hastanelerinin kurulması ile başlamıştır. Orta Çağ'da cüzzam kutsal bir durumu ifade ettiğinden hastalar her ne kadar kilise cemaatinden uzaklaştırılsa da Tanrı'nın lütfuna eriştiklerine inanıldığı için toplum tarafından dışlanmamışlardır. Foucault 14. yüzyılla birlikte İngiltere, Fransa ve Almanya'da cüzzamlı hastaların toplumdan dışlandığını ancak henüz bir kapatma faaliyeti

göstermediğini işaret etmektedir. Cüzzamın bulaşıcı olduğu keşfedildikten sonra kapatılma başlanmış ancak bu kapatma tedavi maksadı ile değil sadece hastalığın yaygınlaşmasını engellemek amacı ile yapılmıştır. Fransa’da artan cüzzamlı sayısı toplumsal bir tehdit oluşturmaya başladığında şehirlerin dışında hastaların kapatılması için binalar inşa edilmiştir. Bu binalarda da amaç tedavi değil sadece bulaşıcılığı önlemektir (Foucault, 2015, s. 23-28).

İkinci büyük kapatılma Foucault’a göre Batı tarihinin dönüm noktası olan; veba salgınıdır. Veba salgınının da alınan tedbirler cüzzam salgınından çok daha farklıdır. Cüzzam kutsal olarak kabul edilip dokunma alanının dışında tutulurken veba ile beden tahakküm altına alınmıştır. Cüzzamlıları kapatmak, ayırmanın önemsiz olduğu bir topluluğu terk etmek iken vebalıları kapatmak özenli bir strateji ile terbiye etmektir. Veba salgınında hastaları kapatmak için kurulan binalarda sadece bulaşıcılığın önüne geçme amacı güdülmemiş, aynı zamanda tedavi yoluna da gidilmiştir. Veba salgını ile cüzzam salgını için kurulan binalar arasında temel fark; cüzzam hastaneleri şehir dışına kurularak müdahale alanından çıkarılmış, veba hastaneleri şehir içine kurularak denetim alanında tutulmuştur. Cüzzamlıları toplumdan uzaklaştırmakla hedeflenen arınmak iken, vebalıları kent içinde kapatmakla hedeflenen disiplinli bir toplum yaratmaktır. Cüzzam da tam anlamıyla bir tecrit ve terk edilme mevcutken, veba salgını ile birlikte kişiyi kent içindeki kapalı mekanlarda tutarak ıslah etmek öncelik kazanır. Veba salgınıyla sadece hastaların değil, toplumunda gündelik hayatı çeşitli pratiklerle şekillenmeye ve denetlenmeye başlamıştır (Foucault, 2019, s. 289-291).

Veba salgını ile birlikte, bireylerin hem bulunduğu kentten hem de veba hastalarının karantinada tutulduğu mekanlardan dışarı çıkılması yasaklanmıştır. Her kent parçalanarak her bir parçaya bir bekçi bırakılmış, her mekanın bekçisi orayı gözetim altında tutmuş ve oradan ayrılması halinde ölümle cezalandırılmıştır. Bekçi, her evin kapısını dışarıdan kapatmakla görevlendirilmiştir. Eğer evden kesinlikle çıkılması gerekiyorsa, bu sırayla yapılmış ve diğer insanlarla herhangi bir temastan kesinlikle kaçınılmıştır. Parçalara ayrılmış bu mekanlarda herkes kendi yerinde konumlanmış ve yerinden ayrılanlar ya salgına yakalanarak ölmüş ya da cezalandırılarak öldürülmüştür (Foucault, 2019, s. 290).

Veba salgınında uygulanan bireylerin sabit bir yere kapatılması, onların en küçük hareketlerinin bile denetlenebildiği disiplin modelini meydana getirmiştir. Bu “*disiplin karışma alanı olan vebaya karşı, çözümleme alanı olan kendi iktidarını egemen kılmaktadır.*” (Foucault, 2019, s. 292). Foucault’un veba salgınına Batı’da bir dönüm noktası olarak nitelendirmesinin nedeni de budur. Disiplinsel iktidarın kendini egemen kılması ile birlikte 18. yüzyılın başından beri düzenli olarak başvurduğu disiplin tekniği bireyleri; akıllı-deli, normal-anormal, vebalı- vebalı değil, suçlu-suçlu değil gibi ayrımlara tabi tutarak hastane, akıl hastanesi, hapisane gibi disiplin kurumlarına bireyleri parçalayarak yerleştirmektedir. Anormal olarak görülen bireyler bir mekanda parçalanmanın dışında yeni bir parçalama metodu olarak deli, suçlu, yaşlı, hasta gibi kategorilere de parçalanıp her biri başka başka kurumlara gönderilmiştir.

Foucault’a göre veba aslında iki grup arasında kitlesel ve ikili ayrımlardan ziyade, “*çok yönlü ayrımlara, bireyselleştirici dağıtımlara, gözetimlerin ve denetimlerin bir örgütlenmesine, iktidarın yoğunlaştırılmasına çağrıda bulunmaktadır. Cüzzamlı bir ret, bir sürgün kapatma uygulamasının içine alınmıştır; buraya sanki ayırmanın önemsiz olduğu bir kitlenin içine atılıyormuş gibi terk edilmektedir; vebalılar ise, bireysel farklılaştırmaların kendini çoğaltan, eklemleşen ve alt bölümlere ayrılan bir iktidarın zorlayıcı etkileri sonucu ortaya çıktığı, özenli bir taktik çerçevelemenin içine alınmışlardır. Bir yanda büyük kapatma, diğer yandan iyi terbiye.*”dir. (Foucault, 2019, s. 293).

Kapatma kurumlarının temel amacı; kent içindeki normal yaşamın devam edebilmesi için anormal olarak sınıflandırılan bireylerin, çeşitli kurumlarda kapatılıp çeşitli tekniklerle terbiye edilmesidir. Bu tekniklerle bireyler toplumsal alandan uzaklaştırılmış olsa da kurumlar içinde belirlenen normlara göre terbiye edilerek, üretim süreci için ihtiyaç duyulduğunda tekrar topluma ve üretime kazandırılmaktadırlar. Çünkü terbiyenin amacı; anormali toplumdan tecrit etmek değil, normale uydurmaktır. Fabrika üretim mekanizmasına, okul eğitim mekanizmasına, hastane tedavi mekanizmasına, hapisane de ıslah mekanizmasına bağlayarak normalleştirmeye çalışmaktadır. Bu kurumlar her ne kadar bireyi toplumdan dışlamış gibi görünse de asıl amaçları normalleştirmedir. İktidar bu kurumlar ve normalleştirmeler sayesinde hem kendi otoritesini hem üretim sürecini garantilemektedir (Foucault, 2020, s. 239).

Foucault için büyük kapatılma aslında Genel Hastane’de değil insanın ruhunda gerçekleşmiştir. Normların dışına çıkmış bireyleri ıslah etmek için kurulmuş kurumlar bedenlerden ziyade ruhları ıslah etmek için kurulmuş sözde “*insancıl okullar*”dır (Foucault, 2020, s. 19). İnsanların ruhlarının da ıslah edilmesi toplumu öngörülebilir ve denetlenebilir hale getirmiştir. Çünkü normları içselleştirip, ruhu terbiye edilmiş bireyin hangi durumlarda nasıl davranması gerektiği normlar tarafından belirlenmiştir. Modern dönem aslında toplumda ki belirsizlikten kurtulmaya çalışmış ve bunun için norm dışında davranma ihtimali olan bireyleri bile disiplin kurumlarına kapatmıştır. Bu kurumlar içerisinde birey artık bir bilgi nesnesine dönüşmüştür.

Foucault’un “bekleme odası” olarak tanımladığı bu kapatma kurumları bireyi toplum içine çıkarmadan çeşitli şekillerde ama aynı amaç ekseninde de terbiye etmekte, normalleştirmektedir. Hastane hastayı tedavi ile, hapisane suçluyu ceza ile, fabrika işçiyi para ile terbiye etmektedir. Hepsinin disiplin tekniği benzerdir. Kurumların normları farklılık gösterse de hepsi bir odaya kapatıp o odadaki bireyi sürekli gözetleyerek istedikleri norma uydurmaktadırlar. Bunun için kapatma kurumlarının bir diğer ismi de gözetim kurumlarıdır. Çünkü sadece kapatmak yeterli değildir orada görevli olan doktor, psikiyatrist, usta başı gibi kişiler tarafından kapatılan kişilerin gözetlenmesi gerekmektedir. Bu gözetleme aslında bir ceza mekanizmasıdır. Ceza mekanizması olması birey tüm yaşamı boyunca yaşamını çevreleyen normlara boyun eğmeye zorlanmasından kaynaklanmaktadır. Cezalandırma fabrikada para cezası, okul ve akıl hastanelerinde bedensel ve ahlaki ıslah, hapisanelerde şiddet içerikli bedensel cezalardan oluşmaktadır. Bireylerin bedenlerinin, zamanlarının işgücüne dönüştürülmesi ve kapitalizmin hizmetine sokulması için bir zorlama, cezalandırma mekanizmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çalışmak istemeyen kişilerin kapatılması da aslında bu durumun göstergelerindedir. Çünkü bu iktidar sistemi bireyi, ya fabrikaya kapatıp üretim sürecine dahil etmekte bunu yapamadığında akıl hastanesine veya hapisaneye kapatıp ıslah etmektedir (Foucault, 2020, s. 122-123).

Kapitalizmin üretim ve üretici garantisi için ihtiyaç duyduğu bu disiplin, kapatma kurumlarının disiplin teknikleri, iktidarın bu disiplin tekniklerinin ve kapatma kurumlarının gerekliliğine dair hakikat üretimi sayesinde tüm toplumsal kurumlara yayılmıştır. Bu sayede Bentham’ın tasarladığı panoptikon mimarisi hiçbir zaman tam anlamıyla inşa edilememiş olsa da Bentham’ın hayalleri gerçekleşmiş ve “*panoptizm*”

farklı şekillerde bütün Batı toplumlarını kontrolü altına almıştır (Foucault, 2020, s. 18-19).

Foucault'a göre Bentham'ın düşü olan ve bir kişinin herkesi gözleyebildiği panoptikon; özünde, burjuvazinin düşü veya düşlerinden biridir. Burjuvazi bu düşünü gerçekleştirmiştir. Bu düş, Bentham'ın mimarı yapısıyla gerçekleşmemiş olsa da Bentham zaten panoptikonun mimari biçim olmasının yanında zihin üzerinde bir iktidar biçimi olduğunu savunmuştur. Bu yüzden böyle bir iktidar biçimini "*panoptizm*" olarak adlandırmak mümkündür (Foucault, 2020, s. 131).

Bedenin bir güç olarak üretim sürecinin içinde olmasıyla beden, yönetilmesi gereken bir nesne haline gelmiştir. Bu durum panoptikonun yaygınlaşmasının temelidir. 17. yüzyıl sonunda artık bedenin üretim sürecindeki verimini maksimum seviye çıkarmak için itaatkar ve uysal kılınması amacıyla iktidar teknikleri uygulanmıştır. Ancak panoptikon, bedenleri sadece itaatkar kılmak ve uysallaştırmak için geliştirilen bir disiplin değildir, bireyleri üretimin öznesi haline getirebilecek "ekonomi-politik özneleşmeyi" sağlayan da bir disiplindir. Bu disiplinin en temel amacı; kapatılması gerekenleri kapatmak değil, kimlerin üretim sürecinde daha aktif olduğunu tespit etmektir. Panoptikon ile aslında mekan değil, toplum kapatılmaktadır. Bir mekanın içinde kapatılacakları dışarıda bulunan kurumlar belirlemektedir. Bu da aslında anormallerin kapatılarak toplumda "verimli nüfusun tespit" edilmesidir. Panoptikon sadece anormaller kapatıldığı bir disiplin değil, anormalle, normallerin ayrılmasını sağlayan bir disiplindir (Baştürk, 2016, s. 109).

Panoptikon toplumdan dışlanmış kitlenin gözetim altına alınması iken, panoptizm toplumun içinde bulunan bireylerin gözetim altında tutulmasıdır. Gözetim yalnızca panoptikona indirgenmemelidir; çünkü panoptikon belirli bir mekanda kapatılan bireylerin eylemleri üzerinde denetim kurmak isteyen iktidarın zeminidir. Panoptizm ile birlikte iktidar daha geniş bir alanda yani gündelik yaşamın içinde denetim kurabilmektedir (Baştürk, 2016, s. 110).

Panoptizm çift yönlü bir iktidar tekniğidir. Bir taraftan anormal bedenleri normalleştirirken diğer taraftan normal bedenleri daha verimli hale getirmektedir. Bedenleri ıslah etmek olduğunda negatif bir anlam yüklenirken, bedenleri üretken kılmak için olduğunda ise pozitif bir anlam yüklenmiştir. Veba salgını ile başlayan hasta insanları

hastanelere kapatma ve terbiye süreci daha sonra suçluların kapatıldığı hapishanelerle devam etmiştir. Ancak esas kapatılma; normal kategorisinde olan bireylerinde kapatma kurumları içinde uysallaştırılmasıdır. Panoptikon artık sadece anormallerin toplumdan uzaklaştırılıp ıslah edildiği bir mekan değildir, normal bedenlerin maksimum seviyede üretim yapabilmeleri için iktidarın ürettiği normlara tabi tutulduğu mekandır. Panoptizmle birlikte birey sadece norma aykırı olduğu için gözetlenmemekte, norma aykırı olabileceği düşüncesi ile yaşamın içinde her daim gözetlenmektedir (Foucault, 2020).

Panoptizm; *“Kişisel ve sürekli gözetim biçimi altında, denetim, cezalandırma ve ödüllendirme biçimi altında ve ıslah biçimi altında, yani bireylerin bazı kurallara göre dönüştürülmesi ve şekillendirilmesi biçimi altında bireylere uygulanan bir iktidar biçimidir.”* Gözetleme, denetim ve ıslah panoptizmin temel disiplin teknikleridir. Ve bu teknikler toplumda var olan iktidar ilişkilerinin temel karakteristiğidir (Foucault, 2020, s. 237).

Panoptikonla panoptizmin arasında ki temel fark, *“panoptizm, kitleleri kapatma altına alan panoptik pratik yerine, kitleleri kapatmaya elverişli hale getirmenin ön koşulu olan görünürlüğü üretme biçimidir. Spesifik mekanlar icat ederek tecrit etmektense sürekli görünürlüğü etkinleştirerek yönetmek, panoptizmin esası budur.”*dır (Baştürk, 2016, s. 96).

Toplumdan dışlanmış kitleleri gözetim altına almaya yarayan panoptikon iken toplum içinde bulunan bireylerin gözetim altında tutulması panoptizmi oluşturmaktadır. Panoptikon sadece bir mekan içerisine tecrit edilmiş ve kapatılmış bireylerin gözetimini kapsarken, panoptizm; toplum yaşamında gündelik süreçlerin tamamını kapsayan, mekanları aşan bir gözetim sistemidir. Artık sadece hastalar, suçlular, işçiler yani bir mekan içinde kapatılan bireyler gözetlenmemekte yaşamın kendisi artık bir gözetim nesnesi olmaktadır (Baştürk, 2016, s. 111).

Foucault’a göre panoptizmin çıkışı veba salgınındaki kapatılma ile bağlantılıdır. Çünkü veba salgını ile birlikte bireylerin gündelik yaşamlarını düzenleyen bir dizi pratiğin ortaya çıkmış ve bireylerin belirli mekanlar içinde gözetim altına alınmaya başlamıştır. Foucault; panoptizm ile veba salgınında uygulanan gözetimin birbirinden

farklı olmadığını aksine birbiriyle bağlantısal olduğunu düşünmekte ve bu bağlantısallığı da disiplin olarak nitelendirmektedir (Baştürk, 2016, s. 77).

Disiplin birden ortaya çıkan bir süreç değildir. *“Onu çoğu zaman küçük, farklı kökenlere sahip, dağınık bir yerleşime sahip, birbirlerini kesen, tekrarlayan veya taklit eden, birbirlerinden destek alan, birbirlerine yaklaşan ve yavaş yavaş genel bir yöntemin ölçekli çizimini resmeden çok sayıda süreç olarak kabul etmek gerekir.”* (Foucault, 2019, s. 203).

Bedeni kuşatan ve onu iktidarın belirlemiş olduğu normlarla şekillendirerek öngörülebilir, ıslah edilebilir ve şekillendirilebilir kılan disiplin, bir iktidar tekniği olarak ortaya çıkmıştır. Bu iktidar tekniğinin işlevsel oluşu hiçbir durumu anormal olarak görüp toplumun dışına atmamasındadır. Disiplin tekniğine göre her durum düzeltilebilmektedir. Hastalığa ilişkin söylemler hastayı hastaneye götürmekte, suçlu hukuki söylemlerle hapishaneye götürülmekte ve işçi ekonomik söylemlerle fabrikada tutulmaktadır. Her birey için uygun kurumlarda uygun normlarla ıslah mekanizması işlemektedir. Ve modern birey bu durumu artık yadırgamamaktadır. Artık suçlunun hapishanenin dışında bulunması, hastanın toplumun içinde bulunması, çocuğun okula gitmemesi, çalışmaya elverişli olan bireylerin çalışmaması gibi normlara aykırı olan durumlar yadırganmaktadır.

Bu şekilde yaygınlaşan ve içselleştirilen disiplin, artık sadece “tehlike” oluşturacak bireyleri kapatmaya değil aynı zamanda “faydalı” olarak görülen bireylerin imal edilmesini mümkün kılmıştır. Bedenin iktidarını çözmekte olan disiplin; bedeni bir yandan “uysal”, diğer yandan “üretken” hale getirmekte, öte taraftan bunların sonucunda ortaya çıkabilecek gücü ve enerjiyi de kendi faydasına kullanarak bireyi katı bir bağımlılık ilişkisi içinde tutmaktadır (Foucault, 2019, s. 203).

Disiplin, bireylerin eylemlerini daha suç işlemeden ya da hastalanmadan ıslah edip bireyleri hep itaatkar kılmaktadır. Bireyin ne sadece üretken olması ne de sadece eğitilmiş, sağlıklı, ahlaklı ve itaatkar olması yeterlidir, bireyde artık bu niteliklerin hepsinin mevcut olması gerekmektedir. Çünkü eğitim düzeyinde artış, beden sağlığının yerinde olması ve bireylerin çalıştıkları işlerde ki uzmanlaşmaları üretim sürecindeki verimi maksimize etmek için yeni ihtiyaçlar meydana getirmiştir. Bu yeni ihtiyaçlara sadece bedeni ıslah eden disiplin teknikleri yeterli olmamaktadır. Artık sadece birey değil nüfus, nüfusun

sağlığı, nüfusun eğitimi önemli hale gelmiş bunun içinde bu etkileri hesaba katarak yeni bir disiplin teknolojisi geliştirilmiştir. Bu yeni disiplin teknolojisini biyo-politika olarak adlandıran Foucault bu sistemlerin hiçbirinin birbirinden bağımsız olmadığını ve hepsinin bir bütün olarak işlev gösterdiğini vurgulamaktadır.

1.2.7. Biyo-Politika

Yaşam ve ölüm hakkını elinde tutmak klasik monarşik iktidar döneminin en temel ayrıcalıklarından biridir. Hükümdarın yaşam ve ölümü elinde tutması bireyleri dilerse öldürebileceği dilerse yaşatabileceği anlamını taşımaktadır. Birey, yalnızca hükümdarın isteği ile yaşamakta ya da ölmektedir. Burada dikkat çeken husus hükümdarın yaşam ve ölüm hakkında her zaman öldürmeyi tercih etmesidir. Çünkü hükümdarın yaşam üzerinde otoritesi ancak öldürebildiği anda sağlanmaktadır. Yani aslında yaşam ve ölüm hakkı özünde tek bir hak olan öldürme hakkıdır. Hükümdarın gerçekte tek bir şey üzerinde hakkı vardır; öldürme. Dilediğini öldürme ile öldürmediklerine yaşama hakkı vermektedir. Bu yüzden bu hak yaşam ve ölüm hakkından ziyade “*öldürme ya da hayatta bırakma*” hakkıdır (Foucault, 2002, s. 246).

19. yüzyılla birlikte iktidar da yaşanan en büyük değişim “*öldürme ya da hayatta bırakma*” hakkının değişimidir. İktidarın yeni anlayışı artık “*yaşa-t-ma ya da ölüme bırakma*”dır. Artık hükümdarın öldürmesi ya da hayatta bırakmasının aksine bu yeni “*ayarlama iktidarı*” bireyleri ya ölüme terk eder ya da yaşatır. Bu durumun en temel sebebi ölümden korkmak ya da onu bastırmaktan ziyade iktidar teknolojilerinde yaşanan değişimdir (Foucault, 2002, s. 252).

Klasik dönemde hükümdar dünyadaki otoritesini ahiret inancı ile sağlamaktaydı. Birey öldüğü zaman yeryüzündeki hükümdarın iktidarından ahiretteki hükümdarın iktidarına geçmekteydi. Yaşam ve ölüm hakkı artık cennet ve cehennemde tutma hakkına dönüşmekteydi. Bir birey öldüğü zaman dünyadaki ve ahiretteki iktidar otoritesini güçlendirmekteydi. Bunun için ölüm, halka açık ve ritüelleşen bir durumdu. Ancak 18. Yüzyıldan sonra bu durumun değişmeye başladığı gözlemlenmektedir. Artık ölüm halka açık, ritüelleşen törenleri bulunan bir durum değil aksine saklanması gereken bir durum haline gelmiştir. Hatta Foucault’a göre artık cinsellikten bile daha çok tabu nesnesidir. 18. yüzyılın sonlarına doğru artık iktidar, git gide daha az öldürme hakkına sahip olmakta

ve git gide daha çok yaşatma ve yaşama müdahale etme hakkına sahip olmaktadır. Bireyin her türlü iktidardan kurtulduğu bir durum haline dönüşen ölüm, bu yeni iktidar modelinde iktidarın da sonu olarak görülmüş bunun için iktidar artık, yaşamı ve yaşam içindeki bütün olasılıkları denetlemeye başlamıştır. Artık iktidar ölüm hakkına sadece yaşamsal istatistikler üzerinden sahip olacaktır (Foucault, 2002, s. 253). Yeni iktidarın hak sahibi olduğu şey ölüm değil yaşamda tutarak belirlediği ölüm oranlarıdır. *“XIX. yüzyılda kurulan bu siyasal biyo-iktidarın icrası olan bir iktidarla, insanlar öylesine iyi yaşatılır ki, biyolojik olarak çoktan ölmüş olmaları gerektiği anda bile hayatta tutulurlar.”* (Foucault, 2002, s. 254). Ölümü dışta bırakarak yaşamı yönetme, denetleme ve pozitifleştirmeyi kendine amaç edinen bu yeni iktidar teknolojisi artık sadece bireyleri değil toplumu da denetleme, gözetleme, kontrol altında tutma ve ıslah etme mekanizmaları geliştirmeye başlamıştır.

18. yüzyılın sonlarına doğru artık sadece disiplinci iktidarı değil bunu da kapsayan ve özellikle gücünü disiplinci iktidarın derinliklerine nüfuz ederek ve bu mekanizmayı da kullanarak artıran yeni bir iktidar teknolojisi meydana gelmiştir. Disiplinci iktidardan başka bir düzeyde olan bu yeni iktidar teknolojisi, bedenle ilgilenen disiplin teknolojilerinin aksine insanların yaşamları ile ilgilenmiştir. Canlı, yaşayan hatta bir anlamda tür olan insanla ilgilenen bu yeni teknolojiyle birlikte bireyler; artık bedensel cezalarla dönüştürülmeye çalışılan bir nesne olarak değil, yaşam içinde doğum, ölüm, hastalık gibi durumların nesnesi olarak ele alınmaya başlanmıştır. İlk olarak bireyselleştirme yöntemleri ile insan bedeni üzerinde iktidar kurulmuştur, daha sonra tür olarak insanı kitleler halinde ele alan yeni bir iktidar kurulmuştur. 18. yüzyılda temeli atılan anatomo-politikten sonra 19. yüzyılla birlikte artık bedenın anatomo-politiği değil türün biyo-politiği olarak adlandırılan yeni bir iktidar mekanizması gelişmiştir (Foucault, 2002, s. 248).

Biyo-politikanın ilgilendiği nesne tam olarak toplum ya da beden değildir. Foucault'a göre biyo-politikanın ilgilendiği nesne yeni bedendir: *“Çok sayıdaki beden, sonsuz olmasa da en azından sayımı zorunlu olmayan sayıda bir sürü başı olan bir bedendir. Bu, "nüfus" kavramıdır.”* (Foucault, 2002, s. 251). 18. yüzyıldan önce devletler nüfusun sağlığını ve üretim gücünü korumak için bu kadar düzenli bir çaba sarf etmiyorlardı. İnsan toplulukları belirli bir çevre içinde yaşayan ve bu çevreye göre şekil alan, uyum sağlayan varlık olarak görülmüyordu. Bunun içinde bizim anladığımız

şekilde bir nüfus kavramından bahsetmek mümkün değildi. 18. yüzyılla birlikte ortaya çıkan nüfus Foucault'a göre, sadece kalabalık insan kitlesi anlamında değildir. Ona göre nüfus; “*biyolojik süreçlerin ve yasaların nüfuz ettiği, emrettiği, yönettiği canlı varlıklar*” olarak tanımlanmaktadır. (Foucault, 2021, s. 147).

Artık iktidarın iki önemli nesnesi vardır; beden ve nüfus. Bu durum insanlık tarihinin en temel ve en önemli değişimlerden biridir. Bu değişim cinselliği de iktidarın temel parçası haline getirmiştir. Çünkü cinsellik bedenın anatomo-politikasıyla nüfusun biyo-politikası arasında kesişim noktasıdır. Cinsellik, hem bedenleri ve bireyleri disipline etme hem de nüfusun düzenlemesinin aracıdır (Foucault, 2021, s. 149). Örneğin; cinsel aşırılık yüzünden oluşan kişisel hastalıklar disiplinsiz beden üzerinde bedeni disipline etme amacıyla verilen kişisel cezaları içerir. Ancak cinsel aşırılığın nüfus üzerinde de etkileri mevcuttur. Çünkü cinsel aşırılığa kaçan birey Foucault'a göre, kalımsal olarak bir bozukluğa sahiptir. Bu da nesilden nesile aktarılacaktır. Bu durum da nüfusun düzeninde tehlikeli bir unsurdur (Foucault, 2002, s. 258).

Nüfus bir toprak parçası içinde yaşayan bireylerin sadece toplamı yada bu toprak parçası içinde yaşayan bireylerin sadece üreme isteklerinin de sonucu değildir. Nüfus bu durumları da içinde bulunduran pek çok değişkenin bütünüdür. İklim'e göre, çevreye göre, kültüre göre, zenginliğe göre değişkenlik gösterir (Foucault, 2013, s. 102).

Nüfusun keşfinin gerçekleştiği dönemde konut sorunu, yaşam şartları, kamu sağlığı doğum-ölüm oranları gibi sorunlarda keşfedilmiştir. İktidar artık sadece bedenleri nasıl üretken kılacağı sorusunu sormamakta bu soruyla birlikte; insanların çocuk yapmaya nasıl teşvik edileceği, nüfusun akışını nasıl düzenleyeceği, nüfusun büyüme oranını ve göçleri nasıl kontrol edeceği gibi soruları da sormaya başlamıştır. Bu noktadan itibaren, içinde istatistik tekniğinde bulunduğu pek çok uygulama, nüfusu söz konusu sorular etrafında düzenlemeye başlamıştır. Bu da iktidar mekanizmasında ikinci büyük devrim olan, düzenleme mekanizmasını meydana getirmiştir (Foucault, 2021, s. 148).

17. yüzyılda İngiliz Graunt, nüfus içinde olan pek çok değişkenin aslında sabit oranlar oluşturduğunu ölüm oranı tabloları ile keşfetmiştir. Bu tablolar sonucunda bir yıl boyunca şehirlerde farklı sebeplerle olsa da ölen kişilerin oranları, doğan çocuklarının cinsiyet oranlarının sabit olduğu keşfedilmiştir. Bu keşfin sonucunda nüfusun öngörülemeyen kaza durumlarında bile süreklilik ve düzenlilik barındırdığı ve bu düzenli

durum içinde devletin denetim mekanizmasının daha verimli olacağı anlaşılmıştır (Foucault, 2013, s. 107). Bu yüzden biyo-politikanın denetim kurmak istediği değişkenler; doğum, ölüm, hastalık, üretim kapasitesi gibi nüfus içinde oranlarla belirlenip kontrol altında tutulabilen değişkenlerdir.

Artık iktidar, bedeni kurumlarla disiplin altına alan disiplin iktidarı değil, nüfusu düzenleyen devlet iktidarındır. Zaten disiplin toplumunun parçası olan hapisane, hastane, okul gibi kurumların bağlı olduğu nokta devlettir. Bunun için her ne kadar ilk olarak mikro düzeyde kurumlar üzerinden disiplin iktidarı yürütülse de varılacak nihai nokta devlet olacaktır (Foucault, 2013, s. 15). Devletler doğumdan ölüme kadar her türlü değişkeni -hastalık, hastalığın sıklığı, beslenme, temizlik, kentleşme- içinde barındıran nüfusu denetlemenin gerektiğinin farkına varmışlardır (Foucault, 2007, s. 26). Bu farkındalıkla birlikte disiplin iktidarı ile biyo-iktidar iç içe geçmiş ve karma bir sistem içinde birlikte işlemeye başlamışlardır.

Biyo-politika ile birlikte nüfus içinde olan bütün değişkenler -doğum ve ölüm oranı, beslenme, hijyen, öğrenim oranı, üretim kapasitesi, yaşam süresi ve kalitesi- önemli hale gelmiştir. Nüfus içindeki değişkenlerin önemli olarak görülmesinin sonucunda nüfus içinde olabilecek durumları öngörmek, saptamak ve düzenleyip müdahale edebilmek için istatistiksel ölçümler de değer kazanmıştır. Doğum ve ölüm oranlarının istatistiklerinin belirlenmesi, devletlerin doğum kontrol mekanizmasıyla nüfusu kontrol altında tutmasını mümkün kılmıştır. Eğer nüfusta üretim sürecini sekteye uğratacak bir durum saptanırsa örneğin; yaşlanma gibi doğuma teşvik edilmiş ya da nüfus sayısında ki kontrolsüz artışa engel olmak için çocuk sayısına sınırlandırmalar getirilmiştir. Ya da nüfus içindeki hastalıkların sıklığının istatistiği ekonomiyi ve üretimi olumsuz etkileyebilecek salgınların saptanması bunun için aşı gibi tedavi kampanyalarının başlatılmasına imkân tanımıştır (Foucault, 2002, s. 249).

Biyo-politikanın nüfus içindeki bu düzenlemelerinin sebebi “güvenliği” sağlamaktır. “Güvenlik” biyo-politikanın beslendiği temel kavramdır. Ancak Foucault biyo-politikadan ilk bahsettiğinde bu iktidarın “güvenlik” amacından hiç bahsetmemektedir. Daha çok biyo-politikayı cinsellikle ilişkilendiren Foucault cinselliği, beden ile nüfusun bağlantı noktası olarak düzenleyici iktidarın merkez hedefi olarak görmüştür. “Güvenlik” sorununu ilk kez Güvenlik-Toprak-Nüfus adlı seminerinde ele

alan Foucault biyo-politika kavramını yeniden formüle etmiş ve artık “güvenliği” merkez hedef olarak görmüştür. Foucault “güvenliğin” nüfusu düzenlemekte temel dayanak noktası olduğunu ifade etmiştir. Nüfus içinde doğum, ölüm, sağlık, hijyen, üretim gibi değişkenler “güvenlik” düzenekleri ile düzenlenecek, bu sayede “disiplin toplumundan” “güvenlik toplumuna” geçilebilecektir (Foucault, 2013).

Foucault’a göre yasa, disiplin ve güvenlik mekanizmaları birbirlerini elimine ederek gelişen mekanizmalar değildirler. Bir mekanizma diğerini gölgede bıraksa da tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Belirli toprak parçası içinde egemenliğini hakim kılmaya çalışan hükümler iktidarı, bireylerin bedenlerinden maksimum verim alamaya çalışan disiplin düzenekleri ve nüfus içindeki değişkenleri düzenlemeye çalışan güvenlik düzenekleri değişik durumlarda birbirlerine baskın olarak bütünleşik iktidar oluşturmaktadırlar (Foucault, 2013, s. 27).

Güvenlik düzenekleri ile birlikte iktidar, eylemleri kısıtlayan, yasaklar koyan ve bedenleri terbiye eden disiplin mekanizmasından farklı olarak, toplumda olabilecek fenomenleri önceden tahmin etmek, bu tahminlerin olma olasılıklarını istatistiğe başvurarak hesaplamak ve bu olasılıklar sonucunda bu fenomenleri istediği doğrultuda yönlendirmek gibi işlemleri gerçekleştirmektedir (Foucault, 2013, s. 20).

Devletin bu yönlendirmeler sonucunda halka vaat ettiği şey “güvende olma” durumudur. *“Belirsizlik, kaza, zarar, risk olabilecek her şeye karşı güvence. Hasta mısınız? Sosyal güvenliğiniz var! İşiniz mi yok? İşsizlik ödeneğiniz var! Su baskını mı var? Bir dayanışma fonu kurulur! Suça eğilimliler mi var? Size onların ıslah edileceği ve sağlam bir polisiye gözetim güvencesi verilir!”* (Foucault, 2005, s. 167).

Disiplinci iktidar belirli normlar çerçevesinde bireylerin davranışlarını şekillendirirken gözden kaçırdığı bir durum vardır; hiçbir zaman suç, hastalık, delilik gibi ortadan kaldırmak istediği davranışları tamamen yok edemeyeceği ve aksine Foucault’a göre toplumdaki düzensizlik ve anomalileri tetikleyen bir duruma getireceğidir. Bu durum güvenlik toplumunun doğuşunun en temel sebeplerinden biridir. Güvenlik toplumunun düzenleyici iktidarı “risk” olarak tanımlanan hiçbir durumu yasaklamak ve disipline etmek amacı taşımamaktadır. Çünkü bu “risk” durumlarının hiçbir zaman ortadan kalkamayacağı artık bilinmektedir. İstenmeyen durumların “kabul edilebilir” sınırlar içinde gerçekleşmesine imkan tanıyan güvenlik toplumu ilk olarak elde ettiği

istatistiksel verilerle bir ortalama belirler ve daha sonra “kabul edilebilir” olanın sınırlarını belirleyerek bunun ilerisine geçmeye imkan tanımaz. Kısaca güvenlik mekanizmalarının hedefi insanın varoluşunun doğası olarak kabul edilen risklere karşı korumaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için istatistiksel verilerle, olayların risk hesaplarını ve olasılıklarını belirleyerek nüfus içinde bir denge kurmaya çalışmaktadır. Örneğin; çiçek salgınında cüzzam ve vebadan farklı olarak tamamen ortadan kaldırmaya yönelik bir uygulama yoktur. Çiçek salgınının hangi yaş, cinsiyet ve bölgede daha fazla risk taşıdığı istatistiksel verilerle belirlenmiş ve daha sonra buna yönelik aşı kampanyaları yürütülmüştür (Foucault, 2013).

Foucault’a göre çiçek salgınında; ne cüzzam salgınında olduğu gibi toplumdan uzaklaştırma ne de veba salgınında olduğu gibi toplum içinde karantinaya alma uygulamalarına yer verilmiştir. Çiçek salgını ile birlikte hastalığa sahip bireyler üzerinde değil, nüfusun tamamı üzerinde uygulanan tıbbi müdahalelerden bahsedilmektedir. Çiçek aşısı, nüfusun tamamına güvenlik maksadıyla kolayca ve ekonomik olarak da rahat bir şekilde uygulanabilir olduğu için “güvenlik düzenekleri” içinde ele alınmaktadır (Foucault, 2013).

Çiçek salgını; doğan her üç çocuktan ikisinin yakalanma riski olduğu için, 18. yüzyılda en çok ses getiren salgındır. Nüfusun genelinde ki çiçek hastalığından dolayı ölüm oranlarına baktığımızda 8 de 1 olduğu görülmektedir. Çok şiddetli ve yoğun salgına yol açma tehlikesi yüksek olan çiçek hastalığını, diğer salgın hastalıklardan ayıran temel etken; salgınla mücadelede tıbbi teknikler açısından bu tarihe kadar görülmemiş uygulamalara yer verilmesidir. Bu tekniklerin özelliklerini Foucault şöyle sıralamaktadır; *“Mutlak anlamda önleyiciler; neredeyse tamamen başarılı olma, kesin olma özelliğine sahipler; büyük bir maddi ve ekonomik güçlük ortaya koymadan nüfusun tamamına uygulanabilirler; son olarak, özellikle çiçekleme ve hâlâ 19. yüzyılın başında aşılama, tüm tıbbi teorilere tamamen yabancı olma özelliğine sahip ki bu da bizim için ciddi bir avantaj.”* (Foucault, 2013, s. 89).

Güvenlik mekanizmalarının aşı uygulaması gibi nüfus üzerinde dolaylı şekilde uyguladıkları işleme Foucault “yönetim” adını vermektedir. İnsanların eylemlerini ve bedenlerini belirli norma sokarak disipline etmeye ve düzenlemeye çalışmanın aksine yönetim; bireylerin eylemlerini olabildiğince özgür bırakarak sadece gündelik

yaşamlarını düzenleyerek onların davranışlarını yönetme şeklidir. Bu durum özgür bırakarak yönetimin temelidir (Foucault, 2013, s. 22). Aslında burada mutlak anlamda bir özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. Sadece bireylere özgürmüş hissi verilmektedir. Çünkü bireyler fark etmeden iktidar, gündelik yaşamı kendi hakikatleri çevresinde, bireylerin de bu hakikatlerden sapamayacağı şekilde dizayn etmiştir.

1.2.8. Norm ve Normalleştirme

Foucault'un norm ve normalleştirme kavramlarıyla ilgili problemleri Deliliğin Tarih'i tezinin danışmanı Georges Canguilhem'e kadar dayanmaktadır. Biyolojik norm koyuculuk olarak adlandırdığı "*her canlının içinde yaşadığı ortama kendi normlarını dayatma çabası*"ndan söz eden Canguilhem diğer taraftan "bir varoluşa bir talep dayatmak" olarak ele aldığı toplumsal normalleşmeden bahsetmektedir. Canguilhem "*Toplumsal Olandan Yaşamsal Olana*" adlı metninde; 18. yüzyılda üretim sürecindeki değişmelerle birlikte ortaya çıkan sağlık, ordu, eğitim gibi çeşitli alanları etkisi altına alan normalleştirme düzeneğini ele almaktadır. Bu metine göre toplumsal bir normun oluşması için ortadan kaldırılmak istenen ya da değiştirilmek istenen bir anomaliye ihtiyaç duyulmaktadır. Normalleştirilmesi gereken anormal olan durumu normal olarak tanımlanan duruma göre varoluşsal açıdan birincil ancak mantıksal olarak ikincil konuma koyan Canguilhem, normun ve normalin oluşması için ilk olarak anormal olanın tespit edilmesinin mümkün olmadığını ancak anormal olanın adı konulmadan toplum içinde bulunduğunu ifade etmektedir (Foucault, 2013, s. 16).

Disiplin iktidarından güvenlik iktidarına yayılan, hem nüfus hem de bedene uygulanabilen, hem disiplinci mekanizmalarla bedenin düzenlenmesini hem de biyolojik olan rastlantısal olayların denetlenmesine imkan veren ögeyi Foucault "norm" olarak adlandırmaktadır. Norm hem düzenlenmek istenen nüfusa hem de denetlenmek istenen bedene uygulanabilmektedir. Bu normlarla oluşturulmak istenen "normalleştirme toplumu" ne sadece disiplin normu ile ne de düzenleme normu ile oluşturulabilir. "Normalleştirme toplumu" disiplin normu ile düzenleme normunun birleştiği toplumdur (Foucault, 2002, s. 258).

Disiplin iktidarının temel özelliklerinden biri normalleştirmedir. Disiplin ilk olarak toplumu; bireylere, mekanlara, zamanlara ayırıştırarak daha kolay ve verimli şekilde

dönüştürmeye çalışır. Ayırıştırın disiplin ikinci olarak, ayırıştırdığı öğeleri belirli amaçlar çerçevesinde sınıflandırır. Örneğin; herhangi bir sektörde üretim yapacak işçiden maksimum verim alınması için hangi yeterliliğe ulaşması gerektiği sorusunu sorarak bu yeterlilikler etrafında işçileri sınıflandırır. Daha sonra sınıflandırdığı bireyleri en uygun şekilde farklarını ve benzerliklerini ortaya koyarak içlerinde bir hiyerarşi oluşturur ve son olarak disiplin, adım adım terbiye etme ve kesintisiz kontrol mekanizması belirler buradan hareketle anormal olan ve normal olan arasında paylaşım kurar. Disiplin mekanizması içinde normleştirme, bu sıralama ile oluşturduğu norma göre bireyleri ve onların fiillerini uygun hale getirmeye çalışır. Normal olarak sınıflandırılacak birey ve eylem bu norm modeline uygun olan, anormal ise bu modele uygun olmayandır. Kısaca disiplinci mekanizma içerisinde birincil olan anormal ya da normal değil; normdur. Bunun için Foucault disiplin mekanizmasının yaptığı şeyin normleştirme olmadığını “normlama” olduğunu ifade etmektedir. Çünkü disiplin mekanizması normal ile anormal arasındaki paylaşımı normdan hareketle yapmaktadır (Foucault, 2013, s. 88).

Normlamaya yönelik disiplin iktidarı uygulamaları, hükümler iktidarının kendi egemenliğini yansıttığı yasa uygulamalarından farklıdır. Norm; 18 yüzyılla birlikte orta çıkmaya başlayan insan bilimleri, tıbbın yaygınlaşması gibi çeşitli nedenlerden dolayı hükümler iktidarının aksine özerk bir yapı gibidir. Normlama iktidarında Foucault’un yaptığı tarihsel analize göre, psikiyatri uzmanlarının suç ile ilgili alanlarda da söz sahibi olması bu durumun örneklerinden biridir; *“psikiyatrik ekspertizin suç alanında kullanılması, yasa koyucunun değil psikiyatristin belirlediği birtakım kategorilerin yaptırım sahibi olmasını sağlar ve kimin tehlikeli, toplum düşmanı ya da ehlileştirilebilir olduğunu bu kategorilerin belirlemesi sonucunu doğurur. Örneğin çocuk cinselliği konusunda psikiyatriye de yansıyan bir “endişe”nin belirmesi, birtakım davranışların bu bağlamda kontrol altına alınması, devlet kurumlarını etkilese de tek başına devletin sebep olamayacağı, daha derin bir normatif dönüşümün işaretidir.”* (Foucault, 2013, s. 20).

Yukarıda bahsettiğimiz örnekten anlaşılacağı gibi norm; *“doğal bir yasa olarak değil, uygulandığı alanlarla ilgili taleplerde ve zorlamada bulunan bir şey”* olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple norm, iktidar iddiası da taşımaktadır. Normlama iktidarı; çeşitli kurumlar aracılığı ile belirlediği normları, bedene ve davranışlara dayatarak bunların üzerinde egemen olmak ister. (Foucault, 2013, s. 21)

Biyo-politika'nın güvenlik mekanizması ile anatomo-politika'nın disiplin mekanizması birbirini dışlayan ya da birbirlerinden tamamen farklı mekanizmalar olmasa da norm kavramı ile ilgili yaklaşımlarında birbirlerinden farklılık göstermektedir. Foucault çiçek salgınında uygulanan tedavileri ele alarak güvenlik mekanizması ile disiplin mekanizmasının norm koyma biçimleri arasındaki farkı vurgular. Önce norm belirleyip daha sonra bu norm çerçevesinde bireyleri terbiye eden disiplin iktidarı; normal ve anormal kategorilerini bu terbiye sonucunda oluşturduğuna değinilmişti. Ancak güvenlik mekanizmalarında normal birincil konumdadır. Normal; nüfus içindeki istatistiklere göre en baskın çıkan durumdur ve norm bu baskın olan duruma göre belirlenmektedir. Örneğin; çiçek hastalığındaki nüfusun genelindeki ölüm oranı yaklaşık 8 de 1 olarak belirlenmiş ve dışarıdan bir norm dayatılmamıştır. Nüfus içinde var olan gerçek istatistiklerden normal belirlenmiş ve buradan norm oluşturulmuştur. Foucault disiplin iktidarının bir "normlama" iktidarı olduğunu ifade ederken normu değil normal birincil konuma alan güvenlik iktidarını da "normalleştirme" iktidarı olarak adlandırmıştır (Foucault, 2013, s. 93).

Normal olan ile anormalin belirlendiği güvenlik iktidarında, nüfus içinde çeşitli normallik istatistikleri belirlenir ve normalleştirme, normalliğin çeşitli dağılımlarının içinde "*en elverişsiz olanların en elverişli olanlara doğru çekilmesinden ibarettir.*" Güvenlik iktidarında normal olandan yola çıkılarak diğer durumlar içinde en normal ve en elverişli olarak düşünülen, istatistiklere dayanan durumlar vardır ve bu istatistikler norm görevi görmektedirler. Bunun için güvenlik iktidarının yaptığı şey normlama değil normalleştirmedir (Foucault, 2013, s. 94).

1.2.9. Biyo-Politika ve Irkçılık

Temel hedefi yaşatmak olan ve bu hedef uğruna neredeyse ölmüş insanları bile hayatta tutmaya çalışan biyo-politik iktidar; diğer bir hakkı olan öldürme -Foucault'a göre ölüme bırakma- hakkını nasıl kullanacağı sorusuna Foucault, ırkçılıkla cevabını vermektedir. Foucault'a göre ırkçılık; yaşaması gereken bireyle ölmesi gereken birey arasındaki kesintidir. İnsan toplulukları içerisinde ırkların ortaya çıkışı, farklılaşması, hiyerarşik dizilimi, zayıf veya güçlü olarak kategorileştirilmesi, bir ırkın diğer ırka göre daha önemli görülmesi gibi bütün sınıflandırmalar, tanımlamalar biyo-politik iktidarın biyolojik alanı tasnif etmesinin yoludur. Bu iktidar için ırkçılık, nüfusu

kategorileştirmenin bir topluluğu diğer topluluğa oranla daha ileri ya da daha geri konumlandırmanın bir yoludur (Foucault, 2002, s. 260).

Malthus ve Darwin’le birlikte ırkçılığa yeni bir anlam yüklemiştir. Doğal kaynakların sınırlılığına dikkat çeken Malthus; nüfusun doğal kaynaklardan daha hızlı çoğaldığını, doğal kaynakların yeterli olabilmesi için nüfus artışını sınırlandırmak gerektiğini ifade etmiştir. Bu düşünce ile birlikte “*hayatta kalmak için mücadele*” fikri gelişmiştir. Doğal kaynakların sınırlılığı nüfusun ihtiyacını karşılamayacaktır ve sadece hayatta kalma mücadelesinde güçlü topluluklar başarılı olabilecektir. Kısacası bir topluluğun yaşayabilmesi için diğer bir topluluğun ölmesi gerekmektedir. Bu düşünce zamanla Darwin’in doğal seleksiyon kuramı ile meşru bir zemine taşınmıştır. Çünkü bu teoriye göre; doğa da ancak güçlü ve yaşam şartlarına göre en uygun dönüşümü başarmış canlılar hayatta kalabilecek ve seçilmiş olarak görüleceklerdir. Bu düşünce, farklı yorumlamalarla birlikte insan nüfusu üzerinde etkili olmuş ve insanlar içinde güçlü olanların ve şartlara en iyi uyum sağlayanların hayatta kalabileceği fikri öne sürülmüştür. Artık güçlü toplulukların, zayıf olarak düşünülen toplulukları ortadan kaldırması bilimsel bir anlama kavuşmuştur (Yaylı, 2021, s. 74-76).

Foucault’a göre “*ne kadar çok ölüme terk edersen, sen de, bu yolla, o kadar yaşarsın*” düşüncesini ne ırkçılık ne de modern devlet keşfetmiştir. Ona göre bu düşünce savaşçı bir ilişkidir. Çünkü savaş ilişkisinde bir topluluğun yaşayabilmesi için düşman olan topluluğun ölmesi gerekmektedir. Irkçılık işte bu savaş ilişkisini, biyo-politik iktidarın kullanacağı biçimde “*yaşamak istiyorsan, ötekinin ölmesi gerekir*” söylemi ile devreye sokmaktadır. Bu sayede ırkçılık; ötekinin ölmesini benim yaşamımın ön koşulu olarak, savaş ilişkisiyle değil biyolojik bir gereklilik ilişkisiyle kurmaktadır. “*Aşağı türler yok olma eğiliminde oldukça, anormal insanlar ortadan kaldırıldıkça ben -birey olarak değil- tür olarak daha çok yaşarım, daha güçlü olurum, daha sağlıklı olurum, daha çok çoğalabilirim. Ötekinin ölmesi yalnızca birey olarak beni değil topyekûn yaşamı daha arı, daha yaşanılabilir, daha sağlıklı kılacaktır.*” (Foucault, 2002, s. 261).

Biyo-iktidar sayesinde ölüme terk etmek ve ölüm zorunluluğu artık savaşın bertaraf edilmesi anlamında değil, biyolojik tehdit unsurlarının bertaraf edilmesi anlamını kazanmıştır. Artık öldürmek veya ölüme terk etmek canice görülmemekte aksine ırkın güçlenmesi için elzem görülmektedir. Kısaca ırkçılık; bu normlaştırma ve normalleştirme

toplumunda, ölüme terk etmenin ya da öldürmenin makul kabul edilmesinin ön koşullarından biridir. Foucault için ırkçılık; nerede bir normlaştırma toplumu ya da biyo-iktidar varsa orada ölüme terk etmenin veya öldürmenin vazgeçilmez şartıdır. Devlet biyo-iktidar şeklinde işlediğinde, öldürme hakkını ancak ırkçılık sayesinde kullanabilmektedir. Ölüme terk etmenin içerisinde sadece doğrudan silah doğrultarak ya da dar ağacında idam ederek öldürmek kastedilmemektedir; ölüme terk etmek deyince kimi topluluklar için ölüm riskini artırmak, kimi toplulukların temel gıdalara erişimini kısıtlamak ya da toplum dışına itmek gibi uygulamalar da kastedilmektedir (Foucault, 2002, s. 262).

19. yüzyılla birlikte savaşta önemli unsurlardan biri olan düşmanın öldürülmesine ek olarak yeni bir unsur daha eklenmiştir; kendi ırkını korumak için karşı tarafta ki biyolojik tehdidi yok etmek. Ancak savaş; sadece ırkı güçlendirmenin bir yolu olarak değil, aynı zamanda kendi ırkının da yeniden canlandırmanın bir yolu olarak görülmüştür. Çünkü sadece düşman tarafından ölenlerin sayısı kendi ırkını arı hale getirmeye yetmeyecek bunun için kendi ırkından ölen insanların sayısının çokluğu da ırkı daha arı hale getirilebilecektir (Foucault, 2002, s. 263).

Foucault'a göre cinselliğin disiplin iktidarı ile biyo-iktidarın kesişim noktası olduğunu ve bunun için diğer durumlardan daha önemli bir durum olduğunu daha önce ifade edilmişti. Bu öneminin yanı sıra Foucault cinselliğe ırkçılık konusunda da ayrı bir önem vermiştir. Çünkü ona göre burjuvazinin soyluluğu, soykütüksel de bir durumdur. Bu soykütüksel kaygı, bireylerin evlilik kriterlerinde bulunan ekonomik, toplumsal konumda denklik, miras vaatlerine yeni bir kriter daha eklemiştir; kalıtsal tehditler. Akrabalarda bulunan herhangi bir rahatsızlık bireylerin soyluluğu için birer tehdit unsuru olmuştur. 18. yüzyılın ortasından itibaren cinsellikle birlikte -daha çok üreme faaliyeti-burjuvazi, üreteceği soy ve ırkla bir sınıf kazanmaya çabalamaktadır. Başta cinsel etkinliğinin bile olup olmadığını kabullenmek için uzun zaman bekleyen burjuvazi; proletaryanın kendi soyuna zarar veren yaklaşımlarda bulunması ile (kolera salgını, zührevi hastalıklar, kentlerde yakın temas zorunluluğu) onun cinselliğini denetim altında tutan ve kendileri için zararsız olmasını sağlayan söylemler geliştirmiştir. Ancak burada olan durum proletaryanın cinselliğini bastırmak ya da kontrol altına almaktan ziyade, egemen olan ya da olmak isteyen burjuvazinin soyunun daha güçlü, daha arı, daha sağlıklı

olmasını sağlamaktır. İktidarın oluşturduğu söylemler ve hakikatler ilk olarak bu bağlamda kurulmuştur (Foucault, 2007, s. 93-96).

Bu da aslında biyo-politikanın pozitif tarafını değil negatif tarafını göstermektedir. Sadece ırkçılık üzerinden değil güçsüz olanların daha da güçsüzleştirilerek, güçlü olanların ise daha da güçlendirerek güçsüzlerin zamanla ortadan kaldırılmasını amaçlanmaktadır. Bu durumu da gözler önünde değil, sinsi bir biyo-politika sayesinde dönemin hümanist anlayışına karşı çıkmadan, insanların dikkatini çekmeden hatta onlara bu durumun doğal olduğunu hissettirerek yapmaktadır.

Foucault için ırkçılığı, en sıkı ve ısrarlı uygulayan Nazi iktidarındır. Nazilerin tasarladığı disiplin iktidarından daha katı bir iktidar biçimi yoktur. Onların doğrudan hedeflerinden biri; biyolojik süreçlerin rastlantısal durumlarını denetlemektir. Diğer yandan da eski hükümranın ölümcül iktidarı, Nazi toplumunun bütün hücrelerine işlemiştir. Bu durum kendini, iktidara ait olan öldürme hakkının pek çok bireye verilmesiyle göstermektedir. Nazi devletinde herkesin komşusu üzerinde öldürme ya da yaşatma hakkı mevcuttur. Birey bu hakkı, doğrudan öldürmek ya da öldürtmek için ihbar etmek gibi çeşitli şekillerde kullanabilmektedir. Bu durum aslında Nazi rejiminin doğrudan hedefinin yalnızca öteki ırkların ortadan kaldırmak olmadığını göstermektedir. Öteki ırkların ortadan kaldırılmasına ek olarak, kendi ırkını da ölümlle sürekli yüz yüze bırakmaktır. Bu ölme riski Nazi itaatinin temel dinamikleri arasındadır. Neredeyse bütün toplumun bu şekilde ölümlle yüz yüze gelmesi Nazileri üstün ırk olma hedefine ulaştırabilecektir (Foucault, 2002, s. 264-265).

Bakıldığı zaman Nazi rejimi, hem biyo-iktidarı hem de hükümranın öldürme iktidarını toplumda genelleştirmiştir. Biyolojik olarak denetlediği, koruduğu ve geliştirdiği yaşamla, kendi ırkı dahil neredeyse bütün ırkları öldürmeye ilişkin hükümrana hakkını birbiriyle örtüşür kılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DÖNEM'DEN POSTMODERN DÖNEM'E BEDEN VE İKTİDAR

2.1. POSTMODERN DÖNEM'DE BEDEN

Bacon'dan sonra yaygınlaşan doğaya hakim olma düşüncesi, Descartes'ın makine-beden anlayışı ile birleşerek, modern dönemde bedene hakim olunabileceği anlayışını ortaya çıkarmıştır. İktidar tarafından denetim altına alınarak maksimum seviyede üretim için ıslah edilmeye çalışılan beden; üretim için önemli bir araç olarak görüldüğünden, iktidarın önemli nesnesi haline gelmiştir. Kitlesele ve kamusal alanlarda ıslah edilmeye çalışılan modern dönemin bedeni, postmodernite ile birlikte bu kitlesele alandan uzaklaşarak bireysel alanlarda ıslah edilmeye başlanmıştır. Bedenin moderniteden postmoderniteye geçişte uğradığı dönüşümü yeterince iyi kavrayabilmek için öncelikle post ve postmodern kavramlarının tam olarak neyi anlattığını anlamak gerekmektedir.

Postmodern kavramındaki “post” ön eki kendi içinde bir müphemlik barındırmaktadır. “-den sonra” anlamı taşıyan “post” ön eki, bir yandan moderniteden kopuşu ifade ederken diğer taraftan modernitenin “radikalleşmesi” olarak da anlaşılabilir. Postmodernite kavramını ilk olarak tarihsel bir dönem anlamında kullanan Arnold J. Toynbee, postmoderniteyi modern çağdan kopuş olarak ifade ederken Anthony Giddens “*Modernliğin Sonuçları*” eserinde postmodern dönemi, modernliğin sonuçlarının radikalleşip evrenselleştiği bir dönem olarak ifade etmiştir. Çünkü Giddens modern dönemin kapitalizm, endüstriyalizm gibi temel özelliklerinin hala devam ettiğini düşünmektedir (Giddens, 2021, s. 11) Ancak postmodern düşünürlerin pek çoğu “post” ön ekini Toynbee gibi moderniteden bir kopuş olarak düşünüp postmodern kavramını da yeni bir çağ olarak kullanmaktadır (Best & Kellner, 2016).

Bu metinde de postmodern kavramı modern dönem sonrası ya da Modern Dönem'in aşılması anlamında kullanılmaktadır. Ancak bu durum Modern Dönem'den tamamen uzaklaşıldığı bütün etkilerinin yok olduğu anlamına gelmemektedir. Belli noktalarda modern dönemin etkileri devam ederken belli noktalarda da modern dönemden farklılaşmaktadır.

Postmodernizmin temel özelliklerinden biri olan tek gerçeğin olmayışı ve her şeyin yoruma açık oluşu postmodern kavramının tanımında uzlaşamamayı ve pek çok tanımın yapılmasının da temel sebeplerindedir. Bu durumu Featherstone şöyle ifade etmiştir: “*Postmodernistlerin sayısı kadar postmodern tanım vardır.*” (Featherstone, 1996). Bu tanımlamalarda ki farklılaşmanın bir diğer sebebi, farklı alanlarda, farklı disiplinlerde, farklı teorisyenlerin, çoğu zaman birbirleriyle uyuşmayan tanımlar ve anlayışlar sunarak bunları da yeterince teorileştirmemesidir (Şimşek, 2014).

Yapılan postmodern tanımlarda; küreselleşme, hız, tüketim, yoruma açıklık, heryerdelik gibi unsurların ön planda olduğu ve modernitenin genelleştirici yaklaşımlarının geçerliliğini yitirdiği öne sürülmektedir.

Şaylan’a göre modernite olarak tanımlanan dönemin temel özelliklerini açıklamaya çalışan Weber; moderniteyi, birincil konumda olan aklın ve yaşamın her alanını derinden etkileyen ve dönüştüren bir çağ olarak açıklamıştır. Modernitenin bilgi üretme gücü sayesinde hem tarihin bulunduğu konumdan ileri gidebileceği hem de evrenin kontrol edilebileceği düşünülmüştür (Şaylan, 2020, s. 35-36). Ancak Postmodern Dönem’le birlikte akla verilen bu birincil konum ve aklın kutsallığı sorgulanmaya başlamıştır. Bilginin kesinliği ve tartışmasız doğruluğu yerini yoruma ve göreceliliğe bırakmıştır (Taran, 2017, s. 22-23).

Tarihsel sürece bakıldığında bilim; hem otoritesini dinden alan kiliseye hem de otoritesini yaşatma ve öldürme gücünden alan hükümlanlığa karşı çıkararak zayıflatması ve metafizik alandan ziyade maddi olana öncelik vermesi ile şöhret kazanmıştır. Ancak zamanla bilim de kendi otoritesini kurarak hakikatin tek sahibi olduğunu ileri sürmüştür. Otoritesinin genişlemesi ile kendi ürettiği bilgi dışındaki her türlü bilgiyi akıldışı olmakla yaftalayıp ötekileştirmiştir. Postmodernizm ise modern bilginin otoritesine karşı çıkararak bilimi tekrar eleştirilebilir alana çekmiştir (Lyotard, 2014).

Bilimin eleştirilebilir alana çekilmesinde 20. yüzyılın başında Quantum fiziğinde rastlantısallığın vurgusu ve Einstein’ın görecelilik kuramı ile, bir sorunun tek değil birden çok cevabının olabileceğinin ispatlanması etkili olmuştur. Modernitenin aksine postmodern düşüncede; herkesi aynı anda haklı ve her şey aynı anda doğru olabilmektedir. Sadece doğru ve yanlış üzerine kurulan modernitenin bilgi anlayışı, postmodernite ile büyük bir değişim geçirmiştir. Artık tek ve mutlak bir doğru değil,

birçok doğru kabul görmektedir (Berman, 2021). Bu durum elbette toplumsal yapı içinde de pek çok etkiye sebep olacaktır.

Modernite için aklın birincil konumda olduğunu belirtmiştik ancak bu akılla kastedilen şeyin yeryüzünde bulunan bütün insanların aklının birincil konumda olduğu değildir. Modernite için birincil konumda olmaya layık olan akıl; çoğunlukla erkek, beyaz ve Batılı insanların aklıdır. Bu özellikleri taşımayan; siyahi, kadın ya da eşcinsel veya doğulu insanların aklını, modernite önemsememekte ve bu grupları öteki olarak konumlandırmaktadır. Modernite akıl sahibi olmayan deliler ya da aklını kullanamayan yaşlılar gibi üretime fayda sağlamayan bireyleri, toplumun “kenesi” olarak görmüş ve bu insanları gündelik yaşamdan uzaklaştırarak kapatma mekanlarında ıslah etmeye çalışmıştır. Hitler örneğinde gördüğümüz gibi ıslah edilemeyenleri de yok etmiştir (Şimşek, 2014, s. 66). Postmodernite ile birlikte bütün insan grupları kendi doğrularını kendi istedikleri biçimde ifade etme hakkına sahip olmuş ve ifade ettikleri kendi doğruları da postmodernitenin çoğulculuk yaklaşımı sayesinde doğru olarak kabul edilmiştir. Postmodernitenin çoğulculuk yaklaşımı sayesinde hiçbir durum katı ve değişmez olarak görülmemiştir. Öyle ki insanların seçme şansının bulunmadığı cinsiyet gibi faktörlerin bile arzu edildiğinde değişmesi mümkün hale gelebilmiştir (Şimşek, 2014, s. 56). Postmodern Dönem’de sosyo-kültürel, toplumsal, politik gibi alanlarda yaşanan böylesi farklılaşmalar insan, beden, üretim, tüketim gibi pek çok konuda da farklılaşmayı ve moderniteden kopuşu beraberinde getirmiştir.

Postmodern Dönem’e hakim olan “şimdilik” durumu, postmodern dünyayı hem geçmişten koparmış hem de geleceğe dair herhangi bir ütopyası ya da distopyası olmayan yani geleceği de olmayan bir dünyaya dönüştürmüştür. Postmodern dünyanın insanı için tek bir zaman dilimi mevcuttur bu da “şimdi”dir. Postmodern insan bu “şimdi”de tüketim yaparak ve eğlenerek kendi anlamını bulmaya çalışmaktadır. Gün sonunda modernitenin üretim yaparak yorulmuş insanı, postmodernite de yerini tüketim yaparak yorulan insana bırakmıştır. Sanayi devrimi sonrasında yaşanan teknolojik ilerlemeler sayesinde üretim yapacak yeni makineler, robotlar üretilmiş ve üretim için gerekli insan sayısında ciddi bir azalma meydana gelmiştir. Bu durumda postmodern iktidar insana yeni bir görev belirlemiştir. Kapitalizmi çift yönlü harekete geçirmeyi de sağlayan bu süreçte insana düşen görev artık tüketimdir. Postmodern insana göre artık önemli olan “şimdi” içerisinde yeterince hızlı ve verimli şekilde tüketmektir.

Modern bireyin üretici yönünün sekteye uğramaması için hiçbir anomaliye hiçbir marjinalliğe izin vermeyen modern iktidar postmodernite ile birlikte, tüketici yönünün sekteye uğramaması için anomalilerin ve marjinalliğin önünü sonuna kadar açmıştır. Hatta postmodern dönemde artık normal olmak anormal olarak görülmektedir. Bu hız ve tüketim postmodern dönemde, hiçbir şeyin sonsuz ve kesin bir konumda olmasına imkan vermemektedir. Her şey tüketime sunulmakta ve kısa bir süre sonra çöp olmaktadır. Çünkü postmodern insan modern insanın aksine herhangi bir şeye hızlı ve kolayca erişip herhangi bir zorlama ile karşı karşıya kalmamaktadır. Sürekli erişebileceği şeyleri gören insan için az önce eriştiği şey eskimekte yerini yenisine bırakmaktadır. Bu durum postmodern insanın yaşam tarzını oluşturmaktadır.

Modern Dönem’de üreten bir kimliğe sahip olan bireyler; püriten bir çilecilikle yalnızca temel ihtiyaçlarının giderilmesi için tüketim yapmış ve bedeninin arzu, isteklerine gözlerini kapatmıştır. Tüketim Modern Dönem’de, sadece üretimin aksamaması için yapılması gereken bir durum olarak görülmüştür. Bu anlayış insanları tutumlu olmaya ve para biriktirmeye yönlendirmiştir. Keyfi tüketim kınandığı gibi sade ve lüksten uzak bir yaşam tarzı ahlaki bir davranış olarak görülmüştür. İnsanlara katı kurallar dayatan püritanizm “*üretken ol ve çoğal*” buyruğu ile beden üzerinde özellikle de cinsellikte tam, kapsamlı bir disiplin ve denetimi gerekli görmüştür. Bu durum postmodernite ile birlikte silikleşmeye başlamıştır. Püritanizmin dayattığı bedeni kısıtlayan ve sınırlayan bütün katı kurallar geride kalmış ve bedene yeni bir anlam yüklenmeye başlanmıştır. Postmodernite ile birlikte beden kısıtlanması, denetlenmesi ve disiplin altına alınması gerek bir nesne olmaktan ziyade “*tapınma nesnesi*” olarak görülmüştür (Özbolet, 2011). Baudrillard’a göre beden bin yıldır yaşanan püritanizmden sonra gerek cinsel gerek fiziksel alanlarda özgürleşmeye adım atarak yeniden keşfedilmiştir (2019, s. 163). Ruhun öneminin vurgulandığı ve çoğu zaman bedeninin görmezden gelindiği ya da sadece üretim için önemli olduğu tarihsel sürecin ardından beden; postmodernite ile birlikte tek başına anlam kazanmıştır. Postmodern Dönem’le birlikte kutsallık, ruhtan alınıp bedene yüklenmiştir. Bedenin kutsal görülmesiyle birlikte beden hor görülmek bir tarafa, emek verilen bir konuma erişmiştir. Ruhun doyunluğu ile mutluluğa erişebileceğini düşünen insan artık bedeninin yeterince iyi görüldüğünden emin olduğunda, mutluluğa erişebileceğini düşünmeye başlamıştır. Kitle kültürü, moda ve reklam gibi yeni iktidar mekanizmaları tarafından zariflik, gençlik, sağlıklı olma gibi pek çok açıdan kuşatılarak

insanın kurtuluşuna imkan veren beden; bir taraftan “*tapınma nesnesi*” olarak diğer taraftan “*kurtuluş nesnesi*” olarak görülmeye başlanmıştır (Baudrillard, 2019, s. 163).

Tüketim kültürü ile birlikte üretken beden yerini tüketen bedene bırakmıştır. Modern Dönem’de bireylerin üretici kimliği, postmodernite ile birlikte tüketici bir kimliğe bürünmüştür. Tüketen bireyin en başta tükettiği şey; kendi bedenidir. Çünkü artık beden verili bir nesne değil, arzu ve isteklere göre bütün doğal süreçlere müdahale edilerek değiştirilebilen, dönüştürülebilir bir tasarım nesnesine dönüşmüştür. Beden üzerinde böylesi değişim ve dönüşümün mümkün kılınması beden üzerinden yapılacak tüketim pazarının yelpazesini genişletmiş bu durumda bedeni tüketim kültürünün temel nesnesi haline getirmiştir.

Bedenin yeniden keşfi ile birlikte sağlık, gençlik, güzellik gibi pek çok alanda beden; bakımı hak eden, özen gösterilmesi gereken nesne olarak görüldüğü ve bireyin bedeninin bakımı için yaptığı bütün tüketimlerin gerekli olduğu hatta bu tüketimler yapılmadığı zaman toplum tarafından dışlandığı bir döneme girilmiştir. Beden bireylerin sahip olduğu hem bir sermaye hem de tüketim nesnesi olarak kapitalizmin gözdesidir. Sermaye ve tüketim nesnesi olarak beden Baudrillard’a göre; bedenin görünür kılındığı ve bilinçli bir şekilde kuşatıldığı iki farklı beden pratiğine gönderme yapan tanımlardır. Bu durum, tüketim kültürü içerisinde bedenin sağladığı ekonomik değerle yakından ilişkilidir (2019, s. 164). Bedeni tüketim nesnesi olarak görmek, spor, sağlık, estetik gibi pek çok konuda merkezi bir konum vermek ve bedenin bu tüketimlerle alacağı hazzı bireyin mutluluğunun kaynağı olarak göstermek, bireyin bedeni üzerinde yaptığı tasarruflarda rızası var-mış gibi göstererek denetimsel sürece dahil edilmesini sağlamıştır.

Tüketim toplumunun bireyini “*haz koleksiyoncusu, duyum toplayıcısı ve mal tüketicisi*” olarak tanımlayan Bauman’a göre bireyin bedeni; hazzın ve mutluluğunun temel noktasıdır (2001, s. 155-158). Hazzın ve mutluluğun kaynağı olarak görülen bedeni, belirlenen standartlar içinde tutmak bireyin temel görevidir. Buradaki standartlar dönemin iktidarı tarafından belirlenmektedir. Ancak iktidar tüketimi ve kendi otoritesini sürekli kılmak amacı ile standartlarını sürekli değiştirmekte bu durumda bireyin hiçbir zaman standartlara ulaşamamasına neden olmaktadır.

Postmodern Dönem’de bireyler tüketim toplumunda istenildiği kadar tüketim yapabilmeleri ve bu sayede mutluluğa erişebilmeleri için boş zamana ihtiyaç

duymaktadırlar. Gündelik yaşamı, çalışma ve boş zaman diye ikiye ayıran kapitalizm; insanların üretim yaparak katkı sağladığı kapitalist sisteme, üretim yapmadıkları zamanda katkı sağlayacağı tüketim odaklı etkinliklerle boş zamanlarını doldurmaktadır. Daha önce değindiğimiz gibi üretim sürecinde artan makineleşme sayesinde, azalan çalışma süresi ve artan boş zaman kapitalizm için karlı bir durum haline gelmiştir. Çeşitli iktidar mekanizmaları ile boş zaman etkinlikleri üretilerek yeni bir tüketim alanı olan “*boş zaman endüstrisini*” oluşturmuşlardır (Aytaç, 2006, s. 37). Bu endüstri; gösteriler, fitness salonları, yüzme havuzları, güzellik merkezleri, tatil köyleri, festivaller gibi çeşitli sektörleri kapsamaktadır. Boş zamanda yapılan etkinlikler, toplumsal statü belirleyicisidir. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri popüler bir mekanda içilen çay ile ara sokaklarda kimsenin adını bile bilmediği bir mekanda içilen çayın fiyat farkıdır. Aslında birey iki yerde de çay içmektedir ancak popüler mekanda birey, sadece çay değil toplumsal statüde satın almaktadır. Bu toplumsal statünün yanında birey, ödediği fiyatla kendi statüsünde olan insanlarla birlikte olmak ve alt tabakadan insanlarla aynı ortamı paylaşmama hakkını da satın almaktadır.

Bedenin tüketim kültürünün merkezinde bulunması onun statü ve kimlik gibi sosyo-kültürel yönünün de değer kazanmasına neden olmuştur. Beden sadece hazzın kaynağı değil hem de toplumsal statünün belirleyicisi konumundadır. Modern toplumda kimlikler; katı ve değişime açık değilken, postmodern dönemle birlikte her şey de olduğu gibi değiştirilebilirdir. Tüketim kültüründe birey yediği, içtiği, giydiği şeylerle kimliğini değiştirebilmekte ve bunlarla toplumsal değer kazanabilmektedir. Bunun için tüketim kültüründe tüketilen şeylerin bireye sağladığı değer sadece hazzın doyumunu değildir. Daha önce değindiğimiz gibi bugünün statü kazandıran markası yarımın statü kaybına neden olabilmektedir. Bunun için Postmodern Dönem’de kimlik de sürekli değişkendir. Birey sürekli bu değişime ayak uydurabilmek için psikolojik olarak sürekli yeni şeyler giyinmeye hazır olmalıdır aslında bir nevi sürekli çıplak kalmalıdır. (Baudrillard, 2019)

Bauman moderniten ve postmodernitenin kimlik anlayışını anlatmak için “hac” ve “turist” metaforunu kullanmaktadır. Bauman’a göre hac figürü modernitenin keşfettiği bir durum değildir. Hacın keşfi Hristiyanlık kadar eskidir. Hristiyanlar hayatlarının tamamını ebedi kurtuluş arayışında hac yolculuğu ile geçirmektedirler. Hacıların bulunduğu konum neresi olursa olsun, olması gereken ve olmayı hayal ettiği konumda değillerdir. Alınacak yol, ulaşılabilecek menzile hacılar için “şimdi” içinde bulunduğu her şeyi

değersiz görmesine neden olmaktadır. Hacı nereye giderse gitsin bir yerde var olmaktadır ve bir yerde var olmak, bulunmak oranın gerektirdiği şeyleri yapmak ve bağlanmak anlamına gelmektedir. Modern toplumda hacı olmak bireylerin zorunlu yaşam tarzıdır. Modernitede hacı olmak Hristiyanlığın aksine bireylerin arzuladığı, seçilmişliğinin simgesi ya da azizce bir seçim değil, zorunluluktur. Modern birey çöl üzerinde yolunu arayan hacı gibi rüzgarın sürekli izini kaybettiği yolda iz bulmaya ve bu iz de sabit kalmaya çalışmaktadır. Hacı modern bireyi anlatırken, hacının kat ettiği yol kimlik inşa sürecidir. Modern birey bu yolda izini kaybetmemek yani kimliğini oluşturabilmek için sürekli çalışmalı ve bulunduğu konumu kaybetmemelidir. Modernite kimlik inşasının en birincil kuralı “*gelecek için tasarruf etmektir.*” Modern bireyin gelecekte tasarruf etmesi için gerekli olan şey; geleceğin bugünün değerlerine sahip olmasıdır. Biriken parasının, edindiği ahlaki davranışlarının kısaca bugün değerli görülen her şeyin yarın ve sonraki gün aynı kalması gerekmektedir. Çünkü hacılar yürüdükleri yolun, yürüdükleri dünyanın güvenli ve istikrarlı olmasını talep ederler. Modern birey için dünya; belirli, ön görülebilir, güvenilir ve her daim garanti altında olmalıdır (Bauman, 2001, s. 114-120).

Bauman postmodernite ile birlikte dünyanın hacılar için artık güvenli bir yer olmadığını ifade etmektedir. Postmodernite ile birlikte kimlik anlamını, sürekliliğini, kesinliğini yitirmiştir. Artık uğrunda uzun çöl yolculukları yapılan kimliklerin yerini anlık seyahatler almıştır. Böyle bir dünya da kimlikler tıpkı bir elbise değişmek gibi giyinilmekte ve atılmaktadır. Turistin amacı varılacak menzil değil yolda alınan zevktir. Bu yüzden hacının aksine turist sürekli bir yerlerde cismen mevcut olmakta ancak hiçbir zaman orada var olmamaktadır. Bu var olmamakla beraber olduğu yerin gerekliliklerini de yerine getirmemektedir. Sadece bulunduğu yerde haz koleksiyonuna yenilerini ekleyip başka ekleyecek bir şey olmadığına emin olduğunda yeni bir yer arayışına girmektedir. Bunun için turist asla öngörülebilir, güvenilir ve istikrarlı mekanlar tercih etmemektedir. Bu yenilikler, riskler, heyecanlar sayesinde postmodern birey sabit bir kimliğe bağlanmak zorunda kalmamakta ve sürekli yeni kimlik seçeneklerini açık tutarak sabit bir kimliğin baskısından kendini kurtarmaktadır (Bauman, 2001, s. 120-133).

Modern Dönem boyunca kimlik ile ilgili sorunlar genellikle kimliklerin nasıl inşa edileceği ya da bu kimliğin ilelebet nasıl muhafaza edileceği ile ilgiliyken postmodernite ile birlikte kimlik sorunu genellikle herhangi bir kimliğin uzun sürelerle boyunca nasıl

taşınacağı, ömürlük bir kimlik inşa etmenin zorluğu ve bu zorluk yüzünden kısa süreli kimliklere sahip olma gibi sorunlarla ilgilidir (Bauman, 2019, s. 184).

Bireylerin kimliklerinin anlık değişimlere tabi olması ve bireyin kimlik kazanma aracı olarak bedeni görmesi, iktidarın sürekli yeni estetik değerler üreterek bedeni ve dolaylı olarak da kimliği sürekli yeniden inşa etmesinin sebeplerindedir. Bu durumu Featherstone “*gündelik hayatın estetikleştirilmesi*” kavramı ile yaşamın ve bedenin bir sanat projesi olarak düşünülmesi olarak ifade etmektedir (Featherstone, 1996). Anatominin kader olmaktan çıktığı bir dönemde bu düşünce de bedeni bir aksesuar ya da sanatsal bir nesne olarak düşündürmektedir. Beden artık işlenecek, yeniden şekil verilecek ve anlık bir tasarım sürecine tabi kılınmış bir hammadDEDİR. Birey psikotrop maddelerle ruhunu, estetik cerrahi ile bedenini şekillendirerek kimlik duygusunu değiştireceğini düşünür. Postmodern söylem bireylere sürekli bir bedeni olduğunu ve bu bedenle yargılanıp sınıflandıracağını hatırlatır (Breton, 2019). Burada bir noktaya dikkat etmek gerekmektedir; her ne kadar Orta Çağ’ın “et parçası olarak beden” anlayışı geride kaldı gibi düşünülse de Postmodern Dönem’de de dini söylemlerle olmasa da sürekli yeniden düzenlenme ve değiştirilme imkanı olan ve hammadde olarak görülen beden de artık sadece değerlendirile bilen, kıymet verilen “et parçası”dır.

Shilling’in beden projesi olarak isimlendirdiği süreç, postmodern dönemde beden ve sağlığa ilişkin söylemlerle yakında ilişkilidir. Birey bedeni üzerinde bütün tasarruflara sahiptir ve bu tasarruflara sağlığa ilişkin her türlü düzenleme de dahildir. Beden projesi kapsamında birey her an bedenine odaklanmış ve bedeninin sağlığı hakkında bilinçlenmiştir (Shilling, 1993, s. 5). Baudrillard’a göre günümüzde sağlık; “*hayatta kalmaya bağlı biyolojik bir buyruktan daha çok statüye bağlı toplumsal bir buyruktur.*” (2019, s. 178). Özgürlük hakkının tamamlayıcısı olan sağlık hakkı ya da sağlıklı olma hakkı, iktidarın sözde özgürlük üretimi gibi disiplin altına alınmış ve kendi çıkarları doğrultusunda düzenlenmiştir. Diyet, egzersiz, şişmanlık, zayıflık ve bunların sağlıkla kurulan ilişkisi bu sürecin sonunda ortaya çıkmıştır. Bireyler artık kendi bedenleri hakkında sorumluluğa sahip olsalar bile ancak iktidar mekanizmalarının verdiği öneriler, telkinler doğrultusunda kendi sağlıklarını ve bedenlerini kontrol edebilmektedirler. Burada aslında tam bir tasarruf hakkından bahsetmek mümkün değildir. Çünkü bedenin sağlığına ilişkin alınan vitaminler, ek gıdalar, yapılan egzersizler, diyet programları gibi uygulamalar iktidarın istekleri doğrultusunda bireyler için vazgeçilmez kılınmıştır.

İktidar sadece bireyin fiziksel sağlığın korunması için değil ruh sağlığını korunması içinde teşvikte bulunmakta bunun içinde yeni bir tüketime sahası oluşturmaktadır. Birey ruh sağlığını fiziksel sağlığını korumakta olduğu gibi dış etkenlere bağımlı kılınmıştır. Psikotrop maddeler bu bağımlılığın örneklerinden biridir. Bireyler patolojik bir sorununa çare olmak amacıyla değil, günlük ruh halini düzenlemek amacıyla psikotrop maddeler tüketebilmektedirler. Birey artık istediği ruh haline erişmek için sabretmek zorunda ya da kendini terbiye etmek zorunda değildir. Tüketilen bir hap ile birey daha hareketli, daha zinde, daha mutlu hissedebilmektedir. (Breton, 2019)

Sağlıklı olma düşünceci, postmodernitenin hem bitmeyen sermayesi hem de her an kırılmaya müsait çıkmazdır. Çünkü sağlıklı olmak için sadece hasta olmamak yeterli değildir. Bu durumun en önemli belirtisi Dünya Sağlık Örgütünün sağlık tanımıdır; *“Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir”* (Keskin & Topuzoğlu, 2006, s. 47). Birey sosyal olarak tam iyilik halinde bulunmak için belirlenen standartlara erişip öteki olmamalıdır. Tüketime kültüründe beden sağlıklı olması ve sağlıklı görünmesine ilişkin belirlenen standartlar, bireylere gerek tıbbi, gerek estetik gerekse ahlaki bir gereklilik olarak sunulmaktadır. Birey belirlenen standartlara sahip olmadığında örneğin; obez olduğunda toplum tarafından iradesiz olarak görölmektedir ya da son zamanlarda sosyal medyada sıkça karşımıza çıkan sosyal deneylerde kıyafetleri, kişisel bakımı standartlara uygun bir bireye yardım etmekten çekinmeyen bireyler; daha ilerde kıyafetleri eski, yırtık, kirli ve kişisel bakımı standartlara uygun olmayan bireyin yardım talebini görmemezlikten gelebilmektedirler.

Tüketime kültürü içerisinde bireyler her zaman hasta olmaya aday ve her an tıbbi bir desteğe ihtiyaç duyabilecek potansiyel bir müşteri olarak görölmektedirler. Bireye de empoze edilen bu her an hasta olabilme ve erken teşhisin önemli faktörlerinden biri, bireyleri yaşamlarında rutin aralıklarla tıbbi kontrole bağımlı kılmak ve bu sayede iktidar tarafından sürekli kontrol altında tutulabilmelerine imkan vermektir. Bir yandan tıbbi desteğe bağımlı kılınan birey, diğer yandan da uzmanların tavsiye ettiği pek çok sağlık ve beden bakım pratiklerinin arasından seçim yapmak zorundadır. Bauman bu durumu, yumuşak baskı mekanizması olarak açıklamakta ve bireylerin artık sıkı yönetilen beden anlayışından, kendi bedenini kendi yöneten beden anlayışına geçtiğini ifade etmektedir (Bauman, 2001, s. 158). Artık bedeni yönetmesi için kurumsal mekanizmalara ihtiyaç

duyulmamakta sadece bireye kendi sağlığını koruması için belirli pratikler telkin edilmektedir.

Toplumsal tüm kategorileri yapı bozumuna uğratan postmodernizmin temel kavramlarından biri de parçalanmadır (Bauman, 2001). Postmodernite bütünlükçü yaklaşan her şeye radikal bir şekilde karşı koymaktadır. Toplumda modernitenin homojen toplum hayalinin aksine postmodernite heterojen bir toplum hayal etmektedir. Bu hayalinin gerçekleşmesi içinde kimliklerin merkezine parçalanmışlığı yerleştirmektedir. Bütünlüğünü kaybeden, parçalanan özneye, kimliğini yeniden inşa edebileceği bir süreçte inşa etmektedir. Ancak bu inşa edilen mekanizmada sabit ve bütünlükçü kimlik değil, zamana mekana göre değişkenlik gösteren kimlikler mevcuttur. Bireyin kendini daimi olarak bir yerde konumlandıramayacağı, akışkan mekanların oluşturulması kimliğin sürekli yeniden inşasını mümkün kılmaktadır (Alyakut, 2016).

Farklılıkların ve parçalanmışlığın dönemi olan postmodern dönem içerisinde beden ancak farklılıkla ve değişimle anlamlı hale gelebilmektedir. Birey dönemin vaat ettiği özgürlükle, özgür bir biçimde yine dönemin mümkün kıldığı değişimle, bedenini sürekli yeniden inşa edebilmektedir. Modernliğin disiplin etmek ve denetim altına almak için uyguladığı katı ve sıkı tavır, postmodernite ile birlikte yerini özgürlüğe bırakarak, bireye kendi bedeni üzerinde denetim hakkının olduğu ve onu kontrol edebileceği söylemlere devretmiştir. Bireyler her ne kadar bu özgürlükçü söylemle iktidarın denetiminden bağımsızlaştığını düşünse de iktidar farklı mekanizmalarla, postmodern dönem içerisinde bedeni, sürekli yeniden inşa edilebilir olmak üzere kendi amacına uygun şekilde denetlemektedir. Modern Dönem’de ve Postmodern Dönem’de kullanılan mekanizmalar ve yöntemler farklılık gösterse de iktidar politikaları devam etmektedir.

Bedenin, mekanın ve zamanın parçalanmışlığı ve farklılaşması iktidarın, postmodern dönemde farklı şekillerde tezahür etmesine neden olmuştur. Bu parçalanmışlığın ve sanallığın içinde bireye denetimden uzakmış gibi hissettiren bir düzen olsa da iktidar her yerdedir, hatta bireyin kendisidir. Byung-Chul Han’ın Psikopolitika olarak adlandırdığı postmodernitenin bu yeni iktidar mekanizmasını anlayabilmek için önce Chul Han’ın iktidar anlayışını ve bu iktidarın düzenlemeye çalıştığı özneyi ele almak gerekmektedir.

2.2. POSTMODERN DÖNEM'DE CHUL HAN'DA BEDEN VE İKTİDAR

2.2.1. İktidar ve Hakikat

İktidarı, “*Ego'nun (öz-benlik'in) iktidarı, Alter'de (ötekinde), kendi iradesine rağmen belirli bir davranışı etkileyen nedendir.*” şeklinde tanımlayan Chul Han'a göre; iktidarın oluşması için baskı ve itaate zorlamak gerekli değildir (2020a, s. 9). Baskı olarak iktidar alterin karşı çıkmasına rağmen egonun kendi isteklerini gerçekleştirmesidir. Ancak bu şekilde karşıt bir iradenin, iktidarın isteklerine karşı çıkması Chul Han'a göre; iktidarın zayıflığının göstergesidir. İktidarın gücü, sessiz ve derinden etki etmesine bağlıdır. İktidara maruz kalan bireyin, iktidarın istediğini kendi isteği olarak görüp, gönüllü iradesi ile yapması ise iktidarın gücünün simgesidir. Bu şekilde baskıdan uzaklaştırılmış bir iktidar modeli, iktidara maruz kalan birey tarafından içselleştirmekte ve gözlerden uzakken de gönüllü olarak iktidarın istediği eylemi gerçekleştirmesini mümkün kılmaktadır. Bu iktidar Foucault'un baskıcı iktidar anlayışının aksine bireye zorundaymış hissi vermemekte aksine bireye kendi isteği gibi hissettirmektedir. Böylelikle iktidar herhangi bir baskı, zorlama, kapatma gibi şiddet barındıran eylemler gerçekleştirilmeden alterin ruhunu ele geçirebilmektedir (Chul Han, 2020a, s. 10-11).

İktidarın bu denli her yere nüfuz etmesinin bedeli, egonun alterin iş birliğine bağımlı olmasıdır. İktidarın gücü ve nüfuz ettiği alan arttıkça alterin iş birliğine olan bağımlılığı artmakta ve bunun bilincinde olan ego, alteri beslemektedir. Bu durum da egonun, alterin özgürlüğünü maksimum seviyeye çıkarmasına neden olmaktadır. Ego altere zorlamada bulunmamakta aksine kendisini özgürlük içerisinde takip etmesini sağlamaktadır. Çünkü mutlak iktidarın sağlanması, bu özgürlükten faydalanmakla mümkün olmaktadır. Özgürlük ve teslimiyetin birleştiği bu noktada iktidar mutlak kudretine ulaşabilmektedir (Chul Han, 2020a, s. 13).

Chul Han kendi iktidar kavramını oluşturmak için pek çok düşünürün (Luhmann, Weber, Foucault, Canetti, Hegel) iktidar kavramını eleştirmiştir. Foucault'a göre monarşik iktidar “*öldürme ya da hayatta bırakma*” hakkının modern iktidarla birlikte “*yaşatma ya da ölüme bırakma*” hakkına dönüştüğünü ileri sürmekteydi. İktidar bu hakkını; titizlikle, bedenleri denetleyerek, baskı kurarak, gözetleyerek işlevsel kılmaktaydı. Ancak Chul Han'a göre; Foucault'un iktidarı baskı kuran, denetleyen

konumdadır. Foucault'un iktidarı, olumsuz şekilde ve dar bir perspektifte görmesinden dolayı eksiktir.

Foucault "*İktidarın Gözü*" adlı kitabında iktidarın sadece olumsuz bir tanımlaması olmadığına dikkat çekmektedir; "*İktidarın tek işlevi bastırmak olsaydı, iktidar büyük bir üst-ben tarzında, yalnızca sansür, dışlama, engel, içe atma kipiyle işliyor olsaydı, yalnızca negatif bir biçimde uygulanıyor olsaydı, çok dayanıksız olurdu. İktidar eğer güçlüyse, arzu düzeyinde ve bilgi düzeyinde pozitif etkiler ürettiği için böyledir. İktidar, bilmeyi engellemek bir yana, onu üretir.*" (2012, s. 43). Aslında Foucault iktidarın bireyler üzerinde sadece şiddet barındıran baskı, zorlama, kapatma gibi eylemlerle değil Chul Han'ın iktidarının özelliklerinden de biri olan arzuyu kışkırtma ve bilgi üretme gibi eylemlerle gün yüzüne çıktığını ifade etmiştir.

Foucault aslında negatif bir iktidardan ve bu iktidarın negatif bir şekilde disiplin altına aldığı toplumdaki bahsetmemektedir. Her ne kadar içinde kapatma kurumları ve bunlarla birlikte tahakküm teknikleri barındırsa da disiplin toplumuyla anlatmak istediğinin "disipline edilmiş" toplum olmadığını ve bu durumda yanlış anlaşıldığından yakınmaktadır. Foucault, disiplin yöntemlerinin yaygınlaşmasının insanların tümünün itaatkar kılındığı anlamına gelmediğini ifade eder. Aynı şekilde iktidar mekanizmalarının her yerde oluşu da bütün güce sahip oldukları anlamına gelmemektedir. (Foucault, 2021, s. 21)

İktidarın bir ilişki ve bir eylem biçimi olduğunu ileri süren Foucault; bu eylemin direkt başkası üzerinde değil, başkasının şu anki ve gelecekteki eylemleri üzerindeki eylem hakkı olduğunu ifade etmektedir. Foucault'a göre bir ilişkinin iktidar ilişkisi olabilmesi için her iki tarafın da sürecin başından sonuna kadar tepki ve cevap alanının mevcut olması gerekmektedir. Foucault iktidarın yalnızca özgür özneler üzerinde ve bu öznelerin iktidar ilişkisi içinde özgür oldukları müddetçe ilerlediğini ifade etmektedir. İktidar ilişkisi tepki ve cevap alanı tıkanıldığında yani tek yönlü bir ilişkiye dönüştüğünde burada iktidardan bahsetmek mümkün değildir; bu artık tahakküm olmuştur. İktidar ilişkisinin ön koşulu Foucault'a göre özgürlüktür. (2021, s. 20-21)

Sönmez'e göre Chul Han, Foucault'un özgürlük düşüncesini tutarsız bulmaktadır. Çünkü ona göre köle ile efendisi arasında bir iktidar ilişkisi mevcuttur. Köle aslında kendi içinde efendisine karşı "hayır" deme seçeneğine sahiptir. Chul Han'a göre "evet" ya da

“hayır” deme seçeneğine sahip olmak iktidar ilişkisinin ön şartıdır. Kölenin efendisine karşı itaati reddetmesiyle iktidar ilişkisinin ortadan kalkacağını düşünmektedir. Ancak kölenin efendisine karşı itaati reddetmesi, iktidarın kendini baskı biçiminde yeniden ortaya çıkarmasına ve öldürme hakkını devreye sokmasına neden olmaktadır (Sönmez, 2021, s. 4). Burada dikkat edilmesi gereken şeylerden biri de Foucault’un özgürlük tanımıdır; *“köle olmama durumundan ve kişiyi her dış ya da iç zorlamadan bağımsız kılan bir azadelikten öte bir şeydir; tam ve pozitif biçimiyle bu özgürlük, kişinin, başkaları üzerinde sahip olduğu iktidar çerçevesinde kendisi üzerinde sahip olduğu iktidardır.”* (Foucault, 2007, s. 182).

Monarşik iktidarın öznesinin, Tanrı’nın gölgesi olan, hükümdar olduğunu ileri süren Chul Han; disiplin ve biyo-iktidarın öznesinin kim olduğunu sorgulamaktadır. Bu iktidar da kimin hükmettiği tam belli olmadığı için gerçek bir iktidar sayılamayacağını ifade etmektedir. Ona göre Foucault aslında yeni bir iktidar ilişkisi değil yeni bir toplum biçimini tanımlamaktadır. Chul Han’a göre disiplin toplumu kendi başına bir iktidar ilişkisi oluşturmamaktadır (2021, s. 90). Chul Han *“Şiddetin Topolojisi”* eserinden sonra yayınladığı *“Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri”* ve *“İktidar Nedir?”* adlı eserlerinde Foucault’un disiplin iktidarından bahsetmiştir; hatta kendi tezini temellendirmek için eleştirmiştir. Foucault’un düşüncesini bir toplum tasarımı olarak gören Chul Han kendi iktidar tezini bu toplum tasarısını eleştirerek temellendirmektedir. Chul Han’ın iktidarında bireye pozitiflik maskesi altında tahakküm uygulayan iktidar belirsizdir. Bireyin kendi kendisinin hem efendisi hem kölesi olduğunu ileri sürse de bireye kendini sömürmesine yönelik telkinleri veren iktidar görünmezdir. Yani Chul Han’ın iktidarında da bireye kimin hükmettiği tam olarak belli değildir.

Chul Han’ın iktidar anlayışında, iktidarın hakikat ve bilgi üretimi; Foucault’un disiplin iktidarının aksine bilgi üretme kurumların elinde değil, her bireyin aktif rol aldığı Big Data’nın elinde bulunmaktadır. Big Data aslında Foucault’un biyo-politikasının ana mekanizması olan istatistiğin 20. Yüzyıl versiyonu olarak düşünülebilir. Aralarında ki temel fark istatistik; nüfus içerisinde belli değişkenlerin (doğum, ölüm, intihar, hastalık, salgın, vb.) hesaplanmasında kullanılmaktayken, Big Data; bireylerin ruhsal süreçlerinin bile verilerini tutmakta ve bireyin kendi özgür iradesinden bile daha hızlı hareket edebilmektedir. Big Data bireylerin bilinç düzeyinde fark etmediği ancak bilinç altında mevcut olan isteklerini bile gün yüzüne çıkarabilmektedir. Bugün bir bireyin internette

yaptığı her tıklama ve arama butonuna yazılan her şey kaydedilmektedir. Google’da, Instagram’da, Facebook’ta ve daha nice internet mecrasında atılan her adım gözlenmekte ve kaydedilmektedir. Ve bu kayıtlar belli davranış kalıplarını önceden tahmin etmeye imkan vermektedir. Ortaya çıkan korelasyonlar sayesinde birey, olduğunu düşündüğü kimliğinden bile daha eksiksiz ve doğru tanımlana bilmektedir. Bireylerin neyi neden yaptığını bilmek yeteri kadar veri toplandığında artık muamma değildir. Çünkü Big Data’nın işi mutlak bilgi üretmektir (Chul Han, 2020b).

Chul Han Big Data’yı; “*toplumsal iletişimin dinamiklerine ilişkin kapsamlı bilgi edinmeye olanak sağlayan çok etkili bir psikopolitik araç*” olarak tanımlamaktadır (2021, s. 21). Big Data’yı bu kadar etkili bir araca dönüştüren temel sebep bireylerin kendi istekleri ile en mahrem bilgilerini bile “şeffaflık” ilkesi uyarınca Big Data’nın hizmetine sunmalarındır. Birey artık hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın her şeyini görünür kılmaktadır. Big Data’nın, bireylerin bu kadar şeffaf ve görünür olması sayesinde geleceği öngörmesi mümkün hale gelebilecektir (Chul Han, 2020b, s. 21). Son dönemlere damgasını vuran Don’t Look Up adlı filmde, teknoloji devi bir firmanın CEO’su olan Peter Isherwell karakterinin insanların öleceği zamanı ve şekli tahmin ettiği replikler (filmin 01:49:00 – 01:51:00 dakikaları arasında) sadece bir replik olmaktan ziyade bize, Big Data’nın ölme şeklimizi bile tahmin edebilecek duruma geleceğinin sinyallerini vermektedir. Özgürlük sloganları ile paylaşılan bu veriler aslında kendi içinde büyük bir handikap olan özgürlüğün sonunu barındırmaktadır.

2.2.2. İktidar ve Özne

21. yüzyılın toplumunu “*performans toplumu*” olarak tanımlayan Chul Han, performans toplumunun öznesini de “*performans öznesi*” olarak tanımlamaktadır. Üretimin artması için disiplin toplumunun geliştirdiği ıslah mekanizmaları bireylerin üretim kapasitelerini artırmış olsa da bir yerden sonra bu artış durmuş ve bu duraksama ile birlikte iktidar öznelere olan yaklaşımını değiştirmiştir. Disiplin iktidarın “yapmalısın” söylemi de bu değişiklik neticesinde “yapabilirsin”e evrilmiştir. Chul Han’a göre bu durum *performans öznesini* disiplin toplumunun *itaatkar öznesinden* daha üretken bir hale getirmiştir. Ancak bu durum “yapmalısın” sloganının tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. “Yapmalısın” ve “yapabilirsin” sloganları arasında sürekli bir ilişki mevcuttur (Chul Han, 2018, s. 17-19).

Performans öznesi hem av hem de avcı konumundadır. Kendini sınırlandıran, baskı altına alan ve her türlü iktidar ilişkisinden bağımsız olan performans öznesi kendini kendi tahakkümünün altına almaktadır. Bütün baskı iktidarlarından bağımsız oluşu özgürmüş gibi görünmesine neden olsa da aslında bu özneyi özgürlüğe götürmemektedir. Özgürlük ve mecburiyetin iç içe geçmesiyle özne kendi kendini sömürmekte ve tahakküm altına almaktadır. Bu durum iktidarın bireyi tahakküm altına almasından daha verimlidir. Çünkü birey kendi kendini tahakküm altına aldığı farkında değildir. Avcı ya da av olduğu ayırt edilemeyen performans öznesi kendi kendisiyle hummalı bir savaşın içindedir (Chul Han, 2018, s. 22).

Foucault'a göre iktidar özgürlüğüne dayalı olarak özneleştirirken aslında nesneleştirilen özne Chul Han'a göre artık özne değil "proje"dir. Özneden projeye geçişin temel dinamiği özgürlük duygusudur. Ancak proje, özneden daha fazla itaatkardır. Her ne kadar dışsal baskılardan ya da kendini iktidar mekanizmasından kurtulmuş olarak düşünse de daha iyi hatta mükemmel şekilde performans göstermek için içsel baskıya tabi kılmıştır kendini. Bizzat özgürlüğün kendisi zorlamalara yol açmaktadır. Çünkü aslında "yapabilirsin" telkini "yapmalısın" telkininden daha fazla baskı ve zorlama üretmektedir (Chul Han, 2020b, s. 11).

Yapabilirsin söyleminin egemen olduğu performans toplumunda performans öznesi, herhangi bir başarısızlıkta ne toplumu ne de sistemi eleştirir, çünkü ona göre başarısızlığının tek sebebi kendisidir. Chul Han'a göre iktidar burada gücünü göstermektedir. Kendine yönelik hiçbir direnişe izin vermemektedir. (2020b, s. 16).

Kendini özgür olarak gören performans öznesi aslında köledir. Efendiye ihtiyaç duymaksızın kendi kendini gönüllü olarak köleleştiren mutlak bir köle. Onu çalışmaya zorlayacak bir efendi yokmuş gibi görünse de aslında kendi kendisinin efendisidir. Burada gözden kaçırılmaması gereken, bireyi kendi kendisini sömürmesini telkin eden bir üst iktidar mekanizmasının varlığıdır (Chul Han, 2020b, s. 12). Birey aslında üst iktidarın maşası konumunda olan bir nesnedir.

2.2.3. İktidar ve Beden

Chul Han, iktidar mekanizmasının amacının bedenleri denetlemek değil ruhları denetlemek olduğunu ileri sürmektedir. Ancak ruhu inşa edebilmek için yine beden

üzerinden belli politikaların gerçekleşmesi gerekmektedir. Güzellik merkezleri, yaşam koçları, spor salonları gibi pek çok kurum hastanenin, hapishanenin vb. disiplin kurumlarının yerini alan iktidar kurumlarıdır (Chul Han, 2020b).

Bedenin etrafını kuşatmış gibi görünen sağlık, gençlik, güzellik gibi kavramlar aslında ruhu kuşatmıştır. Birey iktidarın belirlediği bu kategoriler içinde bulunmadığında fiziki bir tecrite uğramamış gibi görülse de aslında toplum onu dışarıda bırakmıştır. Bu dışarda kalmışlık modern bireyin başına gelebilecek en kötü şeylerden biridir. Çünkü birey “yapabilirsin” sloganıyla harekete geçmiştir ve yapamamıştır. Her şeyin mümkün olduğu söylenmiştir ama toplumun dışında kalmamak mümkün olmamıştır. Ruhsal açıdan çöküş yaşayan ve depresyonun eşiğinde hayatını idama ettiren bireyin de imdadına yine iktidar yetişmektedir. Terapi ve motivasyon seansları ile tekrar toplumun içine karıştırılan bireyin tekrar toplum dışı kalması an meselesidir. Çünkü unutulmamalıdır ki şişmanlık, çirkinlik, hastalık da bu iktidarın sürekli ürettiği mekanizmalardır (Demir, 2019).

İktidar bireylere kusursuzluğa erişmeleri gerektiğini söylerken diğer tarafta bedeni asla tamamlanmayan bir kusurluluk halinde bırakmaktadır. Çünkü Chul Han’ın iktidar mekanizması içerisinde beden, sadece bir projedir. Her an değişime hazır tutulan bu proje beden, iktidarın sürekliliğin ve gücünün kaynağıdır. Bu kaynağın riske girmemesi için iktidar bireyi sürekli teyakkuzda tutmaktadır. Bu teyakkuz halini de standartlarını sürekli değiştirerek sağlamaktadır.

Chul Han’ın bireyi sürekli teyakkuzda tutan, bedenlerden ziyade ruhları hedef alan iktidar mekanizmasının amacı; nüfusu denetlemek olan biyo-politikadan farklı olan psikopolitikadır.

2.2.4. Psikopolitika

Foucault’a göre tarihsel süreç içerisinde bireyler; pek çok iktidar ilişkisinin hem öznesi hem nesnesi konumunda bulunmuşlardı. Ancak bu süreçte iki önemli kırılma yaşanmıştı. İlki tek tek bireyleri ve bireylerin bedenlerini ele alan, titiz, incelikli bir disiplin mekanizmasına tabi tutarak hem ıslah eden hem verimliliği artıran anatomo-politikaydı. İkincisi ise tek tek bireylerden ve toplumdaki ziyade nüfusla ilgilenen,

nüfusun sağlığını, gücünü korumaya çalışan ve doğum, ölüm, hastalık gibi nüfusu etkileyen durumlar üzerinde denetim kurmak isteyen biyo-politikaydı.

Chul Han'a göre ise Foucault'un gözden kaçırdığı ya da görmeye ömrünün yetmediği üçüncü önemli bir kırılma daha yaşanmıştır. Bu kırılmada ise iktidar; ne bireylerin bedenleriyle ne de nüfus içinde olup bitenlerle ilgilenmiştir. Yeni ilgi alanı "ruh" olan bu yeni iktidar politikasını Chul Han "psikopolitika" olarak adlandırmıştır.

Bu politika ne sadece bireyin çalışma saatleri ya da çalıştığı mekanların mimarisi ile ne de sadece nüfusun içinde olup biten ve istatistikleri tutulan doğum, ölüm oranları gibi durumlarla ilgilenmiştir. Bu yeni politika bireyin gündelik yaşamının içinde bulunan bütün detayları –yeme içme alışkanlıklarından, doğurganlık durumuna kadar- kuşatmaktadır.

Chul Han'a göre bireylerin ruhlarını ıslah ederek, bireylerin kendi rızaları ile iktidara itaat etmelerini sağlayan psikopolitik iktidar mekanizması Foucault'un bedenleri ıslah ederek onları baskı, kapatma ve zorlamalarla itaat etmesini sağlayan disiplinci iktidar mekanizmasından çok daha verimlidir. Psikopolitik iktidar engellemek, baskı kurmak, zorlamak yerine eyleme teşvik ederek, motivasyonunu artırarak bireylerin itaatkarlığını artırmaktadır. Bu iktidar mekanizmasının asıl amacı bireylere boyun eğdirmek değil onların bağımlılığını artırmaktır (Chul Han, 2020b, s. 24). Yani iktidar sindidir. Böylece Chul Han; iktidarın "*yalnızca baskı uygulamaktan -bastırmak, engel çıkarmak, cezalandırmak- ibaret olmadığını, arzuyu yaratarak, zevki kışkırtarak, bilgiyi üreterek bundan daha derine nüfuz ettiğini*" ifade eden Foucault' yaklaşmaktadır (Foucault, 2012, s. 49). Ne varki Chul Han'a göre Foucault'un iktidarı; dışlayan, baskılayan ya da zorlayan bir mekanizmaya sahipken Chul Han'ın iktidarı akıllı ve dosttur.

Chul Han'ın akıllı ve dost iktidar olarak nitelediği psikopolitik iktidar; kendisine bağımlı olan bireylere kendi iradeleri varmış hissi vermekte ve bu iradeye karşı bir konumda bulunmamaktadır. Ancak gizliden gizliye, kimsenin ruhu bile duymadan bireylerin iradelerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmektedir. Bu şekillendirme için negatif söylemler değil pozitif söylemler geliştiren iktidar, bireylerde pozitif duygular oluşturarak bunları sömürmektedir (Chul Han, 2020b, s. 24).

Akıllı iktidar; ruha pozitif duygular sayesinde yaklaşmaktadır. Bireyleri kapatmak, susturmak, toplumdan uzaklaştırmak yerine sürekli bir iletişim içinde tutarak isteklerini, zevklerini, ihtiyaçlarını anlatmaya teşvik ederek bilinç üstü ya da bilinç altında bulunan düşünceleri tahmin etmeye çalışmaktadır. Bu tahminler doğrultusunda bireylerin iradelerini şekillendirerek, bireylerin kendi kendilerini ıslah etmelerini, düzenlemelerini sağlamaktadır. Bu sayede iktidar artık kapatma kurumlarına ihtiyaç duymamaktadır (Chul Han, 2020b, s. 25).

“Büyük Kapatılma” adlı eserinde Foucault’da kapatma uygulamasının insanların bedenlerinden ziyade ruhları üzerinde uygulandığını ifade etmektedir. Ona göre; “*Büyük kapatılmanın gerçekleştiği asıl mekan insan ruhudur; akıl hastanesi, hapishane gibi normların dışına çıkmış ruhları terbiye edip iyileştirmek için var olan kurumlarsa bu büyük kapatılmanın karanlık yüzünü gizleyen sözde "insancıl okullar"*”dı (2020, s. 19). İnsanların ruhlarının da ıslah edilmesi toplumu öngörülebilir ve denetlenebilir hale getirmiştir. Çünkü iktidar için; normların içselleştirip, ruhun terbiye edilmiş olması bireyin denetlenmesini daha mümkün kılmıştır. Yine Foucault “Hapishanenin Doğusu” adlı eserinde ceza uygulamalarının artık bedene değil ruha yöneldiğini ifade etmektedir. Artık beden üzerinde uygulanan simgesel cezalar yerine ruha derinlemesine etki eden ceza sistemine geçilmiştir. Bu ifade ile elbette bedensel cezaların, yerini tamamen ruh üzerinde etki eden cezalara bıraktığı anlamına gelmemektedir. Ama disiplin iktidarının uyguladığı ruha yönelik cezalarda göz ardı edilmemelidir (Foucault, 2019, s. 50-51). Kısaca Foucault anatomo-politika ve biyo-politikada her ne kadar beden ve nüfus üzerinde işleyen bir iktidar politikası anlatsa da ruh düşüncesini yabana atmamıştır. Çünkü Foucault’a göre ruh bedende ikamet etmekte ve bedene uygulanan her türlü iktidar tekniğinin bir parçası olmaktadır. Ona göre ruh da anatomo-politikanın bir parçası ve “*bedenin hapishanesi*”dir (Foucault, 2019, s. 68). Anlaşılan Foucault’a göre; kapatma, ceza vb. yöntemlerle üretim uğruna terbiye edilen ruh, postmodern dönemde Chul Han’a göre; performans uğruna kapatma, ceza gibi yöntemlere ihtiyaç duymadan, bireysel irade ile bilinç üstü ve bilinç altı yollarla terbiye ve ıslaha konudur.

Psikopolitik toplumda başarısız olan performans öznesi, başarısızlığından kendisi sorumludur. Çünkü performans öznesi, bu başarısızlığının sebebini bireyin sağlığı, mutluluğu ve başarısı için iktidarın belirlediği ritüellere uymamakta aramaktadır (Chul Han, 2020b). Asla kendisine karşı bir olumsuz eleştiriye müsaade etmemekte olan

psikopolitik iktidarın gücü, burada kendini göstermektedir. Örneğin; birey iktidarın çeşitli mekanizmalar aracılığıyla belirlediği beden bakım ritüellerine uymuyorsa, bedenini ihmal etmektedir bu da cezalandırılmasına neden olmaktadır (Baudrillard, 2019, s. 165). Burada cezalandırılmaktan kasıt ne monarşik iktidarda bulunan bedensel ıstıraplar ne de disiplin iktidarında bulunan kapatma cezalarıdır. Psikopolitik iktidarın cezası; öteki olmaktır.

Öteki olma cezasının içerisinde aslında monarşik iktidarın ceza sisteminde bulunan, damgalama ve disiplin iktidarının ceza sisteminde bulunan, kapatma uygulamaları mevcuttur ancak sadece şekil değiştirmiştir. Örneğin performans öznesi iktidarın belirlediği güzellik kalıplarına uymuyorsa herhangi bir iktidar kurumu olmaksızın toplumun diğer bireyleri tarafından çirkin, şişman olarak damgalanıp toplumdan uzaklaştırmaktadırlar ya da performans öznesi bu uzaklaştırmaya uğramadan kendi rızası ile toplumdan uzaklaşarak kendini kapatmaktadır. Görünürde burada iktidarın uyguladığı hiçbir ceza mevcut değildir ancak sürecin en başında güzellik kalıplarının belirlenmesinden bireylerin damgalama şekline kadar en etkili faktördür.

Bauman “Kuşatılmış Toplum” adlı eserinde bu yeni iktidar biçimine, psikopolitika olarak adlandırmadan değinmiştir. Bauman’a göre yeni iktidar; disiplin iktidarının ıslah tekniklerine kıyasla daha kullanışlı, daha ekonomik ve daha az kısıtlayıcı teknikler kullanmaktadır. Panoptikon mimarisinde ve zihniyetinde ki disiplin, tarihe karışmak üzeredir. Artık idareciler ya da gözetmenlerin işi, denetimleri altında bulunan bireyleri iktidarın belirlediği normlar çerçevesinde kontrol etmek değildir. Şimdi bireylere, kendilerini denetleyen ve gözetleyen kişilerin dikkatini çekme görevi düşmektedir. Artık bireyler üstlerinin dikkatini çekmek için birbirleriyle rekabet etmekte, daha çok üretmekte ve diğerlerinden daha çok ürettiğine dair üstlerini ikna etmek zorundadır. Bu yeni iktidar sisteminde denetlenen kişilere yetki verilmiştir. Onlar, verilen yetkiler doğrultusunda kendilerini değerli kılmak için çalışmak zorundadırlar. Çünkü yeni iktidar da denetleme değil; kendini gösterme hakimdir (Bauman, 2021, s. 55).

Bauman’a göre bu yeni iktidarın gelişi, *“bir zamanlar statü, hiyerarşi, bürokrasi, sabit kariyer ve kadrolarla ilişkilendirilmiş güvenliğin sonuna da işaret etmektedir.”* Bu yeni iktidar güvenliği, uzun süreli görevleri ve planlamaları bir kenara bırakarak yerine hızlı ve anlık değişimlere uğrayan projeleri getirmiştir. Bu projeler, başarıya ulaşması halinde

kendinden sonra gelecek diğer projelerin gerçekleşme ihtimalini bir nebze artırmaktan başka bir şey vaat etmemektedirler. Bu anlık, güvenceden yoksun projelerin bireylere vaat ettiği şey; *“savurganlıkları, hep artan ve tercihen aşırılaşan arzlarıdır.”* (Bauman, 2021, s. 56).

Ancak Bauman disiplin iktidarının baskıcı tekniklerinin *“baştan çıkarmaya kör, reklamlara karşı sağır kişileri yahut çok yoksul olanları, uzakta, güvenli duvarlar içinde olduklarından ve haylazlıktan ikisine de tepki veremeyecek kadar uyuşuk olanları hizada tutmak için hala kullanıldığını”* (2021, s. 57) ifade etmektedir. Bu da Foucault’un biyo-politika ile anatomo-politikanın iç içe geçtiğini ifade etmesiyle doğru orantılıdır. Aslında psikopolitika da ne anatomo-politikadan ne de biyo-politikadan tamamen bağımsız bir iktidar politikası değildir.

Örneğin; 2019 yılında ilk vakanın tespit edildiği COVID-19 hastalığı, kısa bir süre sonra dünyayı etkisi altına alan pandemiye dönüşmüştür. Bu pandemide iktidar; anatomo-politika, biyo-politika ve psikopolitikanın iç içe geçtiği bir iktidar stratejisi izlemiştir. Bu salgın sürecinde disiplin iktidarı bireyleri; kendi evlerinde, hastanelerde, yurtlarda kapatarak salgının önüne geçemeye çalışmıştır. Bireyler veba salgınında olduğu gibi günün belli saatlerinde dışarı çıkabilmiş, belirli günlerde ise tamamen dışarı çıkma yasağı ile evlerine kapatılmıştır. Eğer evden çıkmak elzem ise iktidarın belirlediği polis teşkilatını arayarak izin talep etmiş ve eğer izin verilirse yine iktidarın belirlediği kurallara uyarak dışarı kontrollü bir şekilde çıkabilmiştir. Virüse yakalanan bireyler eğer sağlık durumu ağır değilse evde karantinaya alınmış, durumu ağır ise belirlenen hastanelerde karantinaya alınmıştır. Bu karantina sürecinde birey, bulunduğu bölgeden sorumlu gözetmen tarafından kontrol edilmiş, karantina şartlarına uymadığı tespit edildiğinde ise ya hastaneye ya da yurtlara kapatılmıştır. COVID-19 sürecinde yeni bir gözetleme tekniği olarak dijital gözetlemeler yaygın kullanıma açılmıştır. Bireylerin telefonlarına indirdikleri uygulamalar sayesinde; buldukları bölge de hasta oranını, gün içinde kaç kişi ile riskli temasa geçtiği ve kendisinin risk taşıma durumları iktidarın erişimine açılmıştır. Birey eğer temaslı durumda ise ya da direkt hasta ise bu dijital gözetim ağı sayesinde buldukları konum, karantina süresi gibi durumlar tespit edilebilmiştir.

Düzenleme iktidarı ise nüfusu bölgelere ayırarak; günlük vaka sayısını, yoğun bakımda yatan hasta sayısını, entübe olan hastaların sayısını ve bunların nüfusa oranla yüzdeler dilimlerini günlük olarak paylaşmıştır. Ülkeler şehirlere, şehirler ilçelere, ilçeler mahallelere ayrılarak her bölgenin kendi içinde hastalığın artma hızı tespit edilmiş buna göre genel kuralların yanına bölge sorumluları tarafından ilave kurallarla nüfus, istenilen norm aralığında tutulmaya çalışılmıştır. Bulunan COVID-19 aşısının uygulamasında; nüfusun içinde ölme riski ya da hastalığı daha ağır geçirme riski olan bireylerin yaş aralıkları, sağlık kriterleri tespit edilmiş ve bu gruplara aşı önceliği tanınmıştır. İktidar yüksek risk grubunu, nüfusun diğer kesiminden farklı olan uygulamalarla güvende tutmaya çalışmıştır.

Psikopolitik iktidar mekanizması da bu süreçte kendini, herkesin kendi için olağan üstü hal ilan etmesi ile göstermektedir. Birey bu dönemde iktidarın uyguladığı tedbirlerin yanı sıra kendi iradeleriyle sürece dahil olmuşlardır. Örneğin eldiven kullanma zorunluluğu bulunmasa da bireyler kendi inisiyatifleri doğrultusunda eldiven takmayı tercih etmişlerdir ya da bireylerin belli saatler de kapatıldığı ama belli saatlerde de çeşitli kısıtlamalarla özgür bırakıldığı pandemi döneminde özgürlük alanı içerisinde birey kendi kendini kapatarak dışarı çıkmamayı tercih etmiştir. Sosyal mecralarda çeşitli etiketlerin - evdekal, hayatevesiğar- kullanımı, ev içerisinde yapılabilecek etkinliklerin paylaşımı, bireylerin birbirlerini evde kalmaya teşvik etmesi hatta yer yer psikolojik baskılarla zorlaması ya da tedbirlere uymayan kişilerin damgalanması gibi uygulamalarla psikopolitik iktidar kendini göstermiştir.

COVID-19 pandemisi üç iktidar politikasının etkin bir şekilde kendini gösterdiği bir alandır. COVID-19 pandemisi örneğinde aslında tarih boyunca ve günümüzde beden-iktidar ilişkisinin değişim içinde süreklilik, süreklilik içinde değişim olarak devam ettiği söylenebilir. Bu pandemi uzun bir dönemdir temelleri inşa edilen hatta kısmi olarak uygulanan dijital gözetlemenin de en belirgin olarak uygulandığı dönemdir. Bu gözetleme için artık Bentham'ın panoptikonuna ihtiyaç duyulmamakta; herkes kendi kendinin panoptikonunu inşa etmektedir.

2.2.5. Post-Panoptikon ya da Ban-optikon

Hem mahkumların hareketleri kısıtlayan hem de gözetmenlerin işleri kolaylaştıran modern kontrol yöntemi olan ve görünmeden görme ilkesine sahip panoptikonda; gözetmenler zaman zaman kapatılan kişilere varlıklarını göstermek zorunda kalmıştır. Ayrıca bütün sorumluluğa sahip gözetmenler; isyan, kendine zarar verme ya da grev gibi iktidarın otoritesini sarsacak eylemleri engellemede yetersiz kalabilmişlerdir. Bu tür etkenlere ek olarak; postmoderniteye geçiş, teknolojinin ilerlemesi ve yeni iktidar mekanizmalarının keşfi ile birlikte panoptikon hantal ve masraflı bir yöntem olarak görülmeye başlanmıştır. Pek çok düşünürü göre -Bauman, Mathiesen, Bigo, Lyon, vb.- postmodern dönemde kontrol yöntemi değişime uğramış ve bu yeni kontrol yöntemi post-panoptikon olarak adlandırılmıştır.

Post-panoptikonla birlikte gözetmenler ve gözetlenenler arasındaki karşılıklı bağımlılık eğer gözetlenen bireyler fakir, hasta ya da suçlu değilse sona ermiştir. Artık gereksiz pek çok zahmeti barındıran panoptik önlemlerden çok daha işlevsel olan post-panoptik önlemler dönemidir. Süreli ya da mekanlara bağımlı gözetim sürecinin aksine izlemenin, denetimin mekansızlaştığı ve süreklileştiği bir döneme geçilmiştir. Herkesin potansiyel suçlu olarak görülüp takip altına alındığı bu dönemde artık akıllı-deli, suçlu-suçsuz gibi kategorilere gerek kalmamıştır (Baştürk, 2016, s. 218).

Post-panoptikonun en önemli farklılıklarından biri, gözetimin nesnesine ilişkindir. Post-panoptikonla birlikte gözetim gündelikleşmiştir. Artık gözetim; sadece fabrikalarda işçilerin, hastanede hastaların, hapisanede mahkumların gözetlendiği bir durum değil gündelik yaşam içerisinde bireylerin, yeme-içme alışkanlıklarından tüketim alışkanlıklarına kadar her anının gözetlendiği bir durumdur. Panoptikonun aksine amaç; gözetlenmek istenen nesneyi kör noktadan çıkarıp görülebilir bir noktaya getirmek değil, zaten apaçık görünür olan nesnenin ruhunu görünür kılmaktır (Baştürk, 2016, s. 206).

Post-panoptikon gözetim sürecindeki bir diğer değişimde, gözlemin öznesine ilişkindir. Panoptikon gözetimin öznesi; gardiyanlar, doktorlar, patronlarken post-panoptikon gözlemin öznesi; “makine”dir. Gözetleyen makine, gözetleyen insanın aksine bakışını belirli bir nesneye yönelterek sürekli bakış yoluyla gözetlememektedir; nesneyi ve etrafında bulunan her şeyi topyekûn görerek ve gördüklerini birbirleriyle ilişkilendirerek gözetlemektedir. Bir mekanda bulunan gizli veya aşıkam kameralar, bu

kameraların ve bireylerin kendi rızası ile paylaşılan verilerin toplanıp kategorileştirildiği bilgisayarlar, biyometrik gözlemler, PCR testleri bir dizi gözlem sonucunda ortaya çıkan verilerin eş zamanlı olarak işlendiği makinelere örnektir. Bu makineler sadece panoptik gözlemdeki gibi olmuş olan durumların gözlenmesine imkan vermemekte aynı zamanda olabilecek olan durumların da önüne geçmeye imkan tanımaktadır (Baştürk, 2016, s. 206).

Gözetmenin insan değil makine olduğu post-panoptikon döneminde nesnenin gözetlenebilmesinin koşulu panoptikondan ki belirli mekanlara kapatmak değil, nesneye sınırsız bir alan açılmasıdır. Panoptikonda mekan bireylerin hareketlerini kısıtlayan, gözetmenin işini kolaylaştıran ve gözetimi spesifik hale getirmenin koşulu iken post-panoptikonda mekan düşüncesi makinenin bakışını sınırladığı ve bireyleri sadece belirli koşullarda gözetleme imkanı verdiği için işlevsiz kabul edilmiştir. Ancak sınırsız alan yani dijital dünya; gözetimin öznesinin makine olduğu ve gözetimin nesnesinin hiçbir kısıtlamaya, sınırlamaya maruz kalmadan aynı anda farklı eylemlerinin gözetlenebildiği bir dünyadır (Baştürk, 2016, s. 207).

Post-panoptikonun öznesi her ne kadar makine olsa da makinenin ucunda diğer bireyleri gözetleyen özneler bulunmaktadır. İnsanlar günlük hayatlarında hem diğer insanların eylemlerini gözetleyen hem de diğer insanlar tarafından gözetlenen konumdadır. Post-panoptikonla birlikte gözetim araçları sadece devletin ya da ona ait çeşitli kurumların elinde bulunan imkanlar olmaktan çıkmış, gündelik yaşam içerisinde bireyler tarafından kullanılan imkanlara dönüşmüştür (Baştürk, 2016, s. 209). Post-panoptik gözetimde bütün bireyler her an, her yerde, herhangi bir amaçla birbirlerini gözetleyebilmektedirler. Kimse kendisinin başkası tarafından ne zaman gözetlendiğini bilmesede her an gözetlenme ihtimalinin olduğunun bilincindedir. Çünkü bireyin kendisi de bir başkasını her an, her yerde ve herhangi bir sebeple karşı tarafın haberi olmadan gözetleyebilmektedir. Çift yönlü bir gözetimin mevcut olduğu bu gözetimde; nesnelere, öznelerin kendileri hakkında hangi bilgiye sahip olduğunu ve bu bilgileri hangi amaçla kullanacağını bilmemektedir.

Ebeveynler herhangi bir yerde bulunan çocuklarını kollarına taktıkları saatle, patronlar çalışanlarını sinyal rozetleriyle, firmalar müşterilerin neyi aradığını, neye ihtiyaç duyduğunu dijital veri tabanı ile sürekli gözetleme imkanına sahiptir. Tüketim

faaliyetlerinde dönüşüm imkanı tanıyan post-panoptik evrede tüketicinin hobilerinden, demografik özelliklerine kadar bütün verileri kaydedilmekte ve bu veriler sayesinde kişiye özel ürün hazırlanabilmektedir. En büyük veri şirketlerinden biri olan Acxiom'un temel hedeflerinden biri müşterilerine, kendi müşterilerinin 360 derecelik görünümünü sunmaktır (Acxiom, 2022). Aslında bakıldığı zaman panoptikonun insanları görünür kılma ve gözetleme ilkeleri hala geçerlidir ancak bir değişikliğe uğramıştır. Panoptikonda bireyler iktidar tarafından belirli mekanlara kapatılarak ve bireylerin kendi istekleri dışında gözetleme yapılmaktayken, post-panoptikonla birlikte gözetleme ve görünür kılma bireylerin istekleri doğrultusunda yapılmaktadır. Çünkü post-panoptik dönemde gözetim günlük yaşamın tamamına yöneltilerek, bireylerin kendilerinin normal olduğunu ispat etmesi gerekmektedir. Gözetimin amacı; anormal olanları gözetlemek değil bireylerin normal olduğunu kanıtlamak olarak değişmiştir (Baştürk, 2016, s. 221).

Panoptikon tarzı özenli sınıflandırma, yakın ve sürekli gözetlemenin gerekli olduğu disiplin iktidarında, insanları yönetmek ve ıslah etmek ağır işleyen ve maliyetli bir iştir. İşe alınan işçilerin, hapis haneye kapatılan mahkumların iktidarın otoritesine zarar verecek şeyler yapmasını engellemek için sürekli baskı ve gözetim gerekmiştir. Ancak sürekli baskı ve sürekli gözetim bireyler üzerinde olumsuz etkilere yol açarak bireyleri iktidarın otoritesini sarsacak eylemlere yöneltmiştir. Bu durum akıllı iktidar için hem maliyetli hem zorlayıcı hem de işlevsel olmayan bir duruma dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte artık iktidar sahipleri yönetmeyi reddetmişlerdir. Yönetmenin yerine, işten çıkarılmayla ya da toplumda öteki olmakla tehdit ederek bireylerin kendi kendilerini yönetmelerini sağlamışlardır. Çalışanlara kısa dönemli sözleşmeler yapıp performans değerlendirmesi doğrultusunda sözleşmelerini yenilemek, çalışanların sürekli aktif ve itaatkar olmalarını mümkün kılmıştır. (Bauman & Lyon, 2020, s. 86)

Bauman bu durumu şöyle özetlemektedir; *“nasıl ki salyangozlar evlerini sırtlarında taşıyorsa, aynı şekilde, cesur yeni akışkan modern dünyanın çalışanları da kendi kişisel panoptikonlarını kendi bedenleri üzerinde büyütmek ve taşımak zorundadır. Çalışanlar ve çeşitli şekillerde tabi durumda olan tüm diğer insanlar, kendilerini iyi durumda tutmaktan ve kesintisiz bir biçimde işlemeye devam etmeyi garantiye almaktan, tümüyle ve koşulsuz bir biçimde sorumludur...Tüketici pazarlarının cazibesıyla büyülenmiş ve patronlarının sunulan işlerle beraber ortadan kaybolma özgürlüğü ile korkutulmuş astlar, Bentham/Foucault çerçevesindeki gözetleme kulelerini gereksiz*

kılacak şekilde kendi kendilerinin bekçisi olmak üzere eğitilmiştir.” (Bauman & Lyon, 2020, s. 73-74)

Bauman “synoptikon” tipi gözetlemenin, iktidar sahiplerini bu yeni talebine karşılık verdiğini ifade etmektedir. Synoptikonla birlikte iktidar, kapalı mekanlar ve gözetleme kuleleri inşa etmekten kurtulmuştur. Artık bireyler kendi mekanlarını ve gözetleme kulelerini kendileri inşa etmektedir. Synoptikon ile birlikte; cezanın yerini ödül, normların yerini baştan çıkarma, masraflı ve iktidarın parçalanmasına neden olan kurumların yerini arzuların pekiştirilmesi almıştır. Artık bireyler iktidarın zorla köleleştirdiği konumda değil gönüllü köleliği tercih ettiği bir konuma yerleşmiştir (Bauman & Lyon, 2020, s. 87).

Bauman’a göre synoptikon kişinin kendi yaptığı panoptikonudur. Bunu da Bauman “kendin-yap türü” olarak adlandırmaktadır (2000, s. 133). Ona göre çoğunluğu denetlemek için azınlıkta kalan kitleyi kontrol altına almaktan ziyade, çoğunluğu azınlık olan kitleye hayran bırakarak denetlemek çok daha etkili ve ekonomiktir. Bauman Mathiesen’in Foucault’nun panoptikonunu eleştirirken Onun, synoptizmi gözden kaçırdığını ifade ettiğini aktarmaktadır (Bauman & Lyon, 2020, s. 83). Mathiesen synoptizmde teknolojik ilerlemelere ve özellikle de televizyona vurgu yapmaktadır. Bireyler televizyon ve diğer kitle iletişim araçları sayesinde azınlığı izleme imkanı bulmuştur. Azınlığı izleyen bireyler izlediklerini olması gereken olarak düşünüp, kendi yaşamlarında içselleştirmeye ve izledikleri doğrultusunda eylemde bulunmaya çalışmaktadır. Kültürel olarak izlediklerinden çok farklı bir yaşam sürüyor olsalar bile olması gerekenin, normal olanın, doğru olanın izledikleri olduğunu düşündükleri için kendi yaşamlarına entegre etmektedirler. Synoptikon’nun amacı zaten panoptikon gibi doğrudan bedenleri denetlemek değil, bireylerin bilinç altına yavaş yavaş istediği eylem yönelimlerini işleyerek bireyin kendi rızası ile eyleme geçmesini sağlamaktır (Demir A. , 2017, s. 60).

Lyon’a göre günümüzde devam eden panoptik etkiler, synoptikondan bağımsız düşünülmemelidir. Bu durumun en temel etkenlerinden biri panoptik etkilerin synoptik etkileri şekillendirmesidir. Lyon bu durumu 11 Eylül’de sonra ki süreçle örneklendirmektedir; *“İkiz Kuleler’in alevler içindeki görüntülerinin televizyon ekranında durmadan gösterilmesi, muhtemel bir tehdidin devam ettiği hissini yaymaya*

yardımcı oldu, yetkililerin bizi artık bıkkınlık verinceye kadar bilgilendirdiği üzere, bu tehlike ancak yeni güvenlik ve gözetim teknikleriyle önlenebilirdi.” (Bauman & Lyon, 2020, s. 83).

Panoptikon ve synoptikonun yanı sıra iktidar kendi otoritesine ve toplum düzenine tehdit olarak gördüğü bireyleri istenmeyen “çöp” kategorisinde sınıflandırarak bunları toplumdan uzak tutmaya yarayan “ban-optikon” mekanizması geliştirmiştir (Chul Han, 2020b, s. 73). Ban-optikonun amacı panoptikon gibi anormalleri içeride tutma değil anormalleri toplumdan uzak tutmaktır. Siteleri, okulların çevresini, alışveriş merkezlerini, mabetleri hatta yer yer sokakları gözetlemek için kullanılan kapalı devre kamera sistemleri ban-optikon cihazların başlıca örnekleridir. Ban-optikon mekanizması kendin-yap türü gözetlemeye sahip olmayan bireylerin, kendin-yap türü gözetimin düzeni sağladığı ve ekstra bir gözetmene ihtiyaç duyulmayan mekanlara girişini engellemektedir (Bauman & Lyon, 2020, s. 78).

Gözetim teknolojisinin günümüzde “çitin içine almak” ve “çitin dışında bırakmak” olarak çift yönlü amaca hizmet ettiğini ileri süren Bauman ban-optikonun uygulama sahasına örnek vermek için mültecileri ele almaktadır. Bauman’a göre; mülteci sığınmacı sayısında ki artış gözetim teknolojisinin iki türünü de geliştirmektedir. Mültecilerin konaklamak zorunda olduğu “mülteci kampları” mültecilerin dünyanın geri kalanından dışlandığı mekanlardır. Bir mülteciyi mülteci konumuna getiren temel etken nereden geldiği değil nereye gidemediğidir. (Bauman & Lyon, 2020, s. 80)

Bauman’a göre; *“Bu tür yerlerin yasal ve yasadışı sakinlerinin hepsi aynı tayin edici özelliği taşır: Hepsi lüzumsuzdur. Hepsi de toplumun iskartaları veya artıklarıdır. Kısacası onlar “atık”tır. Atık tanımı gereği “fayda”nın karşıt anlamlısıdır; uygun bir kullanımı olmayan nesnelere anlamlandırır. Aslında, atığın tek yaptığı şey, aksi takdirde gayet verimli kullanılabilir olan mekanı kirletmek ve karıştırmaktır. Ban-optikonun temel amacı atığın değerli ürünlerden ayrılması ve çöplüğe gönderilmek üzere işaretlenmesini garantiye almaktır. Bir kez görüş açısına girdi mi, onun -tercihen biyolojik olarak çözünene kadar- orada kalmasıyla panoptikon ilgilendir.”* (Bauman & Lyon, 2020, s. 80-81)

Günümüzde nasıl synoptik etkiler panoptik etkilerden bağımsız düşünülmemekteyse, ban-optik etikleri de ne panoptik etkilerden nede synoptik

etiklerden bağımsız düşünülmemelidir. Hepsi aynı iktidar biçimleri gibi kullanım alanı açıldığında kullanılan iktidar teknikleridir.



SONUÇ

Moderniteden postmoderniteye var olan beden anlayışları ve iktidar biçimlerini Michel Foucault ve Byung-Chul Han ekseninde incelediğimiz bu metin, her iki düşünürün de kendi şahsına ait ve dönemlerinde önemli kabul edilen fikirlerinin olduğunu dikkate alarak, iki düşünürün düşüncelerinin zorunlu olarak birbirini dışlamadığını aksine daha sağlıklı bir perspektif sunulması açısından birbirlerinin düşüncelerini kapsaması gerektiğini ve tarihsel dönemler arasında keskin bir ayrımın mevcut olmadığını, birbirlerini etkileyerek bir süreklilik ve değişim içinde bulduklarına dair teorik bir perspektif sunma çabasıdır. Nitekim genel olarak bakıldığında Foucault'un ve Chul Han'ın eserlerinin merkezine yerleştiği konu iktidar, beden ve iktidar politikalarıdır. Birbirlerinden farklı dönemlerde yaşamış ve farklı dönemlerin iktidar, beden ve iktidar politikalarına ışık tutmuş iki düşünürün fikirlerinin bir metin içerisinde analizinin yapılması bir bütün olarak iktidar, beden ve iktidar politikaları kavramlarına bakış imkanı sağlamaktadır. Foucault Orta Çağ'dan, Modern Dönem'e kadar iktidar, beden ve iktidar politikalarını incelerken, Chul Han Postmodern Dönem'de bu kavramları incelemektedir. Bu açıdan Foucault'un başlatmış olduğu iktidar analizlerini Chul Han devam ettirmektedir.

Bu iki düşünürün çalışmaları arasında var olan tartışmalar, bu iki düşünürün düşüncelerinin birbirini dışladığı ya da dışlaması gerektiği gibi bir görüntü sunsa da hatta Chul Han kendi düşüncesini temellendirmek için Foucault'un tezlerinin artık geçersiz olduğunu ileri sürse de incelikli bir okuma ve karşılaştırmalı analiz yapıldığında bu iki düşünürün söylemlerinin benzerlik gösterdiği (iktidarın her yerdeliği, özgürlük anlayışı, iktidarın hakikat üretimi vb.) görülecektir. Foucault'un erken ölümü ile sekteye uğrayan iktidar analizlerini Chul Han'ın farklı kanaldan devam ettirdiğini söylemek mümkündür.

Her ne kadar Chul Han, Foucault'un iktidar politikalarının artık geçersiz olduğunu ifade etse de eksiksiz bir iktidar, beden ve iktidar politikası analizinin sunulması Foucault ve Chul Han'ın aynı anda okunabilmesine bağlıdır. Foucault'un çalışmalarının göz ardı edilmesi Orta Çağ'da ve modernitede var olan iktidar biçimlerinin, beden anlayışlarının ve iktidar politikalarının anlaşılmasına anlamına gelecektir. Bu yüzden iktidar politikalarının bir bütün halinde analiz edilmesi Foucault'un çalışmalarının göz önünde tutulmasına bağlıdır. Aynı şekilde postmodern dönemde oluşan iktidar politikalarını,

iktidar biçimlerini ve beden yaklaşımlarının anlaşılabilmesi Chul Han'ın çalışmalarının göz önünde tutulmasına bağlıdır.

İki düşünürün de çalışmalarında eksik bıraktığı yönün de ortak olduğu ifade edilmelidir. Her iki düşünürde iktidarı, iktidar politikalarını çözümlerken bireylerin bu politikalara ve iktidara nasıl direnç göstereceğine değinmemiştir. Özellikle öznenin iktidar karşısında nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğine dair her iki düşünür de sessiz kalarak iktidara karşı bir direnme noktasının nereden başlatılması gerektiğine dair bir analiz yapmamaktadırlar. Aslında bu karşı çıkışın nereden yapılacağına dair fikir belirtmiş olsalar ve bireyler bu fikirleri gündelik yaşama geçirip mevcut iktidarı ortadan kaldırsalar bile pek tabii yeni bir iktidar çok geçmeden yeniden inşa edilecek hatta belki ürettikleri fikir ekseninde yeni bir iktidar belirecektir.

Çünkü beden tarihsel süreç içerisinde tarihin her döneminde çeşitli iktidarlar tarafından denetlenmiştir. Orta Çağ'da beden tanrı maskeli Kilise tarafından dini söylemlerle denetlenmeye çalışılmıştır. Kilise'nin otoritesinin temelinde ahiret inancı mevcuttur. Birey geçici olduğuna inandığı bu dünya da yapıp ettikleri sonucunda gerçek yurdu olan ahirette ya kurtuluşa erişecek ya da cezalandırılacaktır. Bireyin kurtuluşa erişmesinin yolu Kilise'nin öğretilerini harfiyen uygulamaktan geçmektedir. Gücünün farkında olan ve aslında bu gücü zamanla inşa eden Kilise, bireyleri denetlemek için azap çektirme metodunu kullanmaktadır. Ancak bu azap çektirmenin halk için meşru olarak kabul edilmesi için belli hakikatlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hakikat ise bedenün günahkar olduğu ve bu günahkarlığından ancak çile çekerek kurtulabileceğidir. Bu günahkarlığın yanında insanın Tanrı suretinde yaratıldığı düşüncesi ile kutsal da kabul edilen beden ancak ruhun Tanrı'ya yaklaşmasının bir kanalı olarak görülmüş ve bu yaklaşma içinde bedenün yine azap çekmesi gerekmiştir. Çile ve azap ekseninde denetlenmeye çalışılan beden elbette Kilise'nin öğretilerine ters düşecek bir eylemde bulunduğu da azap verici bir ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise'nin otoritesinin zayıflamaya başladığı Rönesans Dönemin'de bilimsel çalışmalar önem kazanmaya başlamış ve bu bilim ışığında bireyler Orta Çağ'da mevcut olmayan özgürlüğü elde edeceklerini düşünmeye başlamıştır. Her ne kadar bireysellik ön plana çıkmış ve azap çektirme uygulamalarında gerilemeler görülmeye başlanmış olsa da birey, modernite ile birlikte doğaya hakim olma düşüncesi ve bu düşünce ile birlikte

bireye ve bedenine hakim olunabileceği inancı ile bu sefer disiplin metotları ile iktidarın tahakkümü altına girmiştir. Bu disiplin iktidarı yine hakikatler üreterek bireyi belirli kurumlara kapatmayı ve bu kurumlar içerisinde sürekli gözetlemeyi meşrulaştırmıştır. Bu meşrulaştırma sonucunda artık çalışabilecek durumda olan bireylerin çalışmaması, iktidarın deli olarak nitelendirdiği bireylerin ve hasta olan bireylerin gündelik yaşamda bulunması, suçlulara hem işkence yapılması hem de hapishaneye kapatılmaması yadigarlanmaya başlamıştır. Modern dönem de bireyin güç simgesi haline gelmesi ve üretim sürecinin en gerekli unsurlarından biri olması iktidarın bireyi ve bedenini daha çok önemsemesine bunun için sağlığına, terbiyesine daha çok önem vermesine sebep olmuştur. Artık iktidar bireylerden sadece itaatkar olmasını değil, sağlıklı olmasını, üretken olmasını talep etmektedir. 19. yüzyılla birlikte düzenleyici iktidar ile birlikte artık bireylerin tek tek ele almanın zorluğu ve istenilen sonuçlara ulaşılamadığı fark edilince bireyleri tek tek ele almanın yanı sıra nüfus da denetim altına alınmaya başlamıştır. Bireylerin biyolojik unsurlarının yok edilememesi ve risk olarak görülen durumların önceden tespit edilebilmesi için biyo-politik iktidar devreye girmiştir. Artık ne sadece azap çekirme ne sadece bireysel denetleme uygulanmakta bunlarla birlikte nüfus topyekûn düzenlenmeye çalışılmaktadır.

Bireylerin doğrudan bedenine ve nüfusa yönelik bu baskıcı tavra, Postmodern Dönem ile birlikte karşı çıkılmaya başlanmış ve bu ekseninde yeni bir iktidar şekillenmeye başlamıştır. Bu yeni iktidar da bireylere özgürlük vaat ederek dost görünmüştür. Rönesans ile birlikte bilimin bireylere özgürlük sağlayacağı hakikati, postmodernite ile birlikte bilimin özgürleşmenin önünde bir engel olduğu hakikatine dönüşmüştür. Tek bir doğrunun olmadığı, mekanın, zamanın ve bedenin parçalandığı postmodern dönem bireylere, ne geçmişin ne de geleceğin önemli olmadığını önemli olan şeyin sadece an içerisinde alınan hazlar olduğunu söylemektedir. Bu an içerisinde birey yapıp ettiklerini kendi rızası ile yaptığını düşünmektedir. Oysa birey tekrar bir iktidarın tahakkümünden kurtulup daha güçlü bir iktidarın tahakkümü altına girmiştir. Bu yeni psikopolitik iktidar yapabilirsin söylemi ile bireyler üzerinden denetim kurmakta ve sen özgürsün söylemi üzerinden bireyleri kontrol etmektedir. Birey bu süreçte bütün olanların kendi yapıp ettikleri sonucunda olduğunu düşünmekte bu da psikopolitik iktidarın gücünü göstermektedir.

Modernitenin hakim bedene yaklaşımı üretimin maksimum seviyeye çıkarılması doğrultusunda iken postmodernitenin beden anlayışın tüketimin maksimum seviyeye çıkarılması doğrultusundadır. Bu beden anlayışından hareketle baskın olan iktidar mekanizmasının da modernitede bireylerin üretim sürecini aksatmaması için disiplin ekseninde postmodernitede ise bireylerin tüketimden geri kalmamaları için performans ekseninde şekillenmiştir. Modernitenin baskın iktidar anlayışı özneyle ilişkisini, normlar doğrultusunda bireyi, özneleştirirken aynı zamanda nesneleştirerek kurarken, postmodernitede ise iktidarın özne ile ilişkisi, bireyin özne değil proje olması ile kurulmaktadır. Modernite ve postmodernitede iktidar bireyleri gözetlemektedir. Ancak bu gözetleme uygulaması da değişim ve süreklilik barındırmaktadır. Modernitede iktidar bireylere gözetleniyormuş hissi vererek bireyleri denetlerken, postmodernitede artık gözetlemeden daha çok bireyin kendini göstermesi mevcuttur. Ancak postmodernitede iktidar çeşitli mekanlarda -hapishaneler, okullar, mülteci kampları vb.- hala bireyleri gözetleniyormuş hissini sürekli kılarak denetlemektedir.

Her iki dönemin iktidarı kendi amaçlarına ve toplumsal değişimlere en uygun iktidar politikasını üretmiştir. Modernitede var olan anatomo-politika ve biyopolitika, postmodernite ile birlikte yerini ruhların denetlendiği psikopolitikaya bırakmıştır. Foucault zaten bu durumu “İktidarın Gözü” adlı eserinde modernitenin disiplin iktidarının krize girdiğini ifade etmiştir; *“Dört, beş yüzyıldır Batı toplumunun gelişiminin iktidarın işlevini yerine getirebilmesine bağlı olduğu kabul ediliyordu. Örneğin, aile içinde babanın ya da ebeveynin otoritesinin çocukların davranışlarını nasıl denetlediği önemliydi. Eğer bu mekanizma parçalanırsa toplum çökerdi. Bireyin nasıl itaat ettiği önemli konuydu. Şu son yıllarda toplum değişti, bireyler de; giderek daha çeşitli, farklı ve bağımsız oldular. Disipline boyun eğmeyen insan kategorileri artmaktadır, öyle ki disiplinsiz bir toplumun gelişimini düşünmek zorundayız. Yönetici sınıf her zaman eski tekniğin damgasını taşır. Fakat gelecekte, bugünün disiplinci toplumundan ayrılmamız gerektiği açıktır.”*

Bu tez de detayları ile ele aldığımız bu veriler ışığında tarihsel süreç içerisinde beden ve iktidar ilişkisinde bir değişim içerisinde süreklilik, süreklilik içerisinde ise bir değişim mevcut olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak bu değişim içerisinde dönemlere göre belli iktidar biçimlerinin ve beden anlayışlarının daha baskın olduğu ve diğerlerinin

COVID-19 sürecinde olduğu gibi ihtiyaç duyulduğunda yeniden gün yüzüne çıktığı anlaşılmıştır.

Sonuç olarak; modernitede Foucault'un görüşleri çerçevesinde anlaşılan denetleme ve düzenleme iktidarı, postmodernitede Chul Han'ın görüşleri çerçevesinde psikopolitik iktidarın mevcut olduğu anlaşılmış olsa da günümüzde baskın olan iktidar biçiminin Bauman'dan mülhem şekilde "kendin-yap türü iktidar" olduğu ifade edilebilir. "Kendin-yap türü iktidar" diğer iktidar türlerini ortadan kaldırma değildir. İktidar; her yerde, merkezless, kompleks bir süreç olduğu için bütün iktidar biçimleri yeri geldiğinde tekrar işlerlik kazanmaktadır.



KAYNAKÇA

- (2022, 05 11). Acxiom: <https://www.acxiom.com/wp-content/uploads/2013/12/Macys-Builds-Comprehensive-View-of-the-Customer-Case-Study-Full-Written-Version-6-4-13.pdf> adresinden alındı
- Alyakut, Ö. (2016). Postmodern Toplumda Kadın Kimliğinin Bedeni Üzerinde İnşası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 696-708.
- Aslan, S., & Yılmaz, A. (tarih yok). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 93-108.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve Metalaşma Kısılcığında Boş Zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 27-53.
- Baştürk, E. (2012). Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(14), 65-78.
- Baştürk, E. (2016). *Gözetimin Soykütüğü; Foucault'dan Deleuze'e Postmodern Bir Arkeoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Baudrillard, J. (2002). *Cool Anılar 3-4*. (Y. Avunç, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019). *Tüketim Toplumu*. (F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). *Siyaset Arayışı*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Postmodernite ve Hoşnutsuzlukları*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2021). *Kuşatılmış Toplum*. (A. E. Pilgir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2020). *Akışkan Gözetim*. (E. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bentham, J. (2019). *Panoptikon; Gözün İktidarı*. (B. Çoban, & Z. Özarslan, Çev.) İstanbul: Su Yayınları.
- Berman, M. (2021). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (B. Peker, & Ü. Altuğ, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınevi.

- Best, S., & Kellner, D. (2016). *Postmodern Teori*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Breton, D. L. (2019). *Bedene Veda*. (A. U. Kılıç, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- BROCKBANK, W. (2012). OLD ANATOMICAL THEATRES AND WHAT TOOK PLACE THEREIN. *Medical History*, 371-384. 11 15, 2021 tarihinde <https://www.cambridge.org/core/journals/medical-history/article/old-anatomical-theatres-and-what-took-place-therein/3519F339C0A0116EDBD961FC467C7368#article> adresinden alındı
- Bulduklu, Y. (2022, 05 31). *Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori*. dergipark: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/673236> adresinden alındı
- Bynum, W. (2020). *Tıp Tarihi*. (N. Gökçeoğlu, Çev.) Ankara: Dost Yayınları.
- Capra, F. (1992). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası* (2. baskı b.). (M. Armağan, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cevizci, A. (2001b). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa.
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi*. İstanbul : Say Yayınları.
- Chul Han, B. (2018). *Yorgunluk Toplumu*. (S. Yalçın, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Chul Han, B. (2020a). *İktidar Nedir?* (M. Özdemir, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Chul Han, B. (2020b). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Chul Han, B. (2021). *Şiddetin Topolojisi*. (D. Zaptçioğlu, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5, 512-523.
- Çiftçi, S. (1997). *Modernden Postmoderne İktidar Kavramındaki Değişim*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dağ, A. (2018). *Transhümanizm; İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*. Ankara: Elis Yayınları.

- Demir, A. (2017). Panopticon ve Synopticon Geriliminde Özgürlük Paradoksu. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(28), 55-65.
- Demir, S. T. (2019). *Ten Medeniyeti: Modern Kültürde Beden ve Ötesi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Demir, S. T. (2019). *Ten Medeniyeti; Modern Kültürde Beden ve Ötesi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Erdoğan, K. N. (2021). *Günümüzde Değişen Beden Algısı ve Bedenin Yeniden inşası*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. (Ş. Aktaş, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2004). *Felsefe Sahnesi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. (O. Akınhay, F. Keskin, & I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. (F. Taylan, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Deliliğin Tarihi*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2020). *Büyük Kapatılma*. (F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2021). *Özne ve İktidar*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gélis, J. (2021). Beden, Kilise ve Kutsal. A. Corbin, J.-J. Courtine, & G. Vigarello içinde, *Bedenin Tarihi* (S. Özen, Çev., Cilt 1, s. 21-133). İstanbul: Alfa Yayınları.

- Giddens, A. (2021). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kara, O. (2017). Tüketim Kültürü Nesnesi Olarak "Beden" ve Tarihsel değişimi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 179-195.
- Karal, S. (2020). *Neoöznenin Bedensel İnşası: Popüler Diyet Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Şelçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karataş, N. (2019). *Origenes'te Ruh ve Kötülük Problemi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2017). *Beden ve İktidar İlişkisinin Sinoptikon Üzerinden İncelenmesi: Black Mirror Dizisi Örneği*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, Ç., & Topuzoğlu, A. (2006). Sağlığın Tanımı; Başaçıkma. *Journal of İstanbul Kültür University*, 47-49.
- Kılınç, G. M. (2016). *Sanat, İktidar, Beden*. (Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Lyotard, J. (2014). *Postmodern Durum*. (D. İ. Birkan, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Öngören, B. (2015). Sosyolojik Açıdan Sağlıklı Beden İmgesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 25-45.
- Özbolat, A. (2011). Postmodern Dönemde Bedenin Tüketimi Temelinde Yeniden İnşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 318-321.
- Özmkas, U. (2016). *Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma*. (Yayınlanmış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı.
- Porter, R. (2021). *Kan revan içinde*. (G. Koca, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Revel, J. (2005). *Michel Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Rosenau, P. M. (2004). *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*. (B. Tuncay, Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.

- Roy Porter, G. V. (2021). *Beden, Sağlık ve Hastalıklar*. A. Corbin, J.-J. Courtine, & G. Vigarello içinde, *Bedenin Tarihi* (S. Özen, Çev., Cilt 1). İstanbul: Alfa.
- Russ, J. (2021). *Avrupa Düşüncesinin Serüveni; Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*. (S.Özen, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sat, G. (2019). *Michel Foucault'da İktidar ve Beden İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Sennet, R. (2014). *Ten ve Taş*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Shilling, C. (1993). *The Body and Social Theory*. London: Sage Publications.
- Simonet, D. (1993). *Çevrecilik*. (M. S. Şakiroğlu, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Sönmez, H. (2021). İktidar Nedir? Byung-Chul Han. *Mukaddime*, 2(12), 579-584. doi:10.19059/mukaddime.892460
- Sönmez, H. (2022). *Biyopolitikadan Psikopolitikaya: Değişen İktidar Teknikleri Bağlamında Michel Foucault Ve Byung-Chul Han'ın Sosyal Teorilerinin Karşılaştırılması*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şaylan, G. (2020). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şenel, A. (2013). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şimşek, M. E. (2014). *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taran, B. K. (2017). Tüketim Toplumunda Postmodern Sanat Akımlarının Reklamdaki Yansımaları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 434-447.
- Timurturkan, M. (2009). *İktidarın Nesnesi Olarak Beden*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Yaylı, H. (2021, 12 14). *Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye: Yeni Bir İnsan-Doğa İlişkisi Tasarımı Doğuşu*. Dergipark: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100959> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nisa Nur Aykut Bilge
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	